

**HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN ÖĞRETME
METODU**

Abdulsamet ŞEN

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Şehmus DEMİR
2014
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Abdulsamet ŞEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN ÖĞRETME METODU

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Şehmus DEMİR**

ERZURUM – 2014

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

08.07.2014

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum " **HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN ÖĞRETME METODU**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08.07.2014

Abdulsamet ŞEN

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TEZ KABUL TUTANAĞI

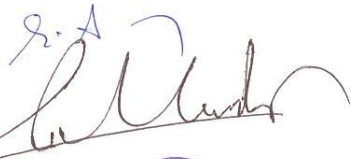
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Şehmus Demir danışmanlığında, Abdulsamet Şen tarafından hazırlanan bu çalışma 08 / 07 / 2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şehmus Demir

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet Dağ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Eyüp Bekiryazıcı

İmza:
İmza:
İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEM	2
IV. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN İNZALİ VE METİNLEŞME SÜRECİ

1.1.KUR'AN'IN İNZALİ.....	4
1.2.KUR'AN'IN HZ PEYGAMBER'E İNDİRİLİŞİ.....	6
1.3.KUR'AN'IN TESPİTİ VE EĞİTİM ÖĞRETİME YANSIMASI.....	13
1.3.1.Hıfz/Ezberleme	15
1.3.2.Kitabet/Yazı	16
1.3.3.Kur'an'ın Eğitim Öğretimine Yansıması.....	20
1.4.VAHYİN SAHABEYE AKTARIMI VE SAHABENİN EĞİTİM ÖĞRETİMDEKİ FONKSİYONU.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN KUR'ANÖĞRETME METODU

2.1. HZ. PEYGAMBER'İN KURAN OKUMA VE OKUTMAYA TEŞVİKİ	28
2.2. HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN EZBERLEMESİ TEŞVİKİ.....	34
2.3.HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN'I ÖĞRETMESİ.....	36
2.3.1.Semâ.....	37
2.3.2.Arz.....	38
2.3.3. Edâ	40
2.4.HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN EĞİTİM ÖĞRETİMİNDE BELİRLEDİĞİ İLKELER	41

2.4.1. Kolaylık	50
2.4.2. Yumuşak Davranma ve Tevâzu	52
2.4.3. İnsanları Utandırmaktan Sakınması	55
2.4.4. Soru Sorarak İnsanların İlgisini Çekmesi.....	56
2.4.5. Tedricilik	59
2.5. HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN OKUMA TARZI.....	60
2.5.1. Tertil	62
2.5.2.Tecvid	65
2.5.3. VakfVe İbtidaya Önem Verme	68
2.5.4. Terci'	70
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	75
ÖZGEÇMİŞ.....	78

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN ÖĞRETME METODU

Abdulsamet ŞEN

Danışman: Prof. Dr. Şehmus DEMİR

2014, 78 sayfa

Jüri : Prof. Dr. Şehmus DEMİR

Prof. Mehmet DAĞ

Doç. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI

Hız. Peygamber'in kendisine nâzil olan ayetleri ashabına öğretme şekli tezimizin ana konusunu oluşturmaktadır. Allah Rasûlü inen her ayeti çeşitli kabilelerden meydana gelen ashabına, vakit geçirmeksizin tebliğ etmiştir.

Kıraat ilminin gayesi, Kur'an vahyinin asıl muhatabı olan Hız. Peygamber'in, Kur'an kelimelerini ne şekilde telaffuz etmişse, aynen o şekilde gelecek nesillere aktarmak, yani orijinal telaffuzu muhafaza etmektir. Diğer bütün diller ve metinler zamanla mana ve ses kaymasına uğrarken, Kur'an asırlar önceki orijinal fonetik hususiyetlerini koruyan tek metindir. Bu da Hız. Peygamber'in öğretmiş olduğu usûller sayesinde olmuştur.

Müslümanlar Kur'an'ı Kerim'i korumakla yükümlüdür. Onu koruma yollarından birisi de okumaktır. Bunun içindir ki, Kur'an okumak dinimizde bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Ancak bu gelişigüzel bir okuyuş değil, usûlüne uygun anlamaya dayalı bir okuyuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hız. Peygamber, Kıraat, Vahiy, Anlamak

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE QURAN TECHING MOTHOD OF THE PROPHET MUHAMMED

Abdulsamet ŞEN

Advisor: Prof. Dr. Şehmus DEMİR

2014, Page: 78

Jury : Prof. Dr. Şehmus DEMİR

Prof. Mehmet DAĞ

Assoc. Prof. Dr. Eyüp BEKİRYAZICI

The Prophet Muhammad's teaching method the revealed verses to his companions creates the main subject of our thesis. The Prophet Muhammad promptly notified each revealed verses to his companions that occurred various of tribes.

The purpose of the recitation science is to protect the original one, how The Prophet Muhammad is the real interlocutor of The Quran pronounced and transfer to the generations of future. Although the other languages and texts were exposed to some deformation of sound and meaning The Quran, which is the only one text in this state, firmly protected its original status and phonetic properties. Its reason is The Prophet Muhammad's teaching methods and procedures.

Muslims are obliged to protect the Quran. One of the ways is to read its protection. Because of this situation, reading the Quran in our religion has been recognized as a worship. But it is not an ordinary reading, also it requires the understanding properly.

Key Words: Quran, The Prophet Muhammad, Recitation, Revelation, Understanding

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhisselam
AÜİF	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: Bin
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	: Editör.
İ.A	: İslâm Ansiklopedisi
İFD	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
h.	: Hicrî
Hz	: Hazreti
Nes.	: Neşriyat
r.a.	: Radiyallahuanh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu alayhi ve sellem
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
thk.	: Tahkik eden
yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Kur'an'ı Kerim, Müslümanlarca derin bir saygı duyulan, okunan ve anlamı gönüllere huzur veren ilahi bir kitaptır. Üzerinde en çok inceleme yapılan kitabın Kur'an olduğunu söylemenin abartılı bir iddia olmadığı kanaatindeyiz. Çünkü Kur'an her dönemde farklı yönlerden inceleme konusu olmuştur. Kur'an'ın İslamî hayatı bütün yönleriyle kuşatan prensipler ihtiva etmesi sebebiyle bunun böyle olması tabiidir. İlahî bir kelim olması hasebiyle Kur'an, Müslümanlar tarafından olağanüstü bir titizlikle ve bütün özellikleri göz önünde tutularak ele alınmıştır.

Biz bu araştırmamızda Hz. Peygamber'in Kur'an eğitim öğretimini en doğru bir biçimde ortaya koymaya çalıştık. Vahyin Hz. Peygamber'e indirilmeye başlamasından itibaren Hz. Peygamber'in ne gibi önlemler aldığını vahiy lafızlarını ashaba aktarırken hangi metotları uyguladığını belirlemeye çalıştık. Elimizdeki malzemelerle doğruya en yakın sonuçlara ulaşmaya gayret ettik.

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in Kur'an öğretme metodu çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Vahiy lafızları için Hz. Peygamber'e ulaşınca kadar her aşamada var olan ilahi koruma, tebliğ sonrasında da Hz. Peygamber tarafından alınan beşeri önlemlerle devam etmiştir. Bu önlemler, Hz. Peygamber'in gelen lafızları ezberlemesi, vahiy kâtiplerine yazdırarak korumaya alması, ashabına tebliğ etmesi, ashabın eğitim öğretimdeki fonksiyonu şeklinde ifade edilebilir. Tezimizde bütün bu dönemleri en titiz bir şekilde ele almaya çalıştık.

Memleketimizde Kur'an kıraatiyle ilgili ilmi araştırmaların tarihi fazla öteye gitmemektedir. Bu mevzudaki çalışmaların konuyu merak edenlerin aradığı her soruya cevap verecek bir nitelikte olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Elinizdeki bu çalışma ise bu husustaki ihtiyacın bir kısmını gidereceği ümidini taşımaktadır. Kıraat ilminin ta'limini daha doğrusu tedris metodunu ele alan bu araştırma vahyin gelmesiyle başlayan Kur'an eğitim ve öğretim tarzının "Saadet Asrı"ndaki işleyiş biçimini Rasûlullah'ın (s.a.) tilavet tarzını incelemektedir.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde vahyin Hz. Peygamber'e indirilmesi, indirilen vahyin tespiti ve eğitim öğretime yansması, vahyin sahabeye aktarılması sahabenin eğitim öğretimdeki fonksiyonu, konuları üzerinde duruldu.

İkinci bölümde ise, Hz. Peygamber'in Kur'an öğretme metotları, müşafehe, semâ, arz, edâ usûlleri, davranış biçimleri ve Kur'an'ı okuyuş tarzı üzerinde duruldu.

Çalışmalarında bana daima yol gösteren ve fikirlerinden yararlandığım değerli danışman hocam Prof. Dr. Şehmus Demir'e burada özellikle teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca bu tezin olgunlaşmasında düşüncelerinden yararlandığım Prof. Dr. Mehmet Dağ'a ve emeği geçen diğer hocalarıma teşekkür ederim.

Muvaffakiyet Allah'tandır.

Erzurum -2014

Abdulsamet ŞEN

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kur'an'ı Kerim Arapça olarak nazil olmuştur. İlk ve doğrudan hitap çevresi Arapça konuşan bir toplum olmuştur. Yüce Allah hitap ettiği, kendilerine mesajını ulaştırdığı ve Peygamber gönderdiği bütün toplumlara aynı yöntemi uygulamış ve her topluma o toplumun dili ile hitap etmiştir.

Hız. Peygamber Arap olan topluma gönderilmiş, sahabeye Kur'an'ı okuyup öğrenmelerinin ve onunla amel etmelerinin önemini anlatmış, bunu yapanların ne gibi mükâfatlara mazhar olacaklarını onlara açıklayarak bu uğurda emek sarf etmenin ne kadar önemli ve değerli bir uğraş olduğunu açıklamıştır.

Burada ilahi vahyin ilk muhatabı ve ilk tebliğcisi olan Hız. Peygamber'in bu vazifeyi mevcut kitleye nasıl öğrettiği önemlidir. Zira o kimi zaman bir eş, bir baba, kimi zaman bir kumandan, kimi zaman ise bir devlet başkanı olarak üslûbunu ihtiyaca ve muhatabın seviyesine göre belirleyerek ifade-i meram ederdi.

Bu itibarla araştırma konusu olarak Hız. Peygamber'in Kur'an öğretme metodunu seçtik. Kur'an'ın inzali sürecinde Hız. Peygamber'in ne gibi önlemler aldığını, nasıl yöntemler uyguladığını belirlemeye çalıştık. Öncelikle çalışmamızda Kur'an'ı Kerim'in günümüz insanına daha doğru bir şekilde aktarılması için mütevâzi bir katkı sağlamayı hedefledik. Daha sonra bu konuya İslam düşünürlerinin ve müfessirlerin bakışından hareketle elimizden geldiği kadar açıklık getirmeye çalıştık.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu konuyu ele almamızdaki en önemli amacımız, araştırmanın konusu olan Hız. Peygamber'in Kur'an öğretme metodunu, ve bu metodun sınırlarını doğru bir şekilde ortaya koyabilmektir. Diğer bir amacımız ise bu alanda yapılan çalışmalara bir nebze olsun katkı sunabilmektir.

Hız. Peygamber'in Kur'an öğretme metodunu bilimsel araştırma yöntemleri ile ortaya koymanın, Kur'an'ı Kerim'e ve onun okuyucusuna yapılabilecek en büyük hizmet olduğunu düşündüğümüz için böyle bir çalışmayı yapmaya karar verdik.

III. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI VE YÖNTEM

Hız. Peygamber'in Kur'an öğretme metodunu, O'nun dönemini göz önüne alarak çalışmamızı sınırlandırdık. Daha sonraki dönemleri konumuzun sınırlarını aştığı için incelemedik.

Çalışmamızın yöntemine gelince, önce kaynak taraması yaptık. Sonra konuyla ilgili eserlerden bazısının tamamını bazısının da ilgili yerlerini edinmeye çalıştık. Yine bu konudaki bazı eserlerin tümünü, bazısının da konumuzla ilgili yerlerini okuduk. Klasik ve çağdaş kaynaklarda yer alan bilgileri sistematik hale getirdik. Ele aldığımız konuları doğru bir şekilde ortaya koymaya çalıştık. Tekrardan kaçınmak için bazen ilgili yerlere atıfta bulunduk.

Bu araştırmada rivayetleri değerlendirirken titizliği rehber edindik ve hissiyattan uzak olmayı ilke edinip tarafgir yaklaşımlardan kaçındık. Ulaştığımız rivayetleri değişik kaynaklarda test ettikten sonra mantık sınırları içerisinde yorumladık. Elde edilen rivayetlerin birleştikleri noktaları bulup hurafe olabilecek yönlerini ayıklamayı genel prensip edindik.

IV. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Klasik eserlerle çerçeveyi çizip çalışmamızı yeni dönem eserlerle zenginleştirmeye çalıştık. Çünkü son dönem eserlerde konumuza yer yer değinildiğini gördük. Bu bizi ana kaynaklardan uzaklaştırmadı. Ana kaynaklar ve klasik eserlerimizden faydalanmanın yanı sıra, telif edilmiş güncel eserler, yeni örnekler ve yeni yorumlar çalışmamıza farklı bakış açıları sunmaları hasebiyle yol gösterici oldu.

Bu konular üzerinde çalışanlar tarafından da yakînen kabul edileceği üzere, çalışmamızın temelini hadisler oluşturmaktadır. Biz de bu açıdan Hız. Peygamber'in Kur'an öğrenmeye, öğretmeye, ezberlemeye teşvikleriyle ilgili hadislerini, aynı zamanda Kur'an'ı nasıl öğrettiği şeklindeki hadislerini titizlikle tespit etmeye çalıştık. Bunu yaparken Kütüb-ü Tis'a da tezimizle ilgili rivayetlerden bolca istifade ettik. Daha sonra bu hadislerin ulaşabildiğimiz şerhlerine bakmaya çalıştık.

Kullandığımız kaynak türlerinden diğerlerini ise, İslam Tarihi, ricâl ve siyer kitapları oluşturmaktadır. Bu kaynaklardan özellikle Hamidullah'ın İslam Peygamberi

adlı eserinde tezimizle alakalı bilgiler yer almaktadır. Tezimizde geçen şahısların hayatı konusunda en geniş tarihi malzemeyi ihtiva eden İbn Sa'd'ın Tabakat'ını da burada zikretmeliyiz.

Araştırmamıza en geniş katkıyı geçmişte ve günümüzde Kur'an ilimlerine dair yazılan eserler sağlamıştır. Konuyla ilgili müstakil eserler arasında Zerkeşî'nin el-Bûrhân'ı, İbnü'l-Cezerî'nin en-Neşr'i, Suyûtî'nin el-İtkân'ı, Muhammed Hamidullah'ın Kur'an'ı Kerim Tarihi tezimizde yararlandığımız başlıca kaynaklar arasındadır.

Hem Arapça hem de Türkçe kaynaklara tezimizde yer verdik. Bu çalışma esnasında Arapça ve Türkçe kaleme alınmış çok kıymetli eserleri inceleme fırsatı bulduk. Bu eserlerde konumuz bir bütün halinde değil farklı başlıklar altında serpiştirilmiş olarak yer alıyordu. Biz bu kıymetli bilgileri olabildiğince bir araya toplayıp, yeterli alaka gösterilmemiş mevzuları genişçe açıklamaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN İNZALİ VE METİNLEŞME SÜRECİ

1.1.KUR'AN'IN İNZALİ

Arapça bir kelime olan Kur'an'ın hangi kökten türediği üzerinde bilginlerin çeşitli görüşleri vardır. Kuran; bir şeyi diğer bir şeye eklemek manasında olan “karene” den veya “Karain” den veya toplamak manasında olan “kırae”den veya okunan şey anlamında “karae” den türetilmiştir.¹Kendisine en çok yakışan anlamda budur. Kur'an kelimesi, Kur'an'ı Kerim'in kendi içinde de ‘okuma’ anlamında kullanılmaktadır.(Kıyame, 75/17)²O' nun ilk emri olan “Oku!” (Alâk,96/1) kelimesi de aynı kökten gelmiştir bu da oldukça anlamlıdır. İmam Şafii'ye göre ise “Kur'an” kelimesi hemzesiz olup türetilmiş olmayıp Hz Muhammed'e gönderilen kitaba alem olarak has bir ıstılahtır.³

Kur'an'ın çeşitli yönleri ele alınarak birçok tarifi yapılmıştır. Her bir tanım O'nun farklı bir yönünü ortaya koymaktadır. Bu tanımlardan ortaya çıkan şudur: O, Allah tarafından(Nisa, 4/166) Cebrail vasıtasıyla (Bakara,2/97)⁴ Hz Muhammed'e 23 sene gibi bir zaman zarfında pasajlar halinde (İsrâ, 17/106)ve hak olarak indirilmiş (Kıyame,75/16-19) bize kadar tevatürle gelen, lafzı ile ibadet edilen mu'ciz bir kelimedir.

Kur'an 6.200'den fazla ayeti ihtiva eder. İbn Abbas'tan gelen rivayetlerin birisinde âyet sayısı, 6216 diğer rivayette ise 6616'dır.⁵ Alâk sûresinin ilk beş ayeti ilk nazil olan ayetlerdir. Bunları takiben müddessir sûresi, daha sonra Fatiha sûresi, daha sonra müzzemmil sûresinin nazil olduğuna hükmetmek mümkündür. Kur'an'a kronolojik bir sıra vermeğe teşebbüs etmek doğru değildir. Çünkü kısa sûreler içinde de bir anda nazil olmayanlar vardır.Kur'an'a kronolojik bir sıra vermeyle alakalı örneğin Bakara sûresini ele alırsak hicretin ilk yılında, yahut hicretin ikinci yılında nazil

¹İbnManzûr Cemâluddin Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî,*Lisanu'l-Arab*,Beyrut 1374/1955,I,129.

² Ayrıca bk. Kıyame, 75/18.

³Suyûtî, Abdurrahman b. Ebu Bekr Muhammed b. Osman Celâlettin,*el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut 1973, I, 52.

⁴ Ayrıca bk. Bakara, 2/98; Nahl,16/102;Kadr,97/4;Nisa,4/166

⁵Suyûtî,*el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*,I, 67.

olduğuna hükmetmek mümkündür. Fakat aynı sûre hicretin onuncu senesinde nazil olan ayetleri ihtiva etmektedir. Onun için Kur'an'a kronolojik bir sıra vermek imkânsızdır.⁶

Kur'anı Kerim'de 114 sûre vardır. Sûre; Kur'an'ı Kerim'in ayetlerinden meydana gelen, küçük büyük her müstakil bölüme verilen isimdir. En uzun sûre, 286 âyeti ihtiva eden Bakara Sûresi, en kısa sûreler ise üçer âyeti bulunan Kevser, Nasr ve Asr sureleridir.⁷ “Tevbe Sûresi” nin dışındaki bütün sûrelerin başında besmele bulunmaktadır. Tevbe Sûresinin başında bismelenin olmayışının sebebi, bu sûrenin müşrik ve kafirlere ültimatı ve meydan okumayla başlamasıdır. Güvenlik ve esenlik bildiren bismelenin, bu sûrenin başında yer almaması sûrenin içeriğine uygundur. Sûreler, uzunluk ve kısalıklarına göre çeşitli isimler altında tasnif edilmişlerdir. Sûrelerin çoğunun tek bir ismi olsada bazı sûrelerin birden fazla ismi bulunmaktadır. Bu isimlerin büyük bir kısmı Hz. Peygamber tarafından verilmişken ikinci ve üçüncü isimlerden bazıları da muhtevalarına ve kullanışlarına bakılarak başka kişiler tarafından verilmiştir. Sûrelerin adları, çoğu kere içinde geçen konu veya bir kelimeden ve ifadeden hareketle konulmuştur önemi ve değerine uygun olarak “Fatiha Sûresi” ne yirmiden fazla isim verilmiştir. Birden fazla sûrenin tek bir isim ile adlandırıldığı da görülmüştür.⁸

Kur'an kendini ayrıca “Furkan,(Furkan,25/1) Kitap, (Bakara,2/2) Tenzil, (Şuara,26/192) Zikr, (Enbiya,21/50) Hikmet,(İsra,17/39) Hüda,(Cin,72/13) el-Aliyy, (Zuhruf,43/4) el-Mecid, (Bürûc,85/21) el-Aziz, (Fussilet,41/41) Şifa, (Yunus,10/57) Hak,(İsra,17/81)” gibi isimlerle de tanıtmaktadır.Şimdi biz kısaca bu isimlerin bazılarının anlamlarını görelim.

1. Kitap: Kur'an birçok yerde kendini kitap olarak isimlendirir. Bu isim genel anlamda bütün peygamberlere gönderilen vahiylerin toplamı anlamında kullanılır. Kur'an'ı Kerim de ise bu kelime anlamının üzerinde yeni anlamlar kazanmıştır.⁹

“O kitap; onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.” (Bakara, 2/2)

⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947, I, 11.

⁷ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa 2011, s. 20.

⁸ Abdulhamit Birişik *Kur'an'ı Kerim'i Bilmek, İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, DİB Yayınları, İstanbul 2007, s. 114-115.

⁹ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (trc. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neş. İstanbul tsz., s. 25-26.

Burada şunu belirtmemiz gerekir ki O kendine has bir üslubu ve tertibi olan bir kitaptır. Bizim bildiğimiz kitap formatında değildir. Dolayısıyla ona bizim bildiğimiz kitap gibi yaklaşanlar zihinlerini boşaltıp değiştirmeden ondan bir şey anlama konusunda zorlanacaklardır.¹⁰

2.Furkan: Kur'an'ın bir ismi de Furkandır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren, göklerin ve yerin hükümlerini kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir.”(Furkan, 25/1-2) Furkan kelimesin de ayrıca hak ile batıl arasını ayırma anlamı vardır.

3.Tenzil: Kur'anın kendine verdiği isimlerden biri de Tenzil ismidir. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

“ Muhakkak ki o (Kur'an) âlemlerin Rabbinin indirmesidir.” (Şuara,26/192) Aynı zamanda bu âyet Kur'an'ın inzal yöntemini ve amacını ortaya koymaktadır. Kur'an ihtiyaca göre yaklaşık yirmi üç yılda indirilmiştir. Bunun sebebi hem tedricilik yani, iman edenlerin kalplerine âyetleri yavaş yavaş indirmek hem de âyetlerin özümzenerek okunmalarını sağlamaktır.¹¹

4.Zikr: Kur'an'ın diğer bir ismi de Zikr dir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“ İşte bu Kur'an da bizim indirdiğimiz hayırlı ve faydalı bir öğüttür. Şimdi onu inkâr mı ediyorsunuz?” (Enbiya,21/50)

1.2.KUR'AN'IN HZ PEYGAMBER'E İNDİRİLİŞİ

Vahiy meleği Cebrâil Allah'tan aldığı Kur'an vahyini Hz. Peygamber'e indiriyordu. Ramazan ayında ve bu ay içerisinde yer alan Kadir gecesinde indirilmeye başlanan Kur'an vahyinin Hz. Peygamber'e inzâli hususunda iki yaklaşım mevcuttur. Birinci yaklaşım, Kuran vahyinin önce Levh-i mahfûzdan bir bütün olarak dünya semasına (Beytü'l-İzze) oradan da müneccemen (çeşitli zaman aralıklarıyla) yirmi üç sene içerisinde Hz. Peygamber'e nazil olduğunu göstermekte; diğer yaklaşım ise,

¹⁰ Mevdudî, *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*, (Çev.: Bayram Kolsuz), Furkan Yayınları, İstanbul, s. 10-13

¹¹ Zeki Duman, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar*, Fecr Yayınları Ankara 2013, s.82-83.

Kur'an'ın Levh-i mahfuzdan tedrici bir tarzda direkt olarak Hz. Peygamber'e inmeye başladığını ve bilinen süre içerisinde tamamlandığını ifade etmektedir.¹² Kaynaklar âlimlerin genelinin birinci görüşü kabul ettiklerini belirtmektedir. Şunu da belirtmeliyiz ki ikinci görüşü benimseyenler de mevcuttur.

Netice itibariyle Kur'an, Levh-i mahfuzdan mahiyetini bilmediğimiz bir biçimde vahiy meleğine indirilmiştir. Onun vasıtasıyla da Hz. Peygamber'e değişik zamanlarda indirilmiştir. Bu indirmenin içeriğini, Kur'an'ın sadece manaları değil, aynı zamanda bu manaları taşıyan, onları sembolize eden lafızlar da oluşturmaktadır. Bu nedenle Kur'an tanımlanırken veya özelliklerinden bahsedilirken denilmiştir ki, Kur'an Hz. Peygamber'e lafız ve mana bütünlüğü içinde indirilmiş ilahi kaynaklı bir kitaptır.¹³

Bilindiği üzere Hz peygamber Mekke toplumunun putperest yaklaşımını tasvip etmediğinden sık sık inzivaya çekiliyordu. İnzivaya çekildiği yer Mekke yakınlarındaki Nur dağında bulunan Hira mağarasıydı. Hz peygamber Hira mağarasında yalnızlığa çekiliyor, iç âlemini dinliyordu. Bu mağarada uzun uzun kalıp bütün varlıklar üzerinde ve bu varlıkları var eden yüce yaratıcı hakkında derin derin tefekkür ediyordu.¹⁴ Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu bu durumu Hz Aişe şöyle anlatır:

“Allah'ın Rasûlün'e ilk gelen vahiy, onun uykusunda gördüğü sadık rüyalar şeklinde olmuştur. Öyle ki onun gördüğü her rüya, sabah aydınlığı gibi apaçık ve dosdoğru çıkıyordu. Sonra O, yalnızlıktan hoşlanır oldu. Artık Hira Mağarasında ibadetine devam ediyor, evine gelip azığını alıyor, tekrar oraya dönüyordu.

Nihayet orada bulunduğu bir gün, kendisine peygamberlik verildi ve Cebrail ona gelerek: “Oku!” dedi. Ama O, “Ben okuma bilmem” diye cevap verdi. İşte bu sırada peygamberimiz buyurdu: “ O zaman melek beni tutup, takatim kesilinceye kadar sıktı, sonra bıraktı ve tekrar ‘Oku!’ dedi. Ben yine “Okuma bilmem.” Dedim. O beni yine tuttu ve takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra da “Oku!” dedi. Bende yine “ ben okuma bilmem” deyince Üçüncü defa tutup benisıktı, sonra bıraktı ve bana:

¹²Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, İfav yayınları, İstanbul , 2010, s.31; Mehmet Dağ, *Tenzilden Tezyine Mushaf'ı Şerif*, Fecr Yayınları, Ankara 2013, s. 42.

¹³ Dağ, s.43.

¹⁴Subhi es-Salih, *Mebahis fi Ulûmi'l Kur'an*, Dârü'l-İlmî'l-Melayin, Beyrut, s. 39

“ Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı aşılarmış bir yumurtadan yarattı. Oku! İnsana bilmediklerini belleten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir.” (Alâk,96/1-5) Ayetlerini okudu. İşte bu ayetleri ezberleyen Allah Rasûlü, kalbi titreyerek hanımı Hz.Hatice’nin yanına geldi ve: “ Beni örtünüz, beni örtünüz!” dedi. Korkusu geçinceye kadar eşi Hz. Hatice onu örttü. Sonra başından geçenleri Hz.Hatice’ye anlattı ve “Kendimden korkuyorum!” dedi. Hz. Hatice de: “Hayır üzölme! Allah’a yemin ederim ki O, seni hiçbir zaman utandırmaz.” Diyerek kendisini teselli etti.”¹⁵

Yüce kitabımız Kur’an işte bu surette Hz. Peygambere indirilmeye başlandı. Kur’an’ın nüzulü yaklaşık yirmi üç sene böylece devam etmiştir.

Hız. Peygamber, “ (Ey Muhammed) Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyarlardı.” (Ankebut,29/48) Yine başka bir ayette: “ Onlar ki o elçiye o ümmi Peygambere uyarlar...” (A’raf,7/157) ayetlerinde de vurgulandığı üzere okuma yazma bilmediğinden, Cebrâil’in kendisine getirip okuduğu ayetleri çabucak ezberleme durumundaydı. Cebrâil Allah’tan aldığı ayetleri Hz. Peygambere tek tek okuyor, Peygamber de dinliyor, sonra bu duyduklarını unutmadan hafızasına almaya çalışıyordu.

Burada Hız. Peygamber’in, Cebrâil (a.s.)’in kendisine okuduğu ayetleri hafızasında tutmak için âzami ölçüde gayret sarfettiğini vurgulamakta fayda var.

Cebrâil (a.s) Allah’tan aldığı Kur’an ayetlerini Hız. Peygamber’e okurken, Hız. Pegamber heyecanla, okunan ayetlerden herhangi bir şey unutmayayım, söylenenlerin tamamını hafızama alayım diye daha Cebrâil okumayı bitirmeden aceleyle ağzını oynatarak Cebrâil’in kendisine okuduklarını tekrar etmeye çalışıyordu.¹⁶ Bu yüzden de dinleme işini tam manasıyla gerçekleştiremiyordu. Bunun üzerine Yüce Allah:

“ (Rasûlüm!) onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde, biz onu

¹⁵ Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm, *Kitabu Bedi’i’l vahy*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, s. 2-4.

¹⁶ Subhi es-Salih, *Mebahis fi Ulumi’l Kur’an*, Dârü’l-İlmîlî-Melayin, Beyrut, s.28-29.

okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüpheden olmasın ki onu açıklamakta bize aittir.”¹⁷

“Aceleden dolayı dilini kımıldatma! Cümlesinden anlıyoruz ki, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kendisine vahiy geldiği zaman yani ‘vahiy kaplama halinde’¹⁸ dış çevresiyle alâkasını tamamen keserek iç âlemine yönelmiş; zihinsel faaliyetleri canlı ve bilinçli olarak Cebrâil’ (a.s) in kendisine okuduğu ayetleri arzu ve iştiaqla dinlemektedir. Belli ki Allah’ın elçisinin, vahiy esnasında kendisine okunmakta olan ayetleri anlama, ezberleme ya da en azından telaffuz etme konusunda bir aceleciliği söz konusudur. Çünkü her kişi gibi, o da o güne kadar hiç iştmediği bir kelamı anlama, yabancı olduğu bazı kelimeleri telaffuz etme ihtiyacı hissetmiş olabilir. Bu yüzden kendisine okunan ayetleri Cebrâil (a.s) ile birlikte diliyle de tekrarlamaya çalışmaktadır.”¹⁹

Başka bir ayette yine:

“Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. Sana O’nun vahyi tamalanmazdan önce Kur’an’ı (okumakta) acele etme ve ‘‘Rabbim, benim ilmimi artır’’ de.” (Tâhâ,20/114)

Ayetleriyle Yüce Allah, vahiy aktarılırken Hz. Peygamber’in dinlemesini istemekte ve: “(Ey Muhammed) sana Kur’an’ı okutacağız ve sen hiç unutmayacaksın.” (A’la,87/6) Ayetiyle de Hz. Peygamber’e Kur’an ayetlerini okutturup ezberlettirip asla unutturmayacağını söyleyip bu konuda Hz. peygamber’e güvence vermektedir.

Burada Kur’an’ın Hz. Peygamber’e tenzil ile indirilmesinden de bahsetmek yerinde olacaktır.

“ İnkâr edenler, Kur’an ona topluca indirilmeli değil miydi? dediler.” (Furkan,25/32) Âyetinden Kur’an’ın bir defada ve toplu olarak indirilmediğini anlıyoruz. Yani Kur’an tenzil ile indirilmiştir. Tenzil kavramı ise şöyle tarif edilmiştir:

¹⁷ Kıyame,75/16-19.

¹⁸ Müşrikler, Rasûlullah’ın vahiy halinde yaşamakta olduğu tecrübi durumun şekilsel boyutuna/dış görünüşüne bakarak sara illetine yakalanmış olanlara, onlara göre, cin tarafından tutulan/cinin etkisi altına giren hastalıklı bir kişiye benzeterek şuurunu kaybettiğini düşünüyor ve “mecnun” diyorlardı. Ayetlerden anlaşılıyor ki Rasûlullah sallahu aleyhi ve sellem o esnada cinin değil Cebrâil (a.s) ile buluşmanın etkisi altındadır. Şuurunu kaybetmemiş, tabir caizse, bütün hücreleriyle bilinç haline geçmiş dikkatle ve iştiaqla kendisine okunanları dinlemektedir.

¹⁹ Duman, s. 75.

Tenzil, Kur'an'ın Cebrâil vasıtası ile Hz. Muhammed'e yaklaşık yirmi üç yılda bölüm bölüm indirilmesidir.²⁰

Kur'an'ın tezilen indirilmiş olması, Kur'an'ın korunması, kıyamete kadar kalıcı olan İslam dininin prensiplerinin pratik hayata yansıtılarak köklü bir şekilde yaşanması, sonraki nesillere örnek bir hayat modelinin sunulması ve Kuran'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılmasıyla yakından ilgilidir. Bu bir anlamda ferdi ve toplumsal gelişmenin ilahi irade istikametinde şekillenmesi ve meydana gelen sorunların halledilmesi demektir. Nihai amacı Allah'ın iradesi doğrultusunda insanları ıslah etmek olan Kur'an'ın kendi emir ve yasaklarını beyan etmek için toplumun değer ve davranış biçimlerini, inanç motivasyonlarını²¹ ve toplumda meydana gelen fert ve cemaat bazındaki ihtilaf ve problemleri dikkate alması kadar daha tabii ne olabilir?²²

Tenzilen inen vahiy Müslümanları olumsuz davranışlarında uyarıyor fedakârca davranışlarını övüyor ve böylece onları mükemmele doğru teşvik ediyordu. Mesela uhud savaşında atılan okla Hz. Peygamberin mübarek dişleri kırılmıştı. Bunun üzerine müşrikler, Peygamberi öldürdük diye yaygara koparmışlardı. Bu yalan haber etkisini göstermiş ve Müslüman safları arasında bazıları paniğe kapılarak dağılmışlardı. Böyle bir durumda bile Müslümanların sebat etmeleri gerektiğini bildiren şu ayet inmiştir.²³

“Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür ya da öldürülürse, gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz? Kim (böyle) geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır.” (Âli İmran,3/144)

İşte asr-ı saadet Müslümanlarının çok diri bir İslam anlayışına sahip olmaları Kur'an'ın tenzilen indirilmesinden ileri gelmektedir. Böylece vahiyle aralarında çok canlı bir iletişim sağlanıyordu. Kur'an'ı Kerim'in tenzilen indirilmesi o dönemde ortaya çıkan sosyal problemlerin çözülmesine de yardımcı oluyordu. Misal olarak şu olay anlatılabilir.

Araplar arasında “zıhar” denen bir gelenek vardı. Kişi karısına “sen bana anamın sırtı gibisin” dediğinde, bundan sonra karısı kendisine haram sayılırdı. Ashabtan Evs b.

²⁰Zerkeşî, Bedruddin, *el Burhan fî Ulûmi-l Kur'an*, I, 229.

²¹Sadık Kılıç, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, Nil Yayınları, İzmir 1993, s.184.

²²Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, İfav yayınları, İstanbul, 2010, s.39.

²³Beğavi, Muhammed b. Huseyn b. Mes'ud el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzil*, Beyrut 1987, I, 357.

Sabit de karısına çok sinirlendiği bir sırada bu sözü söylemişti. Karısı Havle Hz. Peygambere gelerek genç yaşında kocasına çok hizmet ettiğini, bu ihtiyarlık zamanında kocasının bu sözü söyleyerek kendisini yüzüstü bıraktığını; çocukları bulunduğunu, çocuklarını alıp gittiği takdirde onlara bakamayacağını, babalarına bıraktığı takdirde de çocukların perişan olacaklarını belirterek kocasına dönmek istediğini ifade etti. Hz. Peygamber de : “Artık sen ona haramsın” dedi. Lakin Havle çocukları için çok üzüldüğünü belirtiyor kendi lehine bir karar verilmesini istiyordu. Nihayet böyle bir sözle kadının, kocasının anası yerinde olamayacağını bildiren şu ayetler nazil oldu.²⁴

“Kocasını hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir. İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin ve yalan bir laf söylüyorlar. Kuşkusuz Allah, affedici, bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin karılarıyla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Buna imkân bulamayan kimse, temas etmeden önce aralıksız olarak iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyurur. Bu, Allah’a ve Rasûlüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah’ın hükümleridir. Kâfirler için acıklı bir azap vardır.” (Mücadele,58/1-4)

İşte böyle vahiy olaylar karşısında parça parça iniyordu. Vahyin bu şekilde tenzilen inmesi, aslında Hz. Peygamber’in Kur’an eğitim öğretiminin de nasıl olması gerektiğini öğretiyordu. Hz. Peygamber’in Kur’an öğretimine baktığımızda tedrici metodu kullandığını görmekteyiz. Muhatabın seviyesine ve durumuna göre Hz. Peygamber Kuran’ı tedrici bir şekilde öğretmiştir.

Vahiy zincirinin son halkasını oluşturan bu ilahi kitabın bir defada indirilmeyip çeşitli zaman aralıklarıyla indirilmesi, elbette bir hikmetin neticesiydi. Zira o, belli bir zamana ait olmayıp indiği andan itibaren bütün insanlığı kucaklayıcı niteliktedir. Bu evrensel özelliği içinde barındıran Kur’an bir taraftan muhatap kabul ettiği toplumun ihtiyaçlarına cevap verirken, diğer taraftan da fert ve cemiyetin muhtaç olduğu tüm prensipleri içeriyordu.²⁵ Konuyla alakalı bir olay ise şöyle gelişmiştir.

²⁴Beğavi,*Meâlimu’t-Tenzil*,Beyrut, IV, 303-304.

²⁵Muhsin Demirci,*Kur’an Tarihi*, s. 38.

Huneyn savaşında Müslümanlar sayılarının fazla olmasıyla gururlandılar. Galip gelme konusunda hakkıyla Allah'a dayanmadılar. Aralarından bazıları: “Bugün sayımızın azlığından dolayı artık yenilmeyeceğiz” diyordu. Bu savaşta Müslümanlar daha önce ki savaşlarda ulaşamadıkları bir sayıya ulamışlardı. Fakat bu sayıya rağmen Havazin kabilesine mensup okçular, pusuya yattıkları yerden çıkıp İslam ordusunu ok yağmuruna tuttular. Müslümanların öncü kuvvetleri dağıldı. İslam ordusunu bir panik havası kapladı. Ancak Hz. Peygamber ve çevresindeki bir avuç kahramanın sebat ederek direnmesi sayesinde bu hava atlatıldı. Söz konusu hadiseden sonra şu ayetler nazil oldu.²⁶

“Andolsun ki Allah birçok yerde ve Huneyn gününde size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmişti, fakat sizden (size gelen hezimet ve savaş sıkıntılarından) hiçbir şeyi gidermemişti. Sonunda bozularak gerisin geriye kaçmıştınız. Sonra Allah, Rasülü ile mü'minler üzerine sekineti indirdi. Sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de (onlarla) kâfirlere azap verdi. İşte bu, kâfirlerin cezasıdır. Sonra Allah bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Tevbe,9/25-27)

Evet “Kuran'ı Kerim bir defada toptan olarak değil, yirmi üç yıllık zamana yayılan bir süreç içerisinde indirilmiştir. Kur'an'ı Kerim'in zamana yayılan parçalar halinde indirilmesi, Kur'an'ı Kerim'in anlaşılmasını, pratik hayatta yaşanmasını ve Kur'an ile nüzul sürecinde yaşayan insanlar arasında canlı bir iletişim olmasını sağlamıştır. O halde şunu ifade etmek gerekir ki, Kur'an'ı Kerim'in nüzul sürecinde sağlıklı ve ideal bir toplumun oluşmasında Kur'an'ın peyderpey indirilmesinin çok büyük bir etkisi vardır.”²⁷

Hiç Şüphe yok ki Kur'an'ı Kerim'in toptan değil de uzun bir süre içerisinde bölüm bölüm indirilmesinin en büyük faydası muhataplarına olmuştur. Çünkü Kur'an, kitap nedir, iman nedir bilmeyen, bu konuda hiç uyarılmamış ümmi bir topluma indirilmiştir. Bu toplumda okuma-yazma bilenlerin sayısı çok az, yazı malzemesi, eğitim, öğretim imkânı oldukça kıt idi. Böylesine imkânsızlıklar içerisinde doğacak olan

²⁶ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiu'l Beyân an-Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Beyrut 1988,X,99-100.

²⁷ Şehmus Demir, *Kur'an'ın Temel hedefi*, Fecr Yayınları, Ankara 2009,s.88.

bu yeni neslin gelişmesini sağlamak için eğitimde tedric metodunu uygulamak, indirilen ayetleri anlamalarına ve içlerine iyice sindirmelerine zaman tanımak gerekliydi.

Ayrıca Kur'an'ı Kerim'in toptan indirilmemiş olması, islamın tevhid akidesinin, ibadet şekillerinin ve ahlâk ilkelerinin zihinlerde kolayca yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Örneğin şirkin anlamsızlığını vurguladıktan sonra Allah'tan başka ilah olmadığı gerçeğini topluma somut ve canlı örneklerle göstermek; bu gerçeği görenlere öldükten sonra diriltilmenin delilleri, ahiret sorumluluğunu ve cazasının açık belgelerini ortaya koyma imkânını vermiştir. Bu sağlandıktan sonra kulun, Rabbi ile bağlarını koparmaması gerektiği, daima doğru olması ve doğru söylemesi, başkalarının haklarına tecavüz etmemesi, akrabanın ve fakirlerin hakkını vermesi, zekata teşvik edilmesi, helal ve haramların açıklanması, dünyevi cezaların gündeme gelmesi gibi ahlâki düzenlemelere büyük katkıda bulunmuş olması bir gerçektir.²⁸

Kur'an'ın peyderpey indirilmesiyle Müslümanlar islamı yaşayarak içlerine sindirmiş oldular. Kur'an'ı Kerim'in bu şekilde indirilmesi korunmasını da kolaylaştırmıştır. Kur'an'dan ayetler indiğinde bir taraftan vahiy kâtipleri tarafından yazılırken birçok kişi tarafından da ezberleniyordu. Biz çalışmamızın burasında Kur'an'ı Kerim'in tespitikonusunakısaca değineceğiz.

1.3.KUR'AN'IN TESPİTİ VE EĞİTİM ÖĞRETİME YANSIMASI

Kur'an'ı Kerim'in korunmasını bizzat Yüce Allah üstlenmiştir. Bu konuda şöyle buyurulmaktadır.

“Zikri (Kur'an) kesinlikle biz indirdik ve elbette onu yine biz koruyacağız.” (Hicr,15/9) Yüce Allah'ın Kur'an'ın korunmasını üstlenmiş olmasını olağanüstü yollarla onu koruduğu anlamına almamalıyız. Elbette olağanüstü yollarla da onu koruyabilirdi. Ancak Kur'an'ın korunması olağan yollarla olmuştur.

Peyderpey inen Kur'an ayetleri vahiy kâtipleri tarafından yazılıyordu. Allah Rasulü bir taraftan tebliğ görevini yerine getirirken, diğer taraftan da sahabileri Kur'an'ı okumaya ve ezberlemeye teşvik ediyordu. Mesela bu konuda Abdullah b. Ömer Hz. Peygamberden şöyle rivayette bulunur: “Ancak şu iki şeye hased edilir: Allah bir kişiye

²⁸ Zeki Duman,s.84.

kitap vermiş gece boyunca onunla meşgul oluyor; diğer bir kişi de Allah'ın kendisine verdiği malı gece gündüz O'nun yolunda harcıyor.”²⁹

Konuyla ilgili olarak başka bir rivayette Hz. Aişe şu hadisi rivayet eder: “ Allah Rasulü'nün yanında bir adamdan hayırla bahsedildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber:” Onun Kur'an öğrendiğini görmediniz mi? Buyurdu.”³⁰

Hız. Peygamber Kur'an tilâvet ve tâlimine büyük özen gösteriyor, bir yere bir idareci gönderdiğinde Kur'an'a daha çok vâkıf olanı tercih ediyordu.³¹ O namazlarda da imamet görevini Kur'an'ı ezberleyenlere ve en iyi bilenlere veriyordu. Bu konuda Ebu Said el-Hudri'den gelen bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuşur. “ Üç kişi bir araya geldikleri zaman biri imam olsun, imamete en lâıyk olan kişi Kur'an'ı en iyi okuyandır.”³² Belli ölçüler dahilinde Kur'an'ın güzel sesle okunmasını tavsiye ediyor³³ ve böyle okuyan kişileri övüyordu. İşte böylece Hz. Peygamber döneminde dünyevi makamlar bile Kur'an'ın daha iyi bilinmesine bağılı kılınmıştı. Böyle bir toplumda Kur'an okumanın yaygınlık kazanması kaçınılmaz bir hal almıştı.

Mescitler Kur'an eğitim ve öğretiminin yapıldığı merkezler idi. Nitekim Hz. Peygamberde bunu teşvik ediyordu.³⁴ Kur'an sadece mescitlerde öğretilmiyordu. Mescitler dışında da Kur'an eğitiminin yapıldığı yerler vardı.³⁵

Hız. Peygamber döneminde Kur'an metninin yukarıda izah ettiğimiz şekliyle tespitinin yanında, hıfz/ezber ve kitabet/yazı metodlarıyla da korunarak günümüze kadar gelmiş olduğunu hatırlatmak gerekir.

Şimdi her iki yöntemle de Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Kerim'i nasıl tespit ettiğini belirlemeye çalışalım.

²⁹Buhari, *Feda'ilü'l-Kur'an* 20, 108

³⁰ Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, Çağırı Yayınları, İstanbul 1992, VI, 66

³¹ Ebu Şühbe, Muhammed, *el Medhal li Diraseti'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire 1972, s. 400.

³² Dârimi, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdırrahman, *es-Sünen*, Çağırı Yayınları, İstanbul 1992, Salât, 42, 1, 286.

³³ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *es-Sünen*, İkâme 176

³⁴ Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc el-Kuşeyrî, *Kitabu'z-Zikr ve'd-Dua*.

³⁵ Ebu Şühbe, *el Medhal li Diraseti'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire, 1972, s. 430

1.3.1.Hıfz/Ezberleme

Ezberleme usulü Kur'an'ı Kerim'in korunmasındaki en etkili yöntemlerden biridir. İbnü'l Cezeri, Kur'an'ın günümüze kadar gelmesinde asıl i'timat edilecek şeyin Mushaflarda yazılana değil, kalplerde ezberlenene olduğunu söyler.³⁶

Bilindiği gibi vahyin ilk muhatapları, sözlü kültürün özelliklerine göre şekillenmiş, yazılı kültüre alışkın olmayan hatta yazısız bir topluluktur. Zira vahyin inmeye başladığı ilk dönemlerde, inen vahiylerin tespitinde sözlü kültür ilkelerinin baskın olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.³⁷

Arapların sözlü kültür içinde yaşadıkları, ferdi ve ictimai hayat biçimlerini bu kültür dairesinde şekillendirdikleri tarihsel bir gerçektir. Dolayısıyla bu kültürün Kur'an eğitim ve öğretimine de etkisi kaçınılmaz bir hale geliyordu. Arap toplumunun bir ferdi olan Hz. Peygamber de bu sözlü kültürün argümanlarını Kur'an eğitim ve öğretiminde kullanmaktaydı.

“Sözlü kültürün kendine ait bir takım özellikleri vardır. Bunların başında bilgilerin korunmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araç olan hafıza gelmektedir. Çünkü sözlü geleneklerde yazı malzemelerinin bulunmaması veya yetersiz olması sebebiyle hafıza önemli bir yer işgal etmektedir. Günümüz toplumlarında yazı ne kadar önemli ve güvenilir görülüyorsa, sözlü kültürde de hafıza o derece önemli ve güvenilir görülmektedir. Sözlü kültürün hâkim olduğu Arap toplumları da, yazıyı bilmeseler de önemli olayları en ince ayrıntısına kadar ezberleyip sonrakilere aktarmaktadırlar. Dolayısıyla Arap toplumu için her türlü sanatsal, kültürel, dini, estetik birikimi depolamda hafıza/zihin; bunların aktarımında ise söz hayati bir fonksiyona sahiptir.”³⁸ Bu sözlü kültürün etkisi Kur'an'ın tespiti ve öğretilmesinde de Hz. Peygamber tarafından kullanılmıştır.

Hız. Peygamber ne zaman kendisine bir vahiy, yani Kur'an'dan bir parça gelse, bunu erkeklerden oluşan bir topluluğa, daha sonra da kadınlardan oluşan bir topluluğa okuyup tebliğ ederdi.³⁹ Hız. Peygamber kendisine inen bu vahiyleri ezberler, ashabında

³⁶ Ez-Zerkâni, Muhammed Abdu'l-Azîm, Mısır, *Menahilu'l-İrfan fî Ulûmi'l Kur'an*, I, 243.

³⁷ Mehmet Dağ, *Tenzilden Tezyine Mushaf'ı Şerif*, Fecr Yayınları, Ankara 2013, s. 22.

³⁸ Mehmet Dağ, s. 24.

³⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Mehmet Yazgan) Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 577-578; Mehmet Dağ, s. 79.

ezberlemesi için namazlarda ve sair zamanlarda onları yavaş yavaş okur,⁴⁰ ve her sene Cibril'e arz ederdi.⁴¹

“Bundan sonra Peygamberimiz ezberindeki bu ayetleri kendine has tilavet üslûbu/okuyuş tarzı ile kadın ve erkeklere ayrı ayrı okuyor; diğer yandan sema ve arz yoluna dayanan bir ta’limle de onları dinliyor, böylece onların, Kur’an’ı ezberlemelerini sağlıyordu. Bu işin kolay ve hızlı gerçekleştirilmesinde, ashâbın güçlü bir hafızaya sahip olması, Kur’an’ın birden değil de belirli zaman dilimlerinde peyderpey inmesi, Kur’an’ın namazlarda belirli bir miktarda okunması ve Peygamber’in teşvik ve gayreti (motivasyonu) ciddi bir rol oynamaktaydı. Hz. Peygamber’in bu ta’lim usûlünü Mekke’de özelde Erkâm’ın evinde genelde ise imkân bulduğu her yerde uyguladığı belirtilmektedir.”⁴²

Sahabîler Hz. Peygamberin teşviki ile ezberledikleri Kur’an ayetlerini unutmamak için gece gündüz okuyorlardı. Ancak her şey bununla bitmiyordu. İnsanlar ne kadar ezberlerse ezberlesin vahyin yazıya geçirilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

1.3.2.Kitabet/Yazı

Hz. Peygamber’in gelen vahiyleri tebliğ yanında onları gelecek kuşaklara eksiksiz bir şekilde aktarmak amacıyla koruma görevi de vardır. Bu nedenle Hz. Peygamber, bir yandan gelen vahiyleri tebliğ ederken bir yandan da sahabileri okumaya ve ezberlemeye teşvik ediyordu. Ancak Hz. Peygamber vahiylerin ezberlenmesini yeterli bulmuyordu. Çünkü onu ne kadar çok insan ezberlese de, hafıza daima unutkanlık illetiyle karşı karşıyadır. Zamanla yanılma, unutma ve hata olabilir. Böylece ezberleme yanında Mushaf’ın sağlam ve eksiksiz kayıt altına alınmasında yazı da ihmal edilmemiştir. O dönemde okuma-yazma olgusu bizzat Hz. Peygamber tarafından teşvik edilmiş, kesin tarih verilmemekle birlikte, Mekke dönemlerinde Hz. Peygamber okuma yazma bilen kişilerden vahiy kâtipleri edinmiş, inen vahiyleri ezberleme yanında, vahiy kâtipleri vasıtasıyla yazı malzemelerine de kaydettirmişti. Mekke’deki eğitim yaşantısına oranla Medine’deki eğitim-öğretim daha organize bir hal almış, düzenli ve hızlı bir yapılanmaya gidilerek eğitimin alt yapısı hazırlanmıştır. Bu yapılanmadaki değişim ve

⁴⁰ Ez-Zerkânî, *Menahilu’l-İrfan*, I, 240.

⁴¹ Ez-Zerkânî, *Menahilu’l-İrfan*, I, 241.

⁴² Mehmet Dağ, s. 79.

gelişimin temelinde şüphesiz Hz. Peygamber'in bilginin yazı ile tespit ve muhafazasını önceleyen emirler vardır. Çünkü bir kültürü, bir medeniyeti daha sonraki nesillere aktarmada en önemli araç yazıdır. Yazı bu anlamda Kur'an metninin tespiti için de söz konusudur. Çünkü Kur'an'ın sadece ezber ile sonraki nesillere aktarılması yeterli görülemezdi. Bu nedenle Hz. Peygamber inen vahiylerin ezberlenmesi kadar yazılmasına da önem vermiştir.⁴³

Bilindiği gibi Hz. Peygamberin asli görevi vahiy yoluyla gelen Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmektir. Bu da Kur'an'ın insanlara öğretilmesiyle mümkündür. Nitekim Kur'an muhtelif ayetleriyle net bir şekilde Rasûlullah'a bu görevini hatırlatıyordu.

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun...” (Maide, 5/67) Bunun yanında tebliğin nasıl olacağı hususu yine Kur'an'ı Kerim'in beyanlarıyla açıklığa kavuşmuştur.

Allah Rasûlü Kur'an'ı Kerim'in tespitinde yazıya büyük önem vermiştir. Bera b. Âzib'den gelen bir rivayette şöyle denilmektedir:

“Müminlerden özür sahibi olanlar dışında oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) vaat etmiştir; ama mücahitleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.” (Nisa,4/95) Ayeti nazil olduğunda, Hz. Peygamber bana: Zeyd'i çağır kalem ve mürekkep getirsin buyurdu. Zeyd elinde kalem, mürekkep ve üzerine yazılacak malzeme ile geldiğinde, Allah Rasûlü ona bu ayeti okuyarak yazdırdı.⁴⁴

Rasulullah'ın gelen her vahiy kâtiplere yazdırması, Kur'an öğretiminin ümmet arasında yayılmasında büyük katkıları olmuştur. Kaynaklarda Kur'an'ın tamamının Hz. Peygamber zamanında yazıldığı kaydedilmektedir.⁴⁵

Kur'an metninin Hz. Peygamber döneminde yazıldığını gösteren delillerden bazılarını biz kısaca burada zikretmeye çalışacağız.

⁴³ Mehmet Dağ, s. 81-82.

⁴⁴ Buhari, Sahih, Fedailu'l-Kur'an, 4, VI, 99.

⁴⁵ Ebu Şehme, el-Medhal li Diraseti'l-Kur'an'il-Kerim, Kahire 1412/1992, s.300; Ömer Rıza Doğru, Kur'an Nedir, Ankara 1967, s.40.

Hız. Ömer'in Müslüman olması hadisinde kız kardeşi Fatıma ve kocasının elinde bulunan "Taha Sûresi"nden bir kısım Kur'an ayetlerinin üzerinde yazılı bulunduğu sayfa Kur'an'ın o dönemde yazıya geçirildiğini göstermektedir.⁴⁶

Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayet şöyledir: Biz üzerimizde Kur'an nüshası taşıdığımızda, düşman beldelerine girmekten men edilmiştik. Bunun sebebi Kur'an nüshalarının onların eline geçme korkusu idi.⁴⁷

Zeyd b. Sabit'ten gelen bir rivayet şöyledir: "Allah Rasûlü'nün komşusu idim kendisine vahiy geldiğinde beni çağırır, ve kendisine gelen vahyi bana yazdırırdı."⁴⁸ Bu rivayet Allah Rasûlünün o dönemde Kur'an öğretme metodunda Kur'an'ı yazdığının en somut delillerinden birisidir.

Zeyd b. Sabit'ten gelen diğeri bir rivayette şöyledir: "Ben Allah Rasûlüne gelen vahiyleri yazardım. Hız. Peygamber'e vahiy geldiğinde O'nu değişik bir durum kaplar, O'ndan inci misali şiddetli ter boşanırdı. Allah Rasûlünün bu hali geçtiğinde, elimde kürek kemiği vb. vahiy yazma malzemesi ile Onun huzuruna girer O'nun söylediklerini yazardım. Bitirdiğimde vahyin ağırlığından dolayı, dizlerim kırılacak gibi olurdu. Bundan dolayı ayaklarımın üzerinde bir daha hiç yürüyemeyeceğimi bile düşünürdüm. Ben yazmayı bitirdiğimde Hız. Peygamber "oku" buyururdu ben de okurdum. Şayet bir hata varsa Allah Rasûlü onu düzeltir, sonra da bu metinleri halka verirdi."⁴⁹

Bu hadisi şerife baktığımızda görüyoruz ki, Allah Rasûlü Kur'an ayetlerini yazdırıp sonra insanlara vermektedir. Kur'an'ı Kerim sadece şifahi olarak değil yazılı şekilde de ashaba öğretiliyor, korunması sağlanıyor ve tespit ediliyordu.

Hicretten birkaç yıl önce İslam dinine girmek üzere, Medine'den Mekke'ye gelenler arasında bulunan Rafi' bin Malik ez-Zurki'ye Allah Rasûlünün, o ana kadar kendisine vahyolunmuş ayet ve sûrelerden oluşan bir Kur'an metni vermesi⁵⁰ Allah Rasûlünün Kur'an'ı öğretirken yazıya ne derece ehemmiyet verdiğini bizlere göstermektedir.

⁴⁶ İbrahim Ebyârî, *Tarihu'l-Kur'an*, Kahire, 1402/1982, s.108-109.

⁴⁷ Buhari, *Sahih*, Cihad, 127.

⁴⁸ İbn Ebi Davut, *Kitabu'l-Mesahif*, s. 3. Buhari, *Sahih*, *Fedailu'l-Kur'an*, 4, VI, 99-100.

⁴⁹ Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, I, 152.

⁵⁰ Muhammed Hamidullah, *Kur'an'ı Kerim Tarihi*, s.43-44.

Kur'an'ın Hz. Peygamber döneminde yazıldığına ve Allah Rasûlünün Kur'an'ı yazılı bir şekilde öğrettğine dair Kur'an'dan delilleri de burada kısaca zikretmek istiyoruz.

“Şüphesiz bu korunmuş bir kitapta bulunan değerli bir Kur'an'dır. Ona ancak temizlenenler dokunabilir.” (Vâkıa, 56/77-79) Bu ayette Kur'an'a dokunma tabiri geçmektedir ki bu da Kur'an'ın bir şey üzerinde yazılı olmasının kanıtıdır.

Kur'an'ı Kerim ilk inen beş ayetinden birinde “O ki kalemle yazmayı öğretti” (Alak,96/4) diye buyurarak kalem ve yazının önemine işaret etmektedir. Kur'an'ında Rasûlullah'a indiği düşünülürse; Hz. Peygamberin Kur'an öğretiminde yazmaya verdiği önemin daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Diğer bir ayeti kerimede “Kalem” sûresinin başında yüce Allah: “Kaleme ve yazdıklarına and olsun” (Kalem,68/71)buyurmaktadır.

Abese sûresinin başında “Hayır! Şüphesiz bunlar (ayetler), değerli ve güvenilir kâtiplerin elleriyle (yazılıp) tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifelerde (yazılı) bir öğüttür; dileyen Kur'an'dan öğüt alır.” (Abese, 80/11-16) Şeklinde geçen Ayeti Celilelerde Kur'an'ın yazılı sahifelerde olduğu belirtilmektedir.

Diğer bir ayette Kur'an müşriklerin itirazlarını şöyle nakletmektedir:

“Yine onlar dediler ki bu ayetler, onun başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır.” (Furkan,25/5) Buna göre Kur'an ayetleri tedvin ediliyor ve insanlara bu şekilde Allah Rasûlü tarafından öğretiliyordu.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz, İslamiyetin zuhûruyla birlikte Arap yazısı da gelişmeye başlamıştır. Burada yazının gelişmesinde dinsel etkiden söz edebiliriz. Çünkü gerek inen ayetlerde, gerekse hadislerde yazma ve okuma hususunda bir teşvikin olduğu dikkatleri çekmektedir. Nitekim Kur'an ve hadislerde yer alan bu yöndeki teşvik edici tavsiye ve emirlerin, yazının öğrenilmesinde etkin birer unsur olduğu söylenebilir. Hatta Kur'an'ın ilk inen ayetlerinin, okuma ve yazmaya teşvik etmesi sayesinde, okuma yazmanın kutsal bir önem arz ettiği ve böylece İslam toplumundaki hak ettiği yeri aldığı bir gerçektir. Burada şunu da belirtelim ki, Mekke ve Medine döneminde Hz. Peygamber'e gelen vahiyleri yazan vahiy kâtipleri ve başka yazışmalarda görev alan diğer kâtipler sayesinde yazı daha da gelişti ve yayıldı. Hz. Peygamber döneminde

özellikle Medine’de, diğer devlet başkanlarına gönderilen mektuplarında yazının hem gelişmesine hem de yayılmasına oldukça yardımcı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.⁵¹

1.3.3.Kur’an’ın Eğitim Öğretimine Yansıması

Kur’an eğitim öğretiminin tam manasıyla bir disiplin haline gelmediği ilk dönemlerde, Kur’an öğretiminin gelişmesi sözlü kültürün etkisiyle gerçekleştirilmiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu dönemdeki Araplar için, toplumun her türlü sanatsal, kültürel, dini, estetik vs. birikimini depolamada zihin; aktarımda da söz hayatı bir öneme sahipti. Bu sebeple Hz. Peygamber Kur’an eğitim öğretiminde sözlü kültürün argümanlarını kullanmaktaydı.

Hz. Peygamber’in ashabı, Kur’an’ı ezberleme ve manasını kavrama hususunda adeta birbirleriyle yarış içindelerdi. Hatta Kur’an’dan ezberlenen metinlerin miktarı sahabe arasında fazilet vesilesi sayılıyordu. Onlar geceleri kalkmayı, seher vakti Kur’an okumayı ve insanlar uyurken ibadet etmeyi, uykunun lezzetine tercih ederlerdi. Rivayet edildiğine göre bir kimse geceleyin sahabilerin evlerinin önünden geçtiğinde arı uğultusuna benzeyen Kur’an sesleri işitirdi.

Sahabileri Kur’an ezberlemeye sevk eden bazı sebeplerden bahsedersek: Şöyle ki; onlar güçlü bir hafızaya sahip idiler, Kur’an da birden inmeyip bölüm bölüm nazil oluyordu. Tabii ki buda ezberlemeyi kolaylaştırıyordu namazlarda belli miktar Kur’an okumak gerekiyordu ve ferdi kılınan namazlarda fazla Kur’an okumanın daha fazla sevabı ve fazileti vardı. Bütün bunların yanında Kur’an’ın hükümleriyle amel etmek her sahabinin hedefi idi. Hz. Peygamber de zaman zaman Kur’an okuyanlara verilecek sevap ve mükâfatları hatırlatarak, Kur’an okumayı ve ezberlemeyi teşvik ediyordu. Bu sebeple de kendisi bizzat Kur’an öğretimi işi ile meşgul oluyordu.⁵²

Gerek ferdi kılınan namazlarda gerekse topluca kılınan namazlarda Kur’an’ın okunması sözlü kültürün Kur’an eğitim öğretimine yansıdığını göstermektedir. Aynı zamanda bu yolla insanların Kur’an öğrendiği bir gerçektir.

⁵¹ Ziya Şen, *Kur’an’ın Metinleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Problemler*,(Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2006, s. 10-11.

⁵² Demirci, *Kur’an Tarihi*, s.78.

Yine Hz. Peygamber'in diğer beldelere islâmı öğretmek için gönderdiği elçileri seçerken Kur'an'ı daha iyi bilenleri seçmesi, imamet görevini Kur'an'ı daha iyi bilirlere vermesi sözlü kültürün eğitim öğretime yansıdığını ve Kur'an öğretime katkı sağladığını göstermektedir. Zira bu yolla Hz. Peygamber Kur'an öğrenmeye insanları teşvik etmiştir.

Sahabîlere göre Kur'an'ın ehemmiyeti, yalnız ahlâki telkinler ve ictimâî ahkâm ile dolu olmasından değildi. Kur'an'ı Kerim bundan ibaret olsaydı, onun meâlîni hatırdâ tutmak yeterli sayılabilirdi. Fakat mü'minler, Kur'an'ın ilahi bir vahiy olduğuna inanıyorlardı. Kur'an'ın her kelimesi ve her harfi ilahi bir kaynaktan geliyordu. Onun için her harfi ve her kelimesi semâvi bir define idi. Her Müslüman bu semâvi defneyi kalbinin en kıymetli yerinde saklıyordu. Müslümanlar bu Kitab-ı Mübin uğrunda her fedakârlığa göğüs germişler, onun hidayet ve feyzine ermek için mallarını, canlarını, yurtlarını hayatta kıymetli sayılabilecek her şeylerini terk etmişlerdi. Kur'an'ın her âyetini bilmek ve öğrenmek, Müslümanlar için en aziz gaye idi. Müslümanlar her bir yeni ilahi vahiyden hemen haber almak ve bu hususta hiçbir kimseden geri kalmamak için, Peygamberin huzurunda âdeta nöbet tutarlardı.⁵³ Şurası bir gerçek ki âyetler nâzil oldukça onlar hâfızaları kuvvetli olduğundan Kur'an'ı kolayca ezberliyorlardı.⁵⁴ Allah Rasulü'nün ashabı içinde Kur'an'ı ezbere bilenlere "Kurra" namı verilirdi.⁵⁵

Kur'an'ın işte böylece ashab tarafından ezberlenmesinin O'nun tespiti ve sonrakilere aktarılması konusunda önemli bir yeri vardı. Bununla birlikte sözlü kültürün Kur'an eğitim öğretime nasıl katkı sağladığı ve bu yolla Kur'an eğitim öğretiminin de yapıldığı ortaya çıkmaktadır.

Sözlü kültürün yanında yazının da Kur'an eğitim öğretiminde önemli bir yeri vardı. İslâmdan önce Arap yazısının durumu basit bir seviyedeydi. İslâmın gelişiyile birlikte Arap yazısı gelişim sürecine girmiştir. Çünkü İslâm dini "Oku" ilahi emriyle başlarken okumanın bilgiyi bilginin de aydınlanmayı getireceğine işaret etmiştir. Bilgiyi tespit etmenin o günün şartlarında en güvenilir yolu ise yazıyı öğrenmek olmuştur. Hz.

⁵³ Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947, I, 17-18.

⁵⁴ Suyûtî, *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, I, 198; Ez-Zerkânî, *Menahilu'l-İrfan*, I, 241.

⁵⁵ Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, I, 19.

Peygamber de bilginin yazı ile tespit ve muhafazasını emrediyor, çocuklara okuma yazma öğretmenin babalar için kaçınılmaz bir görev olduğunu belirtiyordu.⁵⁶

Yazının süreç içerisinde gelişmesi Kur'an öğretilmesinde de yazıdan azami ölçüde yararlanılmasını beraberinde getirmiştir. Yukarıda ki bölümde verdiğimiz rivayetlerden de açıkça anlaşılıyor ki; Hz. Peygamber Kur'an'ı Kerim'i insanlara öğretirken yazıdan önemli ölçüde yararlanmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleştirilen, Kur'an'ı Kerim'i cem etme işinde; elde yazılı bulunan sahifelerin ne derece önemli rol oynadığı, dikkatlerden uzak tutulmaması gereken bir husustur. Anlaşılan şudur ki, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Kerim'i öğretmesinde yazının mühim rolü olmuştur.⁵⁷

Burada şunu da belirtmek yerinde olacaktır. “O devirde kâğıt çok az bulunuyordu. Hicret öncesinde Mekkeli Müslümanlar, sonra da Medineliler, her biri kendi imkânlarına göre bulabildikleri yazı malzemeleri üzerine kendileri için özel Kur'an metnini kopyalıyorlardı. Bu malzemeler, parşömen ve dabakalanmış deri parçaları, tahta levhalar, develerin kürek kemikleri, üzerine kolayca ayetlerin kazınabileceği yumuşak beyaz taş çeşitleri, hurma ağacı yapraklarının orta damarları, kırık seramik kap parçaları ve daha başka maddelerdi. (Bu konunun büyük bir uzmanı olan Menazir Ahsen Gilani, kemik ve taşın bu maksatla kullanılışının koruma endişesinden doğduğunu düşünmektedir. Sert bir cisim üzerine yapılan kakmalar, silinip kaybolma konusunda, mürekkep v.s. ile yazılı bir şeyden daha az risk taşır. Aynı şekilde parşömen ve deri, papirüsten daha dayanıklıdır. Vahiyler parçalar halinde geldiği için bunlar, sonra daha uygun ve elverişli malzemelere geçirilmek üzere, geçici olarak küçük malzemeler üzerine yazılıyordu.”⁵⁸

Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in Kur'an öğretme metodunda yazıyı kullanmasının yanı sıra, ashab da gerekli araç ve gereçleri kullanarak bu işe gereken önemi vermekteydi. Bu da yazının Kur'an eğitim öğretimine yansımaları bizlere göstermektedir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: “Hz. Peygamber'in vefatına kadar Kur'an metni, hem hafızalarda; hem yazılı metinlerde bir araya getirilmiş; yüzlerce hafız sahabe

⁵⁶ Mehmet Dağ, s. 80.

⁵⁷ Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s.30.

⁵⁸ Muhammed Hamidullah, *Kur'an'ı Kerim Tarihi*, s. 42-43.

yetişmiş; Hz. Peygamber'in uhdesinde yazılı parçalar/fragmanlar bir araya getirildiği gibi, sahabiler tarafından da kendilerine zel Mushaflar teşekkül ettirilmişti.”⁵⁹

1.4.VAHYİN SAHABEYE AKTARIMI VE SAHABENİN EĞİTİM ÖĞRETİMDEKİ FONKSİYONU

Kur'an'ın Hz. Peygambere indirilmesi tamamen Allah'ın kontrolü, izni ve iradesi altında olmuştur. İlk vahyin “oku” şeklinde gelmesi ardından gerek kıraat, gerekse tertil kelimeleri kullanılarak verilen emirler Hz. Peygamber'e vahyin okunuşuyla birlikte ümmetine öğretme görevini de vermiştir kanaatindeyiz.

Hz. Peygamber kendisine vahyolunan ayetleri büyük bir özenle okuyor ve ashabına aktarıyordu. Sahabedende çeşitli kişileri Kur'an öğretmeleri için farklı yörelere göndermekte idi. Yani onların Kur'an'ı başkalarına öğretmelerini istiyordu. Rasûlullah bu tedrisatta onlara yardımcı oluyor, hatta Kur'an'ı iyi bilen sahabileri diğerlerine hoca yapıyordu.⁶⁰ Sahabiler Kur'an'ı okuyup ezberlemeyi adeta büyük bir iş haline getirmiş ve bu işe ayrı bir önem atfetmişlerdi. Bu onların Kur'an eğitim ğretiminde ne derece büyük bir fonksiyona sahip olduklarını göstermektedir. Kur'an'ı ezberleme işine verdikleri önemi aynı zamanda onu anlamaya, üzerinde düşünmeye ve onunla amel etmeye de veriyorlardı.

Kur'an'ı anlamaya çalışmak ve üzerinde düşünmek Yüce Allah tarafından da istenen bir husustur. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Sana bu mübarek kitabı, ayetlerini düşünsünler (tedebbür etsinler) ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.” (Sd,38/29)

“Bu ayette geçen “tedebbür” kelime anlamı itibariyle bir işin arkasını, arkaplanını, dönüp varacağı yeri, düşünmek, anlamak gibi anlamlara gelir. “tedebbür”n tefa'ul kalıbında gelmesi önemli bir ayrıntıya işaret etmektedir. Zira Arap dili kurallarına göre tefa'ul kalıbı tekellf ifade eder. Yani bir işin uzun bir zaman zarfında, emek vermek sureti ile yapıldığına işaret eder. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında “tedebbür” bir ifadeyi veya metni anlamak amacıyla insanın zihin ve ruh imknlarını kullanması anlamına gelmektedir. Bu bilgiler ışığında yukarıda ki ayette yer alan “tedebbür”

⁵⁹ Mehmet Dağ, s. 84.

⁶⁰ Subhi es-Salih, *Mebahis fi Ulumi'l Kur'an*, (Cemu'l Kur'an ve Kitabetuhu) s.65.

kelimesine bakarsak; Kur'an okumanın ne olduğu veya nasıl olması gerektiği sorusunun da cevabıdır aslında.⁶¹

Zira Hz. Peygamber Kur'an'ı okurken durup düşünerek, tedebbür ederek okuyordu. Rahmet ayeti okuduğunda durup Allah'tan rahmet diliyor, azap içeren bir ayeti okuduğunda da Yüce Allah'a kendisine o azaptan korusun diye dua ediyordu.⁶² Kur'an'ı anlamadan ve onu yeterince düşünmeden bu şekilde okumanın mümkün olamayacağı açıktır.

Hz Ömer hakkında nakledilen şu rivayet oldukça dikkat çekicidir. Hz. Ömer'in hilafeti yıllarında Basra valisi olan Ebu Musa el-Eş'ari, Hz. Ömer'e bir mektup göndererek Basra da o yıl Kur'an'ı ezberleme işiyle uğraşanların çokluğundan söz eder ve devlet gelirlerinden bu kişilere yardım gönderilmesini ister. Vali ertesi sene bu kişilerin sayısının daha da çoğaldığını haber verir ve yardımların artırılmasını ister. Bu durum karşısında Hz. Ömer'in ona verdiği cevap şöyledir:

“Onları kendi halleriyle baş başa bırak. Korkarım ki insanlar, kendilerini Kur'an'ı sadece ezberleme işine kaptırır ve onu anlama işini ihmal ederler.”⁶³

Hz. Ömer'in bu tavrının, Kur'an'ı Kerim'in anlamıyla öğrenilmesinin önemini göstermesi açısından büyük ehemmiyet arz etmektedir. Günümüz açısından da bakıldığında, bu tespitin ne kadar doğru olduğu görülmektedir. İnsanlar Kur'an'ı Kerim'in ezberiyle uğraşırken çoğunlukla anlamını ihmal etmektedirler. Dolayısıyla Hz. Ömer'in endişe ettiği durum, günümüzde ciddi bir problem olarak karşımızda durmaktadır.⁶⁴

İşte bu hususları göz önünde bulunduran bazı alimler, Kur'an'ı anlayıp üzerinde yeterince tefekkür etmeden okumayı hoş karşılamamışlardır.⁶⁵ Bu cümleden olarak selef Kur'an ayetleri üzerinde yeterince tefekkür etmeden kısa bir süre içerisinde Kur'an'ın hatmedilmesini uygun görmemiştir.

Buhari ve Müslim'inde rivayet ettikleri Hz. Peygamber ile Abdullah bin Amr arasında geçen şu olay buna ışık tutmaktadır.

⁶¹ Şehmus Demir, *Kur'an'ın Temel hedefi*, s.105-106.

⁶² Müslim, *Salâtu'l-müsaafirin*, 38; İbni mâce, *İkametu's-Salât*, 179.

⁶³ Abdu'l-Hayy el-Kettani, *et-Teratibu'l İdariyye, Daru ihyau't-Türasül Arabi*, Beyrut, II, 279.

⁶⁴ Şehmus Demir, s. 92-93.

⁶⁵ Zerkeşi, *el Burhan fi Ulumi-l Kur'an*, Beyrut, I, 455.

“Rasûlullah bana Kur’an’ı bir ayda hatmet dedi. Bende bundan daha fazlasını yapabilirim dedim. O halde Allah Rasûl’u bana on günde hatmet dedi. Kendimde bundan daha fazlasına güç buluyorum dedim. Bunun üzerine Rasûlullah, yedi günde hatmet daha az bir müddetle hatmetme.”⁶⁶ Buyurdu.

Rivayet edildiğine göre biri Abdullah bin Abbas’a gelerek okuyuşunun çok süratli olduğunu ve Kur’an’ı üç günde hatmettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Abdullah bin Abbas kendisine şöyle demiştir. “Bakara sûresini bir gecede okuyup onun üzerinde tefekkür etmek ve onu tertil ile okumak bu şekilde yaptığın okumaktan daha güzeldir.”⁶⁷

Bu rivayetler bize gösteriyor ki sahabiler Kur’an’ı okurken günümüzdeki gibi okumuyorlardı. Onlar Kur’an’ı okurken O’nu tam manasıyla içlerine yerleştirip hazmetmeden üzerinde yeterince tefekkür etmeden geçmiyorlardı.

Kur’an ayetleri üzerinde düşünmek ve onları anlamaya çalışmak hususunda sahabe bu derece titiz davranıyordu. Çünkü bu husus Yüce Allah tarafından istenmekteydi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“Onlar Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?” (Muhammed,47/24) ayetinde ise, Kur’an’ın anlamı üzerinde düşünmeyenler onu anlamaya çalışmayanlar eleştirilmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus, herhangi bir kitabı okumaya çalışan birine bu kitabı anlamak için mi okuyorsun? Gibi bir soru yöneltilmesi halinde, kitabı okuyanın bu soruyu anlamsız bulacağı ve buna tepki göstereceğidir. Zira bu kişi zaten anlamak için okuyordur. Oysaki Kur’an metni söz konusu olduğunda anlayarak okuma oranı gittikçe düşmektedir.⁶⁸

Evet Kur’an’ı Kerim düşünmeye ve akletmeye azami önem veriyordu. “Burada vurgulanması gereken önemli bir husus, Kur’an’ı Kerim’in insanın zihni ve manevi faaliyetlerinin odağı olan aklın soyut kavramsal boyutuna dikkat çekmek yerine, onun işlevsel boyutuna, “akletme” ye sürekli göndermede bulunması ve bunun üzerinde özellikle durmasıdır. Zira Kur’an’ı Kerim’de akıl kelimesi çoğunlukla isim değil, fiil kalıbında geçmektedir. Bu da, mahiyetinden çok işlevi ve işlevselliği üzerinde durulduğu anlamına gelmektedir. Böyle bir ayırım, fonksiyonel boyutu ihmal edilerek düşünme yetisi zayıflayan aklın muhatap alınmadığını, bu nedenle böyle bir akıl

⁶⁶Buhari,savm,54,55,56,57 *Fezailu’l-Kur’an*,34 Müslim,savm,35.

⁶⁷Ebu Bekir Muhammed bin Huseyn Âcurri,*Ahlaku Hameleti’l-Kur’an*,Beyrut1987,s.82.

⁶⁸ŞehmusDemir,*Kur’an’ın Temel hedefi*,s.106-107.

mekanizmasının kayda değer bir öneme sahip olmadığını;aklın her zaman çalışan, düşünen, değer üreten, nedensellikler kuran bir konumda olmasının talep edildiğini, canlı ve dinamik bir yapıya sahip olmasının istendiğini açık bir şekilde göstermektedir.”⁶⁹

Kur'an'ı Kerim sahabilerin konuştukları dil üzerine inmişti. Ancak Kur'an'ı aynı düzeyde anlamaları için bu yeterli değildi. Çünkü Kur'an'ın bazı ayetleri birbirlerini açıklamaktaydı. Kur'an'lameşgalesi daha fazla olan, onu anlama konusunda diğerinden daha fazla imkâna sahipti.

Buhari'nin naklettiğine göre sahabeden olan Adiy bin Hatim Bakara sûresinin 187. ayetinden⁷⁰ ne kastedildiğini anlayamamış, yastığının altına siyah ve beyaz iplik koyarak gece kalkıp bu ipliklere bakarak vakti tespit etmeye çalışmış bu şekilde vakti tesbit edemeyince gidip durumu Hz. Peygamber'e anlatmıştır. Rasûlullah ayetteki muradın ne olduğunu kendisine anlattıktan sonra bu ayetten ne kastedildiğini anlayamamış olduğunu da kendisine bildirmiştir.⁷¹Yineİbn Abbas'ın “fâtıru's-semavati” ayetinin ne anlama geldiğini bilmediği ve bu ayette geçen “fâtır” kelimesinin anlamını bir bedevi Araptan öğrendiği nakledilmektedir.⁷²

Bu rivayetlerden de anlaşıldığı gibi sahabenin Kur'an'ı anlama düzeyleri birbirlerinden farklıydı. Ancak her ne olursa olsun onlar Kur'an'ı anlamaya çaba sarf etmekteydiler. Nitekim bu çabanın sonunda da Kur'an onların kalbinde inkişaf ediyordu. Yukarıda da söylediğimiz gibi Kur'an kendisine daha fazla mesai harcayana kendi kapılarını açıyordu.

“Şunu unutmamak lazımdır ki, Kur'an'ın asıl amacı, insanlara dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak ve bunun için onlara, nasıl yaşamalarının gerektiğini izah etmektir. Çünkü o ilahi bir mesajdır ve onun bu özelliği ilk muhatapları tarafından hakkıyla anlaşılmıştır. Bu ilk neslin yok olmasıyla birlikte insanların O'na yaklaşımı farklılaşmaya başlamış ve O asıl olması gerekirken insanların O'nun istediği ameli yönünü uygulamaktan ziyade, kendi fikirlerine destek bulmak için başvurdukları bir kitap haline dönüştürülmüştür. O nedenle kimi onu bir bilgi kitabı, kimi fıkıh kitabı,

⁶⁹ Demir, s. 98.

⁷⁰ Ayetin meali şöyledir:”Şafağın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (gecenin karanlığı) ayırt edilinceye kadar yiye için”.

⁷¹ Buhari, Tefsir,II/28.

⁷²Suyûtî,el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an,II,113.

kimi de bir ibadet kitabı olarak algılamıştır. Halbuki O bunun tam aksine güzel hitapları, müstesna ikna sistemi, delillerinin kuvveti ve mantığının üstünlüğü ile akılları çelen ve bu özelliği ile de herkesin kendisinden azami derecede istifade edebileceği bir kitaptır. O halde Kur'an'ı Kerim'i okuyup anlamada ve gereğince amel etmede esas olan ihlas, samimiyet ve sebatır. Bunun en güzel örneğini sahabe bizzat yaşayarak vermiştir.”⁷³

⁷³ Mehmet Adıgüzel, “Kur'an'ı Anlama Olgusu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, Erzurum 2005, s. 92.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN KUR'ANÖĞRETME METODU

2.1. HZ. PEYGAMBER'İN KURAN OKUMA VE OKUTMAYA TEŞVİKİ

Sahabenin ibadet olarak en başta gelen meşgalelerinden biri, Kur'an okumaktır. Kur'an'ın okunması ve başkalarına öğretilmesi Hz. Peygamber tarafından da teşvik ediliyordu. Biz bu bölümde hem sahabenin Kur'an okuma arzusunu hem de Rasûlullah'ın onları Kur'an okumaya teşvik etmesini bize kadar ulaşan hadisler ışığında görmeye çalışacağız.

Osman bin Afvan'dan gelen bir rivayette Rasûlullah şöyle buyuruyor: “Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir.”⁷⁴

Hiç şüphe yok ki bu hadisin muhatapları Kur'an'ın diline yabancı bir toplum değildi. Yukarıda da zaman zaman belirtildiği üzere ilk muhataplar kendi dilleri ile indirilmekte olan Allah'ın kelamını büyük oranda anlıyorlardı. Anlamadıkları yer olursa onu da Hz. Peygamber'e sorarak öğreniyorlardı. Sahabe zamanının da Kur'an'ı öğrenmek ya da öğretmek sadece Kur'an'ı yüzünden tecvitle birlikte okumak değildi. Dolayısıyla bu hadisin Kur'an'ı anlayarak, içerdiği manaları düşünüp özümseyerek ve Kur'an'ın yönlendirmelerine uyarak okumadan söz ettiği muhakkaktır.⁷⁵

Konuyla ilgili diğer bir rivayette Ebu Musa el-Eş'ari Rasûlullahın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Kur'an okuyan ve onunla amel eden mü'min kişi, tadı ve kokusu güzel ütrücce (turuncgil meyvesi) gibidir. Kur'an okumayan ancak onun hükümleriyle amel eden kişi, tadı güzel fakat kokusu olmayan hurma gibidir. Kur'an okuyan, ancak onun icap ettirdiği tarzda yaşamayan facir, kokusu güzel fakat tadı acı reyhan otu gibidir. Kur'an okumayan ve onunla amel etmeyen münaфіk ise kokusu olmadığı gibi tadı da acı olan Ebu Cehil karpuzuna benzer.”⁷⁶

⁷⁴ Buhari, *Fezailu'l-Kur'an*, 21; Ebu Davut, *Kitabu's-Salât* 14; Tirmizi, *Fezailu'l-Kur'an*, 15. Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, I, 57, 258, 261; İbn Mâce, *Mukaddime*, 16; Darimi, Sünen, *Daru İhyai's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Beyrut Tarihsiz, II, 437.

⁷⁵ Zeki Duman, *Nüzulünden Günümüze Kur'an ve Müslümanlar*, Fecr yayınları Ankara 2013, s. 214.

⁷⁶ Buhari, *Fezailu'l-Kur'an*, 17, 36, 37; İbn. Mâce, I, 77; Nevevî, *Riyazu's-Salihîn*, (trc. Hasan Hüsnü Erdem-Kıvamüddin Burslan), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yıldız Matbaası, Ankara 1954, II, 254.

Bu hadis-i Şerife baktığımızda görüyoruz ki, Hz. Peygamber halis mü'min olabilmeyi tanımlarken tadı da kokusu da güzel olan turunçgillere, en azından kokusu olmasa da tadı güzel olan hurmaya benzetmiştir. Bu benzetmeyi yaparken de Kur'an okuma onu hayata geçirme merkezli yapmış olması son derece dikkat çekicidir.

Hadis-i Şerife tekrar dönersek Allah Rasûlü Kur'an'ı okumaktan ve hayata geçirebilmekten bahsetmektedir. "Günümüzde Kur'an'dan uzaklaşıldığı Kur'an'ın toplum katında, en azından dindar çevrelerde anlamaya yönelik yeterince okunmaması ve Kur'an'ı Kerim'in sırf sevap elde etmek üzere anlamadan okunan bir metin haline dönüştürülmesi, Kur'an'a dayanmayan, yanlış Kur'an algısının tezahürüdür şüphesiz... Zira bu süreçle birlikte, vahyin muhatabı olan insanlar, vahiyle diyalog kurmak yerine onu hatmetmeye ağırlık verdiler. Vahyin lafza ve lafzı okumaya indirgenmesiyle de Kur'an mushaf'a indirgenmiş oldu. İçerdiği mesajlarla muhataplarının hayatına yön vermesi, insanı yücelten, onu Allah'a yaklaştıran bir özne olması gereken Kur'an, muhataplarının kendisini yücelttiği, kutsadığı bir nesneye dönüştü. Zaten yüce olan vahyin amacı insanı yüceltmekken, insan onu yüceltmek, yüksek yerlere koymak, anlamadan da olsa mümkün oldukça çok okumakla meşgul oldu. Ve sonuçta, Kur'an okumak, onu tilavet etmek ile Allah'ın kelamını düşünüp anlamak, anlamaya çalışmak farklı alanlar haline geldi."⁷⁷

Hz. Peygamber'in bu şekilde Kur'an'ı okumaya teşvikle alakalı gelen bir diğer hadisi ise şöyledir:

Üseyd bin Hudayr (r.a) dan gelen rivayetle: "Bir defasında Üseyd gece vakti Bakara sûrasını okuyordu. Atı da yanında bağlıydı. Üseyd Kur'an okurken birden atı şahlanmaya başladı. Üseyd sustu o susunca at da sakinleşti, Üseyd tekrar Kur'an okumaya başladı at yine şahlandı, Üseyd sustu bunun üzerine at da sakinleşti. Bundan sonra Üseyd bir daha okumaya başladı. At yine hırçınlaştı. Üseyd de artık okumaktan vazgeçti. Üseyd'in oğlu Yahya ise ata yakın bir yerde yatmakta idi. Atın çocuğa bir zarar vermesinden endişe ederek çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında gölgeye benzer bir sis bulutu içinde kandiller gibi birçok parıltı gördü. Daha sonra bu gölge tabakası, içinde ışık manzûmesiyle birlikte göğe doğru yükseldi ve

⁷⁷ Şehmus Demir, s. 100-101.

görünmez oldu. Üseyd sabah olur olmaz Rasûlullah’a koştu ve bu olayı anlattı. Nebi (s.a.v) ona:

“Oku ey Hudayr oğlu oku!”buyurdu. Üseyd Ya Rasûlallah atın Yahya’ yı çiğnemesinden endişelendim, çünkü çocuk ata yakın bir yerde idi.(onun için okumayı kestim) o sırada başımı göğe doğru kaldırdığımda gökyüzünde bulut gölgesi bir beyazlık içinde kandiller misali yıldızların parlamakta olduğunu gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası, içinde ki ışık demeti ile göğe doğru çekilip gitti, nihayet onu görmez oldum dedi.

Rasûlullah “bilir misin onlar nedir buyurdu?” Üseyd der ki bende hayır diye cevap verdim.

Rasûlullah: Ey Üseydonlar meleklerdi. Senin Kur’an okuyan sesine gelmişlerdi. Eğer okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi, insanlar da onları seyredelerdi, onlar insanlardan gizlenmezlerdi. Buyurdu.⁷⁸

Hz. Peygamber’in Kur’an okumaya teşvikiyle alakalı Abdullah bin Mesud’dan gelen bir rivayette Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Her kim Allah’ın kitabından bir harf okursa, bu okuduğu karşılığında kendisine bir sevap vardır. Ve her sevap on misliyledir. “Elif-lâm-mim” bir harftir demiyorum. Ancak “elif” (başı başına) bir harftir. “lâm” da bir harftir. “Mim” de bir harftir.”⁷⁹

Bu hadis’i şerifte de görüldüğü gibi Rasûlullah sallallahu aleyhi ve selam adeta bizleri bir sevap okyanusuna davet etmektedir. O halde Müslüman devamlı Kur’an’la haşır neşir olmalıdır ki bu sevap okyanusundan kendine düşen payı alabilsin.

Tirmizi’de geçen diğer bir hadis de Hz. Ali (r.a) Rasûllah’ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor:

“İleride birtakım fitneler doğacaktır” “Ya Rasûlallah bunlardan nasıl kurtuluruz?” diye sorduğumda şöyle buyurdu: “Kurtuluş Allah’ın kitabındadır. Kur’an hak ile batılın arasını ayıran kesin bir hükümdür. Bir eğlence değildir. Kur’an’ı terk eden günahkârı Allah helak eder. Kur’an’ın dışında hidayet arayanı delaletle sevkeder. O tutunacak sağlam bir kitap, hikmetli bir zikir dosdoğru bir yoldur. Kur’an heva ve hevesi yanlış yola çekmeyen, lisana kötü söz söyletmeyen, âlimleri hiç bıktırmayan, ne kadar

⁷⁸Buhari,*Kitabu'l-Bedi'i'l Vahy*,IV, 234; Nevevi *Riyazu's-Salihin*,II,256.

⁷⁹Tirmizi,*Fazailu'l-Kur'an*,V,175;Nevevi *Riyazu's-Salihin*,II,254.

okunursa okunsun değerini kaybetmeyen, hikmetleri bitip tükenmeyen bir kitaptır. Onu okuyan doğru kimselerden olur. Onunla amel eden mükâfatını görür. Onunla hükmeden âdil olur. Ona davet eden doğru yola erdirilmiş olur.”⁸⁰

Konuyla alakalı Suyuti el-İtkan’ında İbni Ebi Şeybe den şu hadisi nakleder. Ebu Şrayh el-Huzeli den şu rivayette bulunmuştur:

“Bu Kur’an bir ucu Allah’a dayanan diğer ucu da elinizde bulunan bir sebeptir. Ona sınıksız sarılınız. Ona sarılmakla asla delalet düşmezsiniz. Ve helak olmaktan kurtulursunuz.”⁸¹

Bu hadisi şerif’ten anlaşılan şudur ki; Kur’an okumakla aslında Allah ile bir irtibat sağlanıyor. Dolayısıyla Kur’an’la sürekli hemhal olmak onu okuyup anlamaya çalışmak, aynı zamanda Allah ile sürekli bir konuşma, irtibat kurma halidir. Allah ile yaşamaktır. Bu nedenledir ki, Allah Rasûl’ü inananları sürekli Kur’an okumaya teşvik etmiştir. İnsan Kur’an ile sürekli muhatap olup yaşayarak kendisini sınırlandıran ve tutsağı haline getirerek alçaltan dünyevi bağlardan kurtulur, sürekli aydınlığa, nura doğru ilerleme kaydeder.⁸²

Ebu Hureyre, Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Kur’an’ın sahibi kıyamet gününde gelecek ve Kur’an: “Ey Rabbim onu süsle” diyecek bunun üzerine ona keramet tâcı giydirilecektir. Sonra Kur’an: “Ey Rabbim ona yine ver” diyecek ve bunun üzerine o kişiye keramet giysisi giydirilecektir. Sonra Kur’an: “Ey Rabbim ondan razı ol” diyecektir. Bundan sonra da “oku ve yüksel” buyuracak ve her âyet karşılığında bir hasene ilave edilecektir.”⁸³

Ebu Hureyre’den gelen başka bir hadiste Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur:

“Herhangi bir cemaat bir evde toplanıp da Kur’an’ı Kerim’i okur, aralarında mukabele ederlerse, kalplerine sükûnet iner ve rahat ederler. Allah’ın rahmeti onları

⁸⁰ Tirmizi, *Fezailu’l-Kur’an*, V, 170; Suyûtî, *el İtkan fî Ulumi’l-Kur’an*, (trc. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik), Madve Yayınları, İstanbul, II, 395.

⁸¹ ; Suyûtî, *el İtkan fî Ulumi’l-Kur’an*, (trc. Sakıp Yıldız, Hüseyin Avni Çelik), Madve Yayınları, İstanbul, II, 398.

⁸² Demir, *Kur’an’ın Temel Hedefi*, s. 112.

⁸³ Tirmizi, *Fezailu’l-Kur’an*, V, 128.

kaplar. Melekler onları çepeçevre sarar. Yüce Allah da onları kendi katındakiler arasında zikreder.⁸⁴

Hadis'i Şerifte Kur'an'ı Kerim'i okumanın yanında insanların aralarında onu mukabele ederek okumaktan da bahsetmektedir. Ancak burada önemli olan Kur'an'ın nasıl okunacağıdır. Sevap elde etmek için anlamadan okumak veya anlamak için uğraşmak ya da araştırma ve inceleme yapmak, yorumu ile uğraşmak. İnsanlar aralarında mukabele ederek bu hususlardan herhangi biriyle meşgul olabilirler. Bu ve benzeri amaçlardan hangisi olursa olsun, Kur'an okuma karşılıksız bırakılmayacak ve mükâfatlandırılacaktır. Ancak bu mükâfatların da derecesinin olduğunu hatırlatmak gerekir. Zira sadece okuma ile, okunan şeyin anlamı üzerinde düşünme arasında büyük bir farkın bulunduğu bilinen bir gerçektir ve aslolan da anlayarak okumaktır veya anlamıyla hemhal olmaktır. Ancak burada hemen şunu ifade etmek gerekir ki, düşünmek çok önemli olmakla birlikte bizatihi bir amaç değildir. Düşünmek, amaçlanan gayeye ulaşmak için bir vasıttır. Bu amaç da Kur'an'ın merkezi konusu olan Allah'a ulaşmak, O'nun gösterdiği yoldan yürümektir. Bir başka ifadeyle hidayettir.⁸⁵

Hz. Peygamber biz inananları Kur'an'ı okumaya teşvik ettiği gibi onu dinlemeye de teşvik ediyordu. Bizlere bizzat bu işi kendisi yaparak gösteriyordu.

İbni Mesud'dan gelen bir rivayette Allah Rasûlu sallallahu aleyhi ve selem şöyle buyuruyor: “Bana Kur'an oku deyince, (İbn Mesud) Ya Rasûlallah, sana mı okuyacağım? Halbuki Kur'an sana indirildi, dedim. Allah Rasûlu sallallahu aleyhi ve sellem: “Ben Kur'an'ı başkalarından dinlemeyi daha çok severim.” Buyurdu. Bunun üzerine kendisine “Nisa sûresi” ni okudum “Biz her ümmetten hakkıyla bir şahit getirdiğimiz, onlara da seni hakkıyla şahit kıldığımız zaman, onların hali nice olur?” meâlinde ki âyet-i kerimeye geldiğimde “şimdilik yeter” buyurdu. Ben bu sırada Allah Rasûlu'ne baktığımda mübarek gözlerinden yaşlar akıyordu.”⁸⁶

Allah Rasûlü bu hadiste bize Kur'an'ı okumanın ibadet olduğu gibi onu dinlemenin de bir ibadet olduğunu gösteriyor. Bununla birlikte Kur'an'ı Kerim'in

⁸⁴ Nevevi, *Riyazu's-Salihin*, (trc.Hasan Hüsnü Erdem-Kıvamüddin Burslan), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yıldız Matbaası, Ankara 1954, II, 269.

⁸⁵ Demir, s. 112-113.

⁸⁶ Nevevi, *Riyazu's-Salihin*, (trc.Hasan Hüsnü Erdem-Kıvamüddin Burslan), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yıldız Matbaası, Ankara 1954, II, 260; Kastalani, *irşâdu's-Sari li şerhi sahihi'l-Buhari*, el-Matbaatu'l-Kübra, el-Emiriyye, Bulak, Mısır, IV, 85.

kıraatini dinlerken son derece edepli, vakâr içinde, laübalilikten uzak bulunmalı; bağırıp çağırmaktan, riyâ ve gösterişten son derece çekinerek, huşû ve hudû içerisinde gözyaşlarıyla dinlemelidir. Aşırı hareketlerden son derece sakınmalıdır.⁸⁷

Kur'an okumaya teşvikle alakalı İbni Abbas'tan gelen bir rivayette şöyledir: "Cebrâil Hz. Peygamber'in huzurunda otururken, Rasûl-i Ekrem Efendimiz yukarıdan bir ses işitti ve başını kaldırdı. Cibril: "Bu gökten bir kapıdır ki, yalnız bugün açıldı bugüne kadar hiç açılmamıştı" dedi.

Bu kapıdan bir melek inince yine Cibril: "Bu melek yalnız bugün yeryüzüne inen bir melektir, şimdiye kadar hiç inmemişti" dedi.

Melek, efendimiz sallallahu aleyhi ve selleme selam verdi ve dedi ki: "Senden önce hiçbir Peygambere verilmeyen bir şey sana verildi. İki nuru müjdele: Bunlardan biri "Fatiha" diğeri ise "bakara" sûresinin sonlarıdır. Bunlardan bir harf bile okursan Allah mükâfatını verir" dedi."⁸⁸

Başka bir rivayette Suyuti el-İtkan'ında Kuran okumaya teşvikle alakalı Taberani'den şu hadisi nakleder:

İbni Ömer'den "Üç kimse vardır ki; kıyametin korkunç manzarası onları korkutmaz, insanların hesabı görülünceye kadar onlara herhangi bir hesap zorluğu isabet etmez, hesabın sonuna kadar bir misk deryası içinde kalırlar. Bunlar: sadece Allah'ın cemalini elde etmek ve onun rızasını gözetmek gayesiyle Kur'an okuyan kişi, kendisinden razı olan bir cemaate Kur'an okuyarak namaz kıldıran kişi..."⁸⁹(metinde üçüncü zümreden bahsedilmemiştir.)

Ebu Hureyre'den bir rivayette Allah Rasûlu şöyle buyuruyor: "Haset hiçbir yerde caiz değildir. Ancak iki şey hakkında caizdir: Birincisi, bir kişiye haset olunur ki, Allah ona Kur'an öğretmiş, o da gecenin kutlu saatleriyle, gündüzün belirli zamanlarında Kur'an'ı Kerim'i okur ve komşusu iştirde şöyle der: "Keşke komşuma verilen Kur'an nimeti gibi bana da verilseydi, ve onun gerektirdiği gibi ben de amel etseydim" Diğer bir kişiye de gıpta olunur ki, ona da Allah mal vermiştir, o da malını hak uğrunda sarf

⁸⁷ İsmail Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İfav Yayınları, İstanbul 2013, s. 105.

⁸⁸ Nevevi, *Riyazu's-Salihin*, s.268.

⁸⁹ Suyûtî, *el İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, (trc.Sakıp Yıldız,Hüseyin Avni Çelik), MadveYayınları, İstanbul II,398.

etmektedir. Şimdi birisi: “Keşke şu hayırsever kişiye lütfedilen mal gibi bana da verilseydi de onun Allah yolunda hayır işlediği gibi bende hayır işleseydim” diye gıpta eder.⁹⁰

Enes bin Malik’den gelen bir rivayette de Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmaktadır: “İnsanlardan Allah’ın ehli olanlar vardır. Onlar kimdir ey Allah’ın Rasûlü diye sorduklarında onlar Allah’ın has kulları olan ehl’ü Allah ve ehl’ü Kur’an’dır.”⁹¹

İşte görüldüğü gibi bu hadiste de Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem insanları Kur’an okumaya teşvik etmek için, Kur’an okumakla yüksek bir merteye olan Allah’ın ehli olunacağını buyurmuştur.

Ebu Hureyre’den gelen başka bir rivayette Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Şöyle buyurdu: “Kur’an’ı öğreniniz, onu öğrendikten sonra ister okuyun ister uyuyun. Kur’an’ı öğrenip de onu okuyan kişinin misali; kokusu her tarafa yayılan içi misk dolu kap gibidir. Kur’an’ı öğrenip de uyuyan kişinin misali de ağzı kapalı misk kutusu gibidir.”⁹²

2.2. HZ. PEYGAMBER’İN KUR’AN EZBERLEMeye TEŞVİKİ

Hiz. Peygamber Kur’an okumaya teşvik ettiği gibi onu ezberlemeye de teşvik etmiştir. Bu yolla da Kur’an eğitim öğretimine teşvik etmiştir. Bu konuyla alakalı Hiz. Peygamber’den bize kadar ulaşan hadisler şöyledir.

Ali bin Ebi Talib’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “Her kim Kur’an’ı okur onu ezberler, helalini helal, haramını haram bilirse, Allah bu Kur’an sebebiyle onu cennete girderir ve aynı zamanda, ailesinden her birine cehennem vacip olan on kişiye, şefaatçi kılar.”⁹³

⁹⁰ Nevevi, *Riyazu’s-Salihin*, (trc. Hasan Hüsnü Erdem-Kıvamüddin Burslan), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yıldız Matbaası, Ankara 1954, II, 255. Kastalani, *İrşâdu’s-Sari li şerhi sahihi’l-Buhari*, el-Matbaatu’l-Kübra, el-Emiriyye, Bulak, Mısır, IV, 95-96; el-Ayni, *Umdetu’l-Kari fi Şerh’i Sahihi’l-Buhari*, Daru’t-Tabaati’l-Âmir, 1308, IX, 330-331.

⁹¹ İbni Mâce, *Süneni İbni Mâce*, Daru Ahyai’l Kütübi’l-Arabiyye İsa el-Babi el-Halebiy ve Şurakehü, 1372/1952, I, 78.

⁹² İbni Mâce, *Süneni İbni Mâce*, s. 78.

⁹³ İbni Mâce, *Sünen*, I, 78; Tirmizi, V, 171.

Ebu'd-Derda'dan gelen bir rivayette Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: “Kehf sûresinin evvelinde on ayet ezberleyen kimse, Deccalin şerrinden kurtulur.”⁹⁴

Sehl bin Sad'dan gelen bir hadiste şöyledir: “Bir kadın Allah Rasûlünün yanına geldi ve: “Ey Allah'ın Rasûlü kendimi senin yolunda adamaya geldim” dedi. Rasûlullah kafasını kaldırıp baktı sonra da başını aşağı eğdi. Kadın kendisiyle ilgili Hz. Peygamber'in bir şey demediğini görünce oturdu. Hz. Peygamber'in ashabından birisi kalktı ve: “Ey Allah'ın Rasûlü şayet ona bir ihtiyacın yoksa beni onunla evlendirir misin?” dedi. Hz. Peygamber o kişiye “yanında ona mehir olabilecek bir şey var mı?” diye sordu. Adam “Allah'a yemin olsun ki yok ey Allah'ın Rasûlü” dedi. Hz. Peygamber de: “O halde ahaline git de bir bak bakalım bir şeyler bulabilir misin?” dedi. Adam gittisonra tekrar döndü ve: “Allah'a yemin olsun ki bir şeyler bulamadım ey Allah'ın Rasûlü” dedi. Hz. Peygamber de: “ O halde git debir bak bakalım bir demir yüzük dahi bulamaz mısın?” adam gitti tekrar döndü ve “Demir yüzük de yok ey Allah'ın Rasûlü ancak işte izarım bu var. Rasûlullah: “Senin izarınla ne yapsın? Onu sen giyersen onun için bir şey kalmaz, o giyerse bu sefer de sana bir şey kalmaz” dedi. Bunun üzerine adam oturdu. Bir süre geçtikten sonra Hz. Peygamber adamın çağrılmasını emretti. Adam gelince Rasûlullah ona “Yanında Kur'an'dan ne var” diye sordu. Adam da “Şu sûre var, şu sûre var,” diye yanındakilere saydı. Hz. Peygamber: “Onları ezbere okuyor musun?” diye sordu. Adam evet dedi. Hz. Peygamber de “O halde seni ezberlediğin Kur'an ayetleri karşılığında o kadınla evlendirdim haydi git”. Buyurdu.⁹⁵

Suyuti el-İtkân'ında Deylemî'den aldığı şu hadisi nakleder: Hz. Ali şu rivayette bulunmuştur: “Kur'an'ı ezberleyenler, Allah'ın gölgesinden başka gölge bulunmayan bir günde gölgelendirileceklerdir.”⁹⁶

Bütün bu hadislerde de zikredildiği gibi, Kur'an okumak, onun bir kısmını veya tamamını ezberlemek onun bize işaret ettiği gibi yaşamak Allah katında en sevimli işlerden biridir. Bundan elde edilecek mükâfatta yukarıda zikri geçen hadislerde kısmen açıklanmıştır. Lâkin her nimetin de bir külfetinin olduğu unutulmamalıdır. Kur'an'ı bilmek ve ezberlemek ne kadar değerli bir nimet ve meziyet ise, onu unutmak ve onun

⁹⁴ Nevevî, *Riyâzu's-Salihin*, II, 268.

⁹⁵ Buhârî, VI, 238-241.

⁹⁶ Suyutî, II, 398.

gerektirdiği gibi yaşamamak da o derece sorumluluk gerektiren bir durumdur. Öyleyse Kur'an'ın tamamını veya bir kısmını ezberlemiş olanların, ezberlerini sık sık tekrar etmeleri lâzımdır. Kur'an'ı yüzünden okumayı öğrenmiş olanlarında, bu meziyetlerini kaybetmemeleri gerekmektedir. Şu da unutulmamalıdır ki, ömrün en mesut ve en bereketli anları, Allah'ın kelamıyla yani Kur'an ile geçirilen zamanlardır.⁹⁷

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Kur'an'ı Kerim'i okumak hadislerde de belirtildiği üzere ibadet olarak görülüyor ve buna büyük bir önem atfediliyordu. Kur'an'ı öğrenme ve öğretme sürecinin O'nun yüzünden okunmasının öğrenilip öğretilmesi ile sınırlı olmadığını özellikle vurgulamak gerekir ki, özellikle günümüzde bunun Kur'an okumayı öğrenme sadedinde her fırsatta Kur'an'ı sırf yüzünde okuma akıllara gelmektedir. Kur'an'ın anlamının ne hikmetse akıllara gelmediğini belirtmek gerekmektedir. Burada Kur'an'ı Kerim'in okunması ile okunanın anlaşılması arasında sıkı bir irtibatın var olduğunu, birincisinin ikincisini gerektirecek bir neden olduğunu, bu nedenle de zikredilen hadislerde Kur'an'ı Kerim'in okunması ile anlamının anlaşılmasının bir bütün olarak var olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bu hadislerin aynı zamanda Kur'an'ın anlamının anlaşılması bağlamında örnek gösterilmesi ve bu konuda önemli bir görev icra etmesinin gerekliliği de göz ardı edilmemelidir. Hz. Peygamber'in ve ashabın Kur'an öğrenimi ile ilgili uygulamaları da Kur'an'ı Kerim'in anlamıyla öğrenilmesine ne kadar büyük önem verildiğini bizlere göstermektedir.⁹⁸

2.3.HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN'I ÖĞRETMESİ

Hiz. Peygamber Kur'an öğretme metodunda çok dikkatli davranmış ve müşafehe usûlüne büyük ihtimam göstermiştir. Müşafehe usûlü semâ, arz ve edâ usûllerini kendi içerisinde barındırmaktadır. Bu usûllerle ilgili birbirlerinden ayrılmış gibi tasnifler yapılsa da, biz semâ, arz ve edâ usûllerini Müşafehe usûlünün alt başlıkları olarak ele alacağız.

Kur'an'ı Kerim'in nasıl okunacağı bizzat Cebrâil (a.s.) tarafından Hiz. Peygamber'e öğretilmişti. Bizlere kadar ulaşan bir rivayetten öğrendiğimize göre; Hiz.

⁹⁷ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa 2011, s. 31.

⁹⁸ Demir, *Kur'an'ın Temel Hedefi*, s. 89.

Peygamber her sene ramazan ayında, Cebrâil'e bütün Kur'an'ı (o güne kadar indirilmiş olan kısmı) okurdu, vefat ettiği sene bu durum iki defa gerçekleşmişti.⁹⁹

Bu rivayet gösteriyor ki, Hz. Peygamber vahyi ilahiyi telakki ederken, müşafehe usûlünü azami ölçüde kullanmıştır.¹⁰⁰

Hz. Peygamber'in ümmetine vahyi aktarış şekli, kendisine öğretilen usûle göre olmuştur. Bunu şu ayet açıkça ortaya koymuştur. "Onu bir Kur'an (okunacak bir kitap) olarak ayet ayet ayırdık ki, onu insanlara dura dura okuyasın..."¹⁰¹ Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Kerim'i ümmetine öğretme metodu, hem sema hem de arz yoluyla olmuştur. Evvela kendisi semâ yoluyla, Kur'an'ı Cebrâil'den almış, öğrendiğini ona arz etmiştir. Cebrâil'in kendisine uyguladığı ta'lim usûlünü aynen ashabına uygulamıştır. Vahyin akabinde gelen ayetleri, erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı okuması, sema usûlünün aynıyle tatbik edilîşidir. Ashabından Kur'an'ı dinlemesi de, arz usûlünün tatbikidir. Her iki usûlde toplu ta'limlerin yanında, münferid ta'limlerin de bulunduğunu bildiren haberler mevcuttur.¹⁰²

Hz. Peygamber ashâbından bazılarına yukarıda da belirttiğimiz gibi Kur'an'ı Kerim'i münferiden öğretmiştir. Bunun yanında toplu bir şekilde Kur'an öğretmeyi ihmal etmemiş vaktinin çoğunu bu yolla sürdürülen öğretime hasretmiştir. Hz. Peygamber'e Kur'an öğretiminde yardımcı olan Ubâde b. Sâmî, mescidde sürdürülen ta'limde, Kur'an tilâvetinden dolayı yükselen seslerin, yanılmalara yol açabileceği düşüncesiyle Hz. Peygamber'in ikazlarda bulunduğunu söylüyor.¹⁰³

2.3.1.Semâ

Semâ, işitmek ve dinlemek manasına gelmektedir. Muallimin okuyup talebinin dinlemesiyle meydana gelen bir tedris metodudur. Kur'an ta'limi Hz. Peygamber'in hayatında semâ ile başlamıştır. Zerkânî Kadr Sûresi'nin ilk ayetindeki (أَنْزَلْنَاهُ) den maksadın ne olduğu hususunu şöyle izah etmektedir: "Allah Teâlâ'nın "biz onu kadir gecesinde indirdik" sözünün manası: Biz Kur'an'ı Kerim'i Melek'e işittirdik ve ona

⁹⁹ Buhârî, *Sahih*, Fedailu'l-Kur'an, VI, 101.

¹⁰⁰ Tetik, s. 31.

¹⁰¹ İsrâ, 17/106.

¹⁰² Muhammed Hamidullah, s. 577; Tetik, 31-32.

¹⁰³ Ez-Zerkânî, *Menahilu'l-İrfan*, I, 241; Tetik, s. 33.

anlattık, ona işitebildiği şekilde inzâl ettik” demektir. Zerkânî açıklamaya devamla diyor ki: “Bunun manası şudur: Cebrâil (a.s.) Kur’an’ı Allah’tan semâen almıştır.”¹⁰⁴

Zerkânî’nin bu açıklamasına göre, semâ usûlüyle ta’alim, Kur’an’ı Kerim henüz Hz. Peygamber’e intikal etmeden önce başlamış, daha sonra Hz. Peygamber’in hayatında devam etmiştir.¹⁰⁵

2.3.2.Arz

Arada, ortaya çıkardı¹⁰⁶ yüzünden ve ezberden okudu, karşılaştı, karşılık verdi, mukabele etti, sundu, gösterdi¹⁰⁷ gibi anlamlara gelir. Rasulullah zamanından itibaren bu usul Kur’an öğreniminde uygulanmıştır. Talebe derslerini hocasına bu usulle dinletirdi. Eski alimlere göre arz, sahabenin Hz. Peygambere dinletmesi, sonraki alimlere göre ise, öğrencinin hocasına dinletmesidir. Bu usule arz metodu denilmektedir.¹⁰⁸

Arza terim olarak ise, Hz. Peygamber’in her sene ramazan ayında, Kur’an’ın o zamana kadar nazil olmuş kısmını Cebrâil ile mukâbele etmesi demektir.¹⁰⁹ Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, arza’dan maksat, Hz. Peygamber tarafından yapılan Kur’an zabtının, kontrol edilmesidir. Ashab’dan bir kısmı Kur’an’ı Rasûlullah’dan işitmiş ve ona arzetmişlerdir. Diğer bir kısmı ise, bizzat Hz. Peygamber’den işitmiş olanlara arzetmişlerdir. Bu hâl tabaka tabaka devam etmiştir. Yani ashab Rasûlullah’a, tabiin ashaba, etbâu’t-tâbiin de tâbiine arzetmişler ve İslam ümmetinde bu usûl varlığını kaybetmeden süregelmiştir.¹¹⁰ Bu usûlün nasıl işlendiğiyle alakalı bir rivayeti burada aktarmanın uygun olacağı kanaatindeyiz. Subki, Ebu’l Hasen ed-Dârekutni’nin, ders izleme tarzı hakkında şu rivayeti aktarıyor. “Talebesi ona dersini okur, eğer talebe bir

¹⁰⁴ Zerkânî, *Menahilu’l-İrfan*, I, 48. Nihat Temel, *Kıraat Ve Tecvid İstilahları*, İfav. Yayınları, İstanbul 1997, s. 120.

¹⁰⁵ Tetik, s. 93.

¹⁰⁶ Ragib el-İsfahânî, *el-müfredat*, s.333

¹⁰⁷ İbn.Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, VII,167.

¹⁰⁸ Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvid istilahları*, İfav Yayınları, İstanbul 1997, s.36-37.

¹⁰⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Mehmet Yazgan) Beyan yayınları, İstanbul 2004, s.579.

¹¹⁰ Necati Tetik, *Başlangıçtan 9.Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990, s.95.

hata ederse, “sübhânallah” der veya düzeltme maksadıyla bir âyet okurdu.”¹¹¹ Bu usulde amaç dersin ahengini bozmamak ve talebeyi kendi hazırlığıyla çözümleyici kılmaktır.¹¹²

Arza ile ilgili pek çok hadis vardır. Ayrıca bu hadislerin şerhlerinde de birçok rivayet bize kadar ulaşmıştır. Biz burada örnek olması bakımından hadis kaynaklarından konuyla ilgili bazı rivayetleri aktarmayı uygun bulduk.

Ebu Hureyre’den gelen rivayet şöyledir: “ Hz. Peygamber her yıl on gün itikâfa girerdi, vefat ettiği yıl yirmi gün itikâfa girdi. Kur’an ona her yıl bir kez arz olunurdu, vefat ettiği yıl ise iki kez arz olundu.”¹¹³ Ebu Hureyre’den gelen diğer bir rivayet ise şöyledir: “ Cebrâil her yıl ramazan ayında Kur’an’ı Rasûlullah’a bir defa arz ederdi, vefat ettiği yıl iki defa arz etti.”¹¹⁴

Hz. Fatıma’dan gelen rivayet ise şöyledir: Hz. Fatıma Rasûlullah’ın kendisine bir sır verdiğini söyler ve bu sırrı şöyle aktarır: “ Cebrâil Kur’an’ı her sene benimle bir defa mukabele ederdi. Bu sene iki defa mukabele etti zannediyorum ki vefatım yaklaştı.”¹¹⁵

İbni Abbas’dan gelen rivayetlerden birisi şöyledir: “İbni Abbas hangi kıraati ilk kıraat sayarlar dedi. Abdullah’ın kıraatini dediler. O da, hayır bilakis o son kıraatır, dedi. Kur’an Hz. Peygamber’e her sene bir defa arz olunurdu, vefat ettiği yıl iki defa arz olundu. Abdullah’da bu kıraate şahit oldu.”¹¹⁶

İbni Abbas’ın naklettiği diğer rivayetler ise şöyledir: “Hz. Peygamber, kitabı Cebrâil’e her ramazan arz ederdi. Arz ettiği gecenin sabahı olduğunda, esen rüzgârdan daha cömert olurdu. Kim ne isterse verirdi. Vefat ettiği sene iki defa arz etti.”¹¹⁷

“ Allah Rasûl’ü, insanların en cömertiydi. Ramazan ayında Cibril onunla buluştuğunda daha da cömert olurdu. Cebrâil ramazan ayında onunla her gece yan yana gelirdi, Rasûlullah da ona Kur’an’ı arz ederdi. Cibril kendisi ile buluştuğunda Rasûlullah, hayır işlemede tatlı esintili rüzgârlardan daha cömert olurdu.”¹¹⁸

¹¹¹ Subki, Ebû Nasr Abdulvahhab b. Ali, *Tabakatü’ş Şafiiyye*, III, 456-466.

¹¹² Tetik, s. 96.

¹¹³ İbni Mâce, *Sünen*, Sıyam 58, 1, 562.

¹¹⁴ Buhari, *Fedailu’l-Kur’an*, 7, 6, 101-102.

¹¹⁵ Ahmed bin Hanbel, VI, s. 282. Buhari, *Fedailu’l-Kur’an*, 7, 6, 101-102. İbni Mâce, *Cenaiz*, 64, 1 558.

¹¹⁶ Ahmed bin Hanbel, I, 362-363. En-Nisâburi, *el-Müstedrek*, 2, 230.

¹¹⁷ Ahmed bin Hanbel, I, 231; 1, 326

¹¹⁸ Ahmed bin Hanbel, I, 363.

Bu son rivayetin aynısı ancak “Cibril ramazan ayında onunla her gece yan yana gelirdi” ifadesinden sonra “يدارسهالقران” yani “Kur’an’ı onunla müdarese ederdi. Şeklinde gelen rivayetlerde vardır.¹¹⁹ Bu son rivayette “يدارسه” ibaresinden karşılıklı olarak Cebrâil ve Hz. Peygamber’in Kur’an’ı okudukları anlaşılmaktadır. İbarenin bu anlamı alınırsa hadisenin seyri bakımından bu anlamın daha münasip olduğu görülecektir. Muhammed Hamidullah, Rasûlullah’ın hayatında her sene vuku bulan arza hâdisesinde sahâbilerin, son arzada ise Zeyd bin Sabit’in bulunduğu söz etmektedir.¹²⁰

Bu rivayetten anlaşıldığına göre arza olayı metafizik bir ortamda değil, tamamen fiziki bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu da arza hâdisesini yalnızca Cebrâil ile Hz. Peygamber arasında vuku bulan bir olay olmaktan çıkarıp topluluk huzurunda gerçekleştirilen umumi bir mukabele konumuna getirmiş olur.¹²¹

Burada şunu belirtmemiz gerekiyor. Bugün ramazan ayı boyunca gerçekleştirilen mukabele geleneğinin Hz. Peygamber ile Cebrâil’den bizlere kadar gelen bir uygulamanın devamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlayışla bakıldığında arza hadisesinin hikmeti daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

2.3.3.Edâ

Edâ lugatta, yerine getirme manasındadır. Kıraat öğretiminde uygulanagelmiş metotlardan biridir. Kısaca hocadan kıraati almaktır. Hocanın ağzından çıktığının akabinde onu hocanın huzurunda tekrar etmektir.¹²²

Hız. Peygamber zamanında uygulanan mukabele usûlüyle, sonradan edâ adıyla şuyû bulan usûl arasındaki fark şundan ibarettir: Hız. Peygamber Kur’an’ı Kerim’i Cebrâil’den semâen alıyor, sonra da ona arz ediyor. Edâ usûlünde ise, kıraatı hocanın ağzından alma ve ona arzetme, kısa fasıllar arasında gerçekleşiyor. Bu husustaki bir açıklama şöyledir. Edâ, hocanın ağzından çıkar çıkmaz almak ve onu, hocanın

¹¹⁹ Buhari, *Bedü’l-Halk*, VI, 4; Bedü’l-Vahy, 5, 1, 4

¹²⁰ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 698.

¹²¹ Demirci, *Kur’an Tarihi*, s. 110; Mehmet Dağ, s. 87.

¹²² Nihat Temel, *Kıraat Ve Tecvid Istılahları*, s. 47.

huzurunda okumaktır. Yoksa kendi kendine almak değildir. Bu açıklamadan anlaşıldığına göre, edâ usûlü, semâ ve arz usûllerinin birarada uygulanış biçimidir.¹²³

2.4.HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN EĞİTİM ÖĞRETİMİNDE BELİRLEDİĞİ İLKELER

Hiz. Peygamber yaklaşık yirmi üç yıllık risalet görevinde, gece-gündüz her türlü olumsuz ortam ve şartlarda, bütün imkânsızlıklara rağmen ilahi uyarılar doğrultusunda, yeni dini insanlara tebliğ etmek, öğretmek, kabul ettirmek, benimsetip yaşanır hale getirmek için çalışmış gayret etmiştir. Bu durum karşısında insanların inanmamaları, kendisinin getirdiklerini inkâr etmeleri, insani kimliği nedeniyle O'nu çok üzmüş, zaman zaman ümitsizliğe düştüğü anlar olmuştur. Cenab'ı-Hak bu hususta: “Kur'an'ı sana sıkıntıya düşesin diye göndermedik.”(Taha, 20/2)“Bu söze inanmayanların ardından üzülererek neredeyse kendini helak edeceksin.” (Kehf, 18/6) Buyurmaktadır.

Hiz. Peygamber kendisine yapılan bu uyarılar doğrultusunda insanlara sevgi ve hoşgörü ile yaklaşmıştır. Kendisine gösterilen her türlü tepki ve hoşgörüsüzlüğe rağmen herkese sevgi ve hoşgörü ile davranmıştır. Taif'te kendisini taşılayanlara, mescidin bir köşesine bevleden bedeviye karşı tavrı sevgi ve hoşgörü olmuştur. O eğitim ve öğretimde sevginin, hoşgörünün başarı için bir etken olduğunu bilerek “Ben lanetçi olarak gönderilmedim” buyurmuştur. O'nun bu davranışı ve sevgisi de Kur'an'ı Kerim'de:

“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (Enbiya, 21/107)

“Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.” (Tevbe, 9/128) Şeklinde tanıtılmaktadır.

Hiz. Peygamber'in öğretim faaliyetlerindeki amacı, kendisine yüklenilen görev doğrultusunda Kur'an'ı Kerim'in insanlara ulaştırılması, öğretilmesi, açıklanması, anlaşılması ve yaşanılır hale getirilmesini sağlamaktır. Görüldüğü gibi O'nun görevi zannedildiği kadar kolay değil, Kur'an'ı Kerim'in ifadesi ile “Taşınması ağır” (Müzzemmil, 73/5) bir görevdi. Çünkü Kur'an'ın amacı, insanın dünya ve ahiret

¹²³ Necati Tetik, s. 98.

mutluluğunu sağlamak, yani insanı kâmil yetiştirmekti. İnsanın özelliklerini göz önüne aldığımızda bu amaç zannedildiği ve düşünüldüğü kadar kolay ve sınırlı değildir. Amaç bu kadar geniş ve kapsamlı olunca, bu amacın gerçekleştirilmesini sağlayacak öğretim programının da şüphesiz o kadar geniş ve kapsamlı olması gerekir. Dolayısıyla O'nun öğretim programını da Kur'an'ı Kerim oluşturmaktadır.¹²⁴

Hız. Peygamber Mekke döneminde inananlara sistemli bir eğitim-öğretim faaliyeti uygulama imkanı bulamamıştı. Çünkü o dönemde İslam dinine karşı çıkan müşrikler, insanların bu yeni dine girmelerini istemiyor, hatta insanlar bu yeni dine girmesinler diye ellerinden gelen baskıyı ve zulmü yapıyorlardı. İnsanların Allah Rasûlüyle buluşmalarını engellemeye çalışıyorlardı. İnananlar ise bu baskıya rağmen birbirleriyle gizli gizli buluşup Allah Rasûlüne gelen ayetleri birbirlerine naklediyorlardı. Hatta Peygamberliğin ilk yıllarında Müslümanların pek çoğu islama girdiğini yakınlarından bile gizliyordu.¹²⁵

Allah Rasûlü bu baskı ve zulümlere karşı, kendisine Allah tarafından vahyedilen ayetleri yılmadan insanlara aktarıyordu. Hız. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem Allah'ın kullarına göndermiş olduğu en son Peygamberi olduğunu ve yine kendisinin aynı zamanda bütün dünyaya gönderilmiş olduğunu, getirdiği ilahi tebliğin sadece kendi içinde bulunduğu dönemi kapsamayıp sonsuza dek geçerli olduğunu da ilan ediyordu.¹²⁶

Allah Rasûlüne indirilen her ayet o günün yazı malzemesi olarak kabul edilen şeyler üzerine yazılarak elden ele dolaştırılıyordu. Burada şu soru akıllara gelebilir. İslamiyetin ilk yıllarında insanlar arasında okur-yazar durumu ne idi? Sözün burasında Kur'an'ı Kerim'e baktığımızda Kur'an; Hız. Peygamberin ümmi olduğunu ifade eder. (Araf,7/157-158) O zaman ki toplumunda ümmi olduğu ve içlerinden ümmi bir Peygamber gönderildiğini de beyan eder. (Cuma,62/2) dolayısıyla inen ayetleri insanların hafızalarına alması kaçınılmaz bir durumdu.

O dönemin okur-yazar durumunu öğrenmek için tarihçi Belazuri'ye kulak verdiğimizde, Belazuri'nin bildirdiğine göre yazının Mekke'ye girmesi Hız. Peygamber'in doğduğu döneme rastlamaktadır. İslam geldiğinde Mekke'de sadece 17,

¹²⁴ Ramazan Buyrukçu, "Kur'an'a Göre İnsanın Özellikleri ve Hız. Peygamber'in Eğitim Uygulamaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, , Sayı: 4, 1997, s. 41-42.

¹²⁵ Duman, s. 198.

¹²⁶ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 594.

Medine’de ise 11 kişi yazmayı biliyordu.¹²⁷ Bu sayı daha sonraları Kur’an ve hadisleri yazma gibi çeşitli nedenlerden dolayı artmıştır.

Bu bilgiler ışığında İşlam eğitim tarihine baktığımızda Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in eğitim uygulamaları ile ilgili sistematik bir bilgi olmamakla beraber, İşlam da eğitim öğretim faaliyetini başlatan yine Allah Rasûlûdür. Bu noktada akla şöyle bir soru gelebilir. Ümmi bir Peygamber (Kur’an bu hususa dikkat çekiyor) son derece kompleks ve karmaşık bir varlık olan insanın eğitim işini nasıl böylesine mükemmel bir şekilde yerine getirebiliyor?

Bugün biliyoruz ki öğretmenlik, özel yetenek, bilgi ve beceri gerektiren daha genel bir ifade ile uzmanlık isteyen bir meslektir. Kaldı ki Hz. Peygamber’in eğitim-öğretim faaliyeti, çok geniş bir alanı, her yaştan ve her düzeyden insanı kapsıyordu. Bu nedenle O’nun yürüttüğü eğitim-öğretim faaliyeti çok daha karmaşık, zorlukları çok daha fazla idi. Bu karmaşık ve zorluklarla dolu faaliyeti başarı ile yürüten, ölümünden bu yana yaklaşık on dört asır geçmiş, o zamandan bu güne ilim inanılmaz gelişmeler göstermiş, eğitimi söz konusu olan insanın fizyolojik ve psikolojik yapısı üzerinde pek çok ilmi araştırmalar yapılmış ve tam olarak çözömlenememiş olmakla birlikte belirli bir mesafe alımmış, sosyal ve kültörel hayatta, düşüncelerde değişmeler meydana gelmiş olmasına rağmen insanlık hâlâ O’nun eğitim anlayışı ve uygulamalarını tetkik etme ihtiyaçı duyuyorsa –ki bugün buna özellikle Müşlömanlar çok muhtaçtır- duyuyorlar. Hz. Peygamber’in özel bir eğitimden geçirilmış olduğu düşüncesi akla gelmektedir.¹²⁸

İşlam öncesi Mekke’deki Araplar, dini ve ilmi bir geleneğe sahip olmamışlardır. İşte Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in bütün bu boş olan, gelenekleri bulunmayan sahalara el atması, bu alanları Kur’an’ı Kerim’le doldurması Arapları şaşkına çevirmiştir. Kur’an Mekke dönemi tebliğ faaliyetlerinde Müşlömanlık için en büyük güç kaynağı olmuştur. Muarızları susturucu, inatçıları hayrette bırakıcı, mülayim ve mantıklıların ikna edici bir unsurdur. şairler, hatipler O’nun icaz ve belagatı karşısında acze düşmüş ve boyun eğmişlerdir. Bu yüzden Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kabilelere gittiğinde çoğu zaman Kur’an’ı Kerim ayetlerini okumakta ve daha sonra bu okuduklarının açıklamasını yapmaktadır. Nitekim çeşitli ayetlerden

¹²⁷ Belâzuri, Ebu’l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Ca’bir, *Futuhu’l-Buldan*, (Trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 691-695.

¹²⁸ Ramazan Buyrukçu, “Kur’an’a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber’in Eğitim Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Faköltesi Dergisi*, Sayı: 4, 1997, s. 37.

anlaşıldığı kadarıyla Allah'ı Teala Hz. Peygamber'i insanlara Kur'an okumakla yükümlü kılmıştır.

“Nitekim Kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size kitabı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.” (Bakara, 2/151)

Bu dönem eğitim öğretim faaliyetinin karakteristik özelliği, Kur'an ayetlerinin ezberlenmesi, yazılması, saklanması haberdar olmayan Müslümanlara iletilmesi ve gereğince amel edilmesi idi. Niteliği ise, tevhid esasının zihinlere ve kalplere yerleştirilmesi idi. Çalışmamızın ilgili yerlerinde de bahsettiğimiz gibi Kur'an'ı Kerim peyderpey indirilmiştir. Kur'an'ı Kerim'in peyderpey indirilmesi sağlıklı bir şekilde anlaşılması ve pratik hayata sağlam bir şekilde aktarılmasıyla da yakından ilgilidir. Peyderpey indirilen ayetler, Müslüman toplumun gelişimi ve sorunlarıyla paralel yürümüştür. Böylece Müslüman toplumu; itikadi, ameli ve ahlâki bakımdan tedrici bir eğitimden geçirilmiştir. Kur'an'ı Kerim'in peyderpey indirilmesi, ortaya çıkan problemlerin yeni indirilen ayetlerle çözüme kavuşturulması, toplum ile Kur'an arasında canlı ve dinamik bir iletişimin kurulmasını sağlamış, Müslümanlar Kur'an'ı kucaklamış ve adeta onunla bütünleşmiştir.¹²⁹

Hız. Peygamber Mekke döneminin ilk yıllarında eğitim öğretim merkezi olarak ilk Müslümanlardan olan Erkam'ın evini seçmişti. Müşriklerin giderek artan baskı ve zulümlerine yüzünden Hız. Peygamber safa tepesi eteklerinde ve Mescid-i Haram sınırları içinde yer alan bu evi kendine ikâmetgâh olarak da seçmişti. Bu evde insanlara İslam'ı anlatır ve onlara Kur'an okurdu. Bu evin seçilmesinde önemli bir etken evin kenarda kalması idi. Hız. Ömer de bu evde İslam'ı kabul etmiştir. Sonraki dönemlerde Hız. Peygamber bu evden ayrılmış, lakin bu evde Kur'an eğitimi devam etmiştir.¹³⁰

Bu zaman zarfında Hız. Peygamber, sahabilere Kur'an'ı onar ayet ezberletir, sahabiler her on ayeti öğrendikten sonra diğer on ayete geçerdi.¹³¹ Bununla birlikte

¹²⁹ İlhan Yıldız, “Hız. Peygamber'in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 1998, s. 322; Said Şimşek, “Asr'ı Saadet ve Hulefa'i Raşidin Döneminde Kur'an Eğitim ve Öğretimi”, *I. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, Ankara 1994, s. 395.

¹³⁰ İslam Ansiklopedisi, *DİA*, (TDV), VIII, 520.

¹³¹ Taberi, Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Tefsiri Âyi'l-Kur'an*, Beyrut Tarihsiz, I, 35-36.

sahabiler öğrendikleri bu on ayeti hayatlarına yansıtip bu ayetlerle yaşamaya çalışırlardı.

Buradan şu çıkarımda bulunabiliriz ki Kur'an okuma ve öğrenmede ilk yıllardan itibaren "Tertil Metodu" uygulanıyordu. Muhammed Hamidullah'ın tabiriyle "mekanik bir iş yapıyormuş gibi pek çabuk tilavet edenler uyarılıyor, tefekkür ederek, murakabeye dalarak az fakat layıkıyla okumaları tembih ediliyordu."¹³²

Hiz. Peygamber, bu dönemde Kur'an metninin ezberlenmesiyle beraber yazılmasına da büyük önem vermiştir. Her vahiy geldiğinde yazıcılarından birini çağırıp gelen ayetleri yazı ile kaydettirirdi. Yazım işi tamamlanınca Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem ona, kaydettiği ayeti yüksek sesle okumasını emreder ve böylece vahiy kâtabinin muhtemel yanlış ya da eksiklerini düzeltme imkânı bulurdu. Ayrıca Hiz Peygamber yeni gelen vahyin daha önce gelen parçalar arasında nereye ve hangi sıraya göre konulması gerektiğine de işaret ederdi.¹³³

Mekke döneminde Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem Kur'an'ı öğretirken uyguladığı bu metotlar sayesinde inananlar arasında Kur'an hızlıca yayılıyordu. Bütün bu faaliyetlerin tek bir amacı vardı o da Kur'an'ı Kerim'in hatasız bir şekilde öğrenilip okunması ve ezberlenmesi idi. Hiz. Peygamber Kur'an'ın ezberlenmesi hususunda bir mecburiyet getirmemişti. Bu yüzden sahabilerden bazıları Kur'an'ın bir kısım sûrelerini diğer bazıları da başka bir kısmını ezberliyorlardı. Burada şunu da belirtmemiz gerekiyor ki Kur'an'ın tamamını ezberleyenler de çıkıyordu.¹³⁴

"Bu asırda İslam dininin ilk muhatapları olan insanlardan bir kısmı, cahiliye devrinin insanlık dışı yaşam biçimi ve ızdıraplarından bir an önce kurtulabilmek için kendilerine gerçek hayatı bahşeden Rasûl'ün çağrısına kulak verip yönelmişlerdi. Uzun zamandan beri bekledikleri hakiki kurtarıcıyı bulmuş olmanın sevinci ile ona sıkı sıkıya sarılmışlar, gelen her ayeti, Yüce Allah'ın gönderdiği ümit ve aydınlık dolu bir mektup telakkisiyle kapıp âdeta yudumlayarak okumuşlardı. Bir daha geriye dönmemesine Allah'ın buyruklarına yönelip, icaplarını titizlikle yerine getirmişlerdi. Hem de azılı müşriklerin aman vermeyen baskılarına rağmen. Onların tüm çabaları kendilerine gerçek hayatı yaşama imkânını lütfeden Allah'a, sadece O'na kul olmak; suya hasret

¹³² Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Salih Tuğ, M. Said Mutlu) İstanbul 1969, II/74-84.

¹³³ Muhammed Hamidullah, s. 578.

¹³⁴ Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul 2010, s. 80.

toprak gibi vahyin öğretilerini yudumlayıp onun eğitim ve öğretimi ile fitrî ve insanî ve kişiliklerine yeniden kavuşmak idi.”¹³⁵

Kur'an'ın bu şekilde yayılmasına karşın Kur'an dinlenilirse onunla başa çıkamayacaklarını anlayan müşrikler, onu dinletmemek için gürültü yoluna başvurmuşlardı. Bu durumu Kur'an'ı Kerim şöyle anlatır:

“İnkâr edenler: Bu kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, umulur ki bastırırsınız, dediler.” (Fussilet,41/26)

Aslında onlar Kur'an'ın belâğatına hayrandılar ama içlerini kemiren tekebbür ve inat gibi duygular kendileri ile hak arasında aşılamayan duvarlar örüyordu. İçinde bulundukları bu asabiyet duygusu, yeni dine girmeye engel oluyordu. Bununla beraber Kur'an'ı gizli gizli dinlemeyi ve kendileriyle baş başa kaldıklarında da O'na hayranlıklarını ifade etmeyi de ihmal etmiyorlardı. Lakin bununla birlikte baskı ve zulümleri de bitecek gibi değildi.

Bu zor şartlar altında Hz. Peygamber bazı çarelere başvurmuştur. Bunlardan belki en önemlisi İslami öğretim için hoşgörölü idarelerin himayesine başvurmasıdır. Müslümanların Habeşistan'a hicreti bu tedbirin bir uygulamasıdır. Yine Hz. Peygamber bu amaçla civar şehirlere, birçok kabilelerin katıldığı panayır yerlerine gidiyor, hac mevsiminde Mekkeye gelen kimselerle temasa geçiyordu.¹³⁶

619 yılında Akabe mevkiinde konuştuğu Medine'li bir grup, Hz. Peygamberin sözlerinden çok etkilenmişti. Aralarından Rafî b. Malik b. Aclan, Kur'an ayetlerini Medine'ye götürerek, idaresi altındaki kişilere bunları okumuştur.¹³⁷

Ertesi sene (620) Medine'den gelen on kişi dönerken Müslüman olarak döneceklerdi. Kendilerine Kur'an'ı öğretmek için, din öğrenimine Erkam'ın evinde başlayan ve Hz. Peygamberin öğreticiliğini takdir ettiği Mus'ab b. Umeyr onlarla birlikte Medine'ye gönderilmişti. Mus'ab b. Umeyr Medine'de ev ev dolaşması sonucunda başarılı bir görev sürdürerek Mekke'ye geri dönmüştür.¹³⁸

¹³⁵ Duman, s. 197.

¹³⁶ İbn. Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut 1968, I, 200-201.

¹³⁷ İbn. Hacer, Şihâbüddîn Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *İsabe*, II, 189-190.

¹³⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi* I s.100.

Hız Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde ilk iş olarak Mescid-i Nebi inşa edildi. Mescid-i Nebi çok maksatlı bir yapı özelliği taşımıştır. Namaz ve resmi kabulyeri, yatakhâne, olarak kullanılmasının yanında üstü örtülü platform şeklinde yüksekçe bir köşesi (suffe) özellikle bir öğretim yeri ve yurt olarak ayrılmıştır.¹³⁹ Mescidin konumuzu ilgilendiren tarafı olan “suffe” yi kavram olarak ele alırsak “suffe” denilince Hız Peygamberin Medine'deki mescidinin bitişiğindeki bu isimle anılan yer ve burada barınan İslam'ı öğrenmekle meşgul olan sahabiler anlaşılır. Burada barınan sahabilere Ashabı Suffedenir.¹⁴⁰

Suffede öğretime katılan Medine yerlileri (ensar) muhtemelen gündüzleri geliyor, akşamları evlerine dönüyorlardı. Suffede kalanlar daha ziyade fakir Mekkeli göçmenler ve uzak yerlerden gelen misafir öğrencilerdi. Suffenin ihtiyaçları ile bizzat Hız Peygamber ilgilenirdi. Beytülmale ve kendisine gelen malların büyük bir kısmını buraya ayırırdı. Kendisinin yetişemediği durumlarda ashaba, evlerine suffeden misafir almalarını, zenginlere de onlara yardım etmelerini tavsiye ederdi. Bu sebeple ashabı suffeye “Müslümanların misafirleri” de denilmiştir.¹⁴¹

Mescid-i Nebevinin bütün Müslümanlar için bir eğitim-öğretim merkezi kılındığını, Ashabı suffeninde gece gündüz mescit çevresinde bulunduğunugöz önüne alırsak Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem mescid çevresinde yaptığı bütün eğitim-öğretim faaliyetlerinden yararlandıklarını görürüz.

Hız Peygamberin mescide oluşturduğu ilim halkalarına Ashabı Suffe devamlı olarak katılıyordu. Suffe ehlinde olan Evs b. Huzeyfe es-Sakafi, suffede Hız Peygamberin etrafında oturduklarını ve O'nun kendilerine bazı nasihatlerde bulunduğunu nakleder.¹⁴²

Yine Ashabı Suffeden olan İrbad b. Sariye zaman zaman Hız Peygamberin suffeye gelerek kendilerine şöyle buyurduğunu nakleder: “şayet siz ileride sahip olacağınız nimetleri biseydiniz, bugün karşılaştığınız duruma üzülmezsiniz, ileride Rum ve İran hazineleri sizin emrinize sunulacak...”¹⁴³

¹³⁹ Muhammed Hamidullah, *İslam Müesseselerine Giriş*, Beyan yayınları, İstanbul, s.66-67.

¹⁴⁰ İbn. Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, IX, 195.

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel *Müsned*, II, 515.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 8

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 128.

Ukbe b. Amir'in naklettiğine göre Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem bir gün suffeye gelir ve onlara: "Hanginiz sabahleyin Buthan veya Akik vadisine gidip, oradan büyük hörgüçlü iki deve getirmeyi sever? Buyurdu. Hepimiz;

-Bunu severiz ey Allah'ın Rasûlü dedik. Öyleyse herhangi birinizin sabah mescide gidip, Kur'an'dan iki ayet okuması veya öğrenmesi iki, üç, dört... deveye sahip olmasından, hatta okuduğu ayetler sayısınca deveye sahip olmasından daha hayırlıdır. Diye buyurdu.¹⁴⁴

Ashabı suffe hayatlarını Hz. Peygamberden ilim irfan öğrenmeye adanmış kimselerdir. Mescidi Nebevide bulunup kendilerini ilim ve ibadete verirler, Kur'an tahsil ederlerdi. Son derece ihtiyaç ve zaruret içinde olsalar da iffet ve vakarları onları başkalarından bir şey istemekten engellerdi.

"(Yapacağınız hayırlar) kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir."(Bakara,2/273)Ayetinin onlar hakkında nazil olduğu söylenir.¹⁴⁵

Suffede eğitimin esas konusu Kur'an idi. Kur'an'ı Kerim ile iştiğal Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem sadece tavsiyesiyle kaldığı bir şey değil, aynı zamanda bizzat kendisinin yürüttüğü bir faaliyetti. Ensardan Ebu Talha bir gün mescide girdiğinde Hz. Peygamberin suffe ehline Kur'an okuttuğunu ve onların kendilerini pür dikkat bu işe verdiklerini görür.¹⁴⁶ Yine suffe ehlinden Ebu Said el-Hudri, kendisinin de aralarında bulunduğu bir grup müslümana birisi Kur'an okuturken, Rasulullah'ın yanlarına geldiğini ve Kur'an kıraatiyle meşgul olduklarını görünce, bu hayırlı işe devam etmelerini belirterek şöyle buyurduğunu nakleder: "Ümmetimin içinde kendileri ile birlikte olmak için nefsimi sabrı tavsiye eden Allah'a hamdolsun."¹⁴⁷

Suffedeki Kur'an dersleri bazı sûrelerin ezberlenmesi ve bunun belirli bir ahenkle okunmasından ibaretti. Hz Peygamberin Kur'an öğretme metodunda Kur'an öğreten

¹⁴⁴ Ahmed b.Hanbel,*Müsned*,IV, 154.

¹⁴⁵ Kurtubi, Ebû abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî,*el-Cami'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut Tarihsiz,III,340.

¹⁴⁶ Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillahel-İsbehani,*Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatu'l-Asfiya*, Beyrut 1967,I,341.

¹⁴⁷ el-İsbehani,*Hilyetü'l-Evliya ve Tabakatu'l-Asfiya*, I,342.

özel görevlilerde vardı. Bunlardan biri olan Ubade b. Samit, Kur'an ve yazı öğrettiği suffeli bir talebesinin hediye ettiği yayın ahirette kendisi için bir ateş parçası olacağını Rasûlullah'tan öğrenince yayı geri vermişti.¹⁴⁸ Bununla beraber konu üzerinde sonradan hayli tartışmalar yapılmış ücret veya karşılık alınabileceğine dair Hz. Peygamber devrinden bazı örnekler gösterilmiştir. Ayrıca görevleri sırasında öğretmenlikte bulunan idareciler devletten maaş alıyordu.¹⁴⁹

Hz. Peygamberin Kur'an öğretme yeri olarak kullandığı suffenin öğrenim için yetersiz kalması üzerine Medine'de bazı evlerde "Daru'l-Kurra" denilen öğretim merkezleri açılması yoluna gidilmiştir. Mahreme b. Nevfel'in evinin tamamı veya bir kısmı bu kapsamda Kur'an öğretimi için tahsis edilmiştir. Cami dışında din öğreniminin ilk misali olarak bu ev söylenebilir.¹⁵⁰

Yukarıda da değindiğimiz gibi bu eğitim öğretim yerlerinde Kur'an eğitimi başta gelmekteydi. Ancak özellikle Medine'deki mescitte öğrenciler günün birçok vaktinde Hz. Peygamberle bulunuyorlar ve Kur'an'dan başka O'nun sözlerini de dinliyorlar tutum ve davranışlarını gözlemleme fırsatı da buluyorlardı.

Öğretme işlerinde henüz farklılaşmanın meydana gelmediği bu ilk devirlerde Kur'an ve din eğitiminde, Hz. Peygamberin kullandığı bazı davranış biçimleri şekillenmeye başlamıştı. Allah Rasûlü insanlara bir şey öğretirken en güzel, en yararışlı, muhatabın gönlüne en çok etki edecek, anlayış kapasitesine en münasip, bilgiyi zihnine yerleştirecek ve meseleyi ona izah etmeye yardımcı olacak en uygun metodu seçiyordu. "Hadis kitaplarını dikkatlice etüt eden insan Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve selemin ashabıyla olan konuşmalarına değişik renkler kattığını görür. Bazen soru soran, bazen cevap veren, bazen soru sorana sorusu kadar cevap veren, bazen verdiği cevaba başka şeyleri de ilave eden, bazen öğretmek istediği mesele için darb-ı mesel zikreden, bazen sözünü Allah'a yeminle söyleyen, bazen yüce bir hikmet sebebiyle soru soranı sorduğu şeyden başka bir şeye yönlendiren, bazen yazdırarak öğreten, bazen çizerek öğreten, bazen teşbihle öğreten, bazen açıklıkla cevap vererek öğreten, bazen cevabı kapalı olarak veren, bazen de cevabı işaretle öğreten bir insandı. Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bazen cevabını söylemek için şüphe

¹⁴⁸ Ahmed b.Hanbel,*Müsned*,V,315.

¹⁴⁹ Muhammed Hamidullah,*İslam Peygamberi*,II, 834.

¹⁵⁰ Selahaddin Parlador,*Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam*, (Editör,Vecdi Akyüz) Ensar Neşriyat, İstanbul c, III.s.193.

edilen meseleyi zikreder, bazen öğreteceği hususu şaka ve bilmece yoluyla öğretir, bazen öğreteceği meseleden önce güzel bir giriş hazırlar, bazen bir takım şeyler arasında kıyaslamalarda bulunarak öğretirdi. Keza bazen cevabı zikretmek için sebepleri sıralar, bazen cevabını bildiği halde sınamak için ashabına sorar, bazen bir takım sorular yönelterek doğru cevabı onlara buldururdu.”¹⁵¹ Bu metotları uzun uzadıya sıralamak mümkündür.

Konumuzu ilgilendiren tarafıyla Kur'an'dan da yola çıkarak Hz. Peygamber'in Kur'an öğretirken ki davranış biçimlerine şu örnekleri görebiliriz:

2.4.1. Kolaylık

Hz. Peygamberin Kur'an öğretmede ki en önemli metodu kolaylık prensibiydi. Hz. Osman Kur'an'ı nasıl öğrendiğini şöyle ifade etmiştir.

“Ben Kur'an'ı Allah Rasûlünden beş ayet beş ayet öğrendim. Aldığım her beş ayetin manasını anlar ve hayatla ilgili yönünü yaşadıktan sonra gelir tekrar beş ayet daha alırdım. Aksi halde yeni bir ayet almazdım.”¹⁵²

Bu rivayet aynı zamanda Kur'an'ı anlayarak okumanın gereğinden de bahsetmektedir. Zira Kur'an'a ilk muhatap olan sahabe toplumu, Kur'an'ı Kerim'i anlayarak okuduğu için ideal bir toplum haline geldi. O halde Kur'an'ın böyle bir toplum oluşturduğunu sürekli hatırd tutarak, onun insanı Allah'la buluşturan, yücelten bir rehber olduğu bilinmelidir. Kur'an'ı Kerim'le sürekli yakın temas halinde olunmalıdır. Çünkü Kur'an'daki kıssalar, ahlâki ve sosyal emirler, uyarma, korkutma ve teşvikle ilgili ifadelerin tümü, insanı Allah'a ulaştırma, insan ile Allah arasındaki engelleri kaldırmaya yöneliktir.¹⁵³

Kolaylaştırmayla alakalı Kur'an'ı Kerim'e baktığımızda “Kamer” sûresinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır.

¹⁵¹ Abdulfettah Ebu Ğudde, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, (trc. Enbiya Yıldırım) Yasin Yayınevi, İstanbul 2012, s. 65-66.

¹⁵² Suyûtî, *el İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, II, 189.

¹⁵³ Demir, s. 113.

“Andolsun biz Kur’an’ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık, (ondan) öğüt alan yok mu?”(Kamer,54/17,) ¹⁵⁴

Allah Rasûlü’nün de aslında kolaylaştırma prensibiyle biz müminlerden istediği Kur’an’dan öğüt alabilmemizdir. “Gerçek mümin Kur’an okurken Rabbi ile yüz yüze ve O’nun muhatabı olduğunu bilir. Bazı pasajlarda Rabbi ile karşılıklı diyalog içerisine girdiğini fark eder. Rabbi’nin doğrudan kendisine hitap eden sözlerini dinlerken zaman zaman irkilir, bazen de O’na bir biçimde cevap verme durumunda kalır... Hz. Peygamberin ifadesiyle mümin, “Rabbiyle halvet Kur’an ile de ülfet halindedir.” Rabbinin bir kısım sözleri onu korkuya sevk eder, geçmişinden ve yaşamakta olduğu durumdan haya eder, âdeta yüzü kızarır ve geleceğinden endişe ederek tüyleri diken diken olur. Yerinde sanki çakılır kalır ve tövbelerle, yakarışlarla affını ister... Bunun ardından Rabbinin gönlüne serin sular serpen, ümidini artıran ve sevindiren ayetleri gelince yaşamakta olduğu hal değişir; bu sefer de bakmışsın ki, derileri yumuşamış, kalbi rahata ve sükûna ermiş, içini sürur kaplamıştır. Bu durumda da Rabbine hamdeder, şükreder, minnet duygularını belirtmeye çalışır. Demek ki Rasûlullahın “ülfetiniz devam ettiği sürece Kur’an’ı okuyun; ülfetiniz kesildiği an okumayı bırakıp kalkın” ¹⁵⁵ tavsiyesi de bize böyle bir Kur’an okumaktan söz etmektedir. Şu halde denilebilir ki “Kur’andan size kolay geleni okuyun” ayetindeki “kolay gelen” ifadesinden maksat okunması kolay olan ayetler veya pasajlar değil, sizi yormayacak miktarda ayetleri okumaktır.” ¹⁵⁶

“...Kur’an’dan sizi yormayacak kadar okuyun. Zira Allah biliyor ki gelecekte aranızda hastalar olacaktır; Allah’ın lütfundan rızkını aramak için yola çıkacaklar ve Allah yolunda savaşıacak daha başka kimseler bulunacaktır. O halde gece kalktığınızda Kur’an’dan sizi yormayacak kadar okuyun...” (Müzzemmil,73/20)

İşte Asr’ı Saadette Allah Rasûlü ashabına Kur’an’ı bu şekilde öğretiyordu. Zorlaştırma yerine kolaylaştırıyordu. Zira bir hadisi şerifte kolaylaştırmayla alakalı şöyle buyurmaktadır: “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin.” ¹⁵⁷

¹⁵⁴ Ayrıca bk. Kamer,54/22,32,40.

¹⁵⁵ Buhari *Fedailu’l-Kur’an* 37.

¹⁵⁶ Duman,*Nüzulünden Günümüze Kur’an ve Müslümanlar*, s. 220-221.

¹⁵⁷ Buhari,*Sahih, cihad*,b.164

Kolaylaştırıcı olma Hz. Peygamberin eğitiminde önemli bir ilkedir. O bilgileri kısa ve öz olarak insanların anlayış kapasitelerine göre sunmanın faydasına inanmış bir eğiticiidir. Çok konuşup insanları bilgi yığınının altında ezme yerine az sözle çok şeyler ifade etmeyi tercih etmiştir. Hz Peygamberin kolaylaştırıcılık prensibini Kur'an öğretme konusunda olduğu gibi ibadet alanında da gözettiği görülmektedir. Kendisini örnek almak isteyen aşıhap Hz Peygamberin yaptığı ibadetlerin aynısını yapmak istiyordu. Bu durum herkese ağır gelebilirdi. Öte yandan bizzat kendisinde çok daha güzel ameller işlemek istiyordu. Fakat O kendisini örnek almak isteyenlerin zorlanacaklarını düşünerek bunları yapmaktan vazgeçmiştir. İnsanlara kapasitelerini aşan, onlara zorluk verecek olan bilgileri öğretmezdi. Bu konuda oldukça hassas davranır ve ümmetine asla bir sıkıntı vermemeye dikkat ederdi. Şu örnek olay onun bu konuyla ilgili tutumuna ışık tutmaktadır.

Hz. Peygamber bir gece yatsı namazını gecenin geç bir vaktine kadar geciktirdi. Gecenin çoğu geride kalmış, mescide gelenler uyumuşlardı. Sonra kalkıp namazı kıldıktan sonra Allah Rasûlü şu açıklamayı yaptı: "Bu namazın vakti işte budur, ama ümmetime zorluk çıkarmak istemiyorum..."¹⁵⁸

Kur'an eğitiminde kolaylaştırma ilkesi verilen bilgilerin içselleştirilmesi açısından son derece önemlidir. İnsanların öğrenimi kolay olan bilgi ve uygulamalara karşı istekli olmaları, zor olanlara karşı da tepki göstermeleri tabii bir durumdur. Eğitimde başarının artırılması açısından Hz. Peygamberin bir metodu olan kolaylaştırıcılık, otoriter yaklaşıma göre daha etkilidir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız örneklerden de anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber kolaylığı kendisine ilke edinmiştir. Vahyi muhataplarına aktarma görevi kendisine verilen Hz. Peygamber, elbette Kur'an'ı Kerim'i muhataplarına öğretirken de kolaylık ilkesinden hareketle karşısındakilere yaklaşmıştır. Kur'an eğitim öğretiminde daha hassas olduğunu bilidiğimiz Hz. Peygamber bu vasıflarıyla bizlere örnek olmuştur.

2.4.2. Yumuşak Davranma ve Tevâzu

Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem sadece Kur'an'ı öğretirken değil normal hayatta da yumuşak huyluydu. Konumuzu ilgilendiren yönüyle baktığımızda Allah

¹⁵⁸Müslim, *Sahihi Müslim*, Mesacid, 219.

Rasûlü yumuşak davranmayı Kur'an öğretirken de azami ölçüde kullanıyordu. Hz. Peygamber insanlığın olmasını gerektirdiği bütün erdemleri şahsında toplayan biriydi. Kur'an'ı Kerim'de O'nun Müslümanlara karşı son derece merhametli olduğu, zahmet çekmelerine dayanamayacak kadar onlara düşkün olduğu vurgulanır. (Tevbe,9/128)

Hz. Peygamber, en olumsuz şartlarda bile yumuşaklığını ve ağırbaşlılığını korumasını bilmiştir. Yumuşak huyluluk anlamına gelen "hilm" sıfatına sahip olan Allah Rasûlü en kızılacak durumlarda bile soğukkanlılığını korumuş, muhatabını ikna yolu ile bilgilendirme yoluna gitmiştir. Hayatındaki olağan işlerde bile böyle davranmayı öğütleyen Hz. Peygamberin Kur'an öğretirken ki metodu da elbette bundan hali değildir kanaatindeyiz.

Kur'an'ı Kerim'e baktığımızda da Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “ Ona yumuşak söz söyleyin, belki o, aklını başına alır veya korkar.” (Tâhâ, 20/44) Ayeti Kerimeye baktığımızda Yüce Allah'ta habibinden yumuşak söz söylemesini yani yumuşak huylu olmasını istiyordu.

Bir gün zina etmek için kendisinden izin isteyen gence karşı ortaya koyduğu tavır, Hz. Peygamberin eğitim metodu hakkında bizlere yeterince bilgi vermektedir. Kureyş Kabilesinden bir genç Allah Rasûlünün huzurunu gelerek, “Ey Allah'ın Rasûlü bana zina etmek için izin ver dedi.” O anda orada bulunan sahabeden bazıları, bu isteği İslam ahlakından uzak bulduklarından , “sus sus” diyerek genci azarladılar. Hz. Peygamber son derece sakin bir şekilde delikanlıya; “gel ve yanıma otur” diye yer gösterdi. Sonra gençle sohbet etmeye başladı. “söyle bakalım bir başkasının senin annenle zina etmesini ister misin?” delikanlı: “Ey Allah'ın Rasûlü böyle bir şeyi asla istemem” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Zaten hiç kimse annesine böyle bir şey yapılmasını istemez” buyurdu. Hz. Peygamber sorusuna devam ederek: “ Başkasının senin kızınla zina etmesine razı olur musun?” diye sordu. Delikanlı yine “ey Allah'ın Rasûlü razı olmam” dedi. Hz. Peygamberde: “Hiç kimse kızıyla zina edilmesine razı olmaz” dedikten sonra, kız kardeşi, halası ve teyzesiyle zina edilmesine razı olup olmayacağını sordu. Delikanlı her sorulan soruda “hayır istemem” diye cevap veriyordu. Artık hatasını anladığını görünce, Allah Rasûlü elini bu gencin omzuna koyarak, “Allahım, bunun günahını affet,

kalbini temizle ve uzuvlarını günah işlemekten koru” diye dua etti. Bu delikanlı kendi ifadesine göre, bir daha hayatı boyunca bu duyguyla karşılaşmadı.¹⁵⁹

Bu olayı Hz. Peygamber’in Kur’an eğitim öğretimi açısından değerlendirecek konumuzla alakası daha iyi anlaşılacaktır. Hz. Peygamber günlük olağan durumlarda bile insanlara yumuşak davranıyordu. Yumuşak davranma ve tevazu ondan ayrılmaz bir parça idi. Bu durum onun Kur’an eğitim ve öğretimine de yansımaktaydı. Çünkü Kur’an eğitim öğretimi Hz. Peygamber’in başta gelen görevlerindendi. Günlük hayattaki bu hassasiyeti elbette O’nun Kur’an eğitimine de yansiyordu. Bu konuda başka bir hadise de şöyledir:

Aralarında Ebu Mahzure isimli bir gencinde bulunduğu Kureyş’li on genç, Cî’rane’de Hz. Peygamber Taif kuşatmasından döndüğü sırada, namaz vakti müezzin ezan okumaya başlayınca, müezzinle alay etmek maksadıyla onu taklit ederek yüksek sesle ezan okudu. Hz. Peygamber bu gençlerin ezanla alay ettiklerini duyunca yanına çağırarak hepsine ezan okuttu. Ebu Mahzure’nin sesi diğerlerinden farklıydı. Hz. Peygamber sesini beğendi ve eliyle başını okşadı. Sonra da namaz vakti gelince ezan okumasını emretti. Ebu Mahzure bu emri yerine getirdikten sonra Hz. Peygamber ona bir miktar para verdi ve kendisine dua etti. Böylece gönlü kin dolu olan genç Ebu Mahzure islama ısındı ve Müslüman oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber kendisini Kâbe’ye müezzin tayin etti.¹⁶⁰

Allah Rasûlünün sahip olduğu hoşgörüyü ve kullandığı eğitim metodlarını daha iyi anlayabilmek için kendisine gençlik hayatı boyunca on yıl aralıksız hizmet etmiş olan Enes b. Malik’in sözlerine kulak vermek yeterlidir. Enes b. Malik şöyle diyor:

“On yıl Hz. Peygambere hizmet ettim, bana bir defa bile “öf” demedi. Yaptığım bir iş için, “Niye bunu böyle yaptın” diyerek azarlamadı. O ahlâk bakımından insanların en mükemmeliydi.”¹⁶¹

Allah Rasûlünün insanları insanları eğitirken ortaya koyduğu bu tablo, Kur’an eğitimcileri için çok güzel bir örnek teşkil etmektedir. Zira insanların ilk önce istedikleri şey kendilerine anlayış gösterilmesidir.

¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, IV, 256-257.

¹⁶⁰ Murat Sarıcık, “Ebu Mahzure”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 194.

¹⁶¹ Tirmizi, *Camii’s-Sahih*, (sünenü’t-tirmizi) Beyrut ts., IV, 368.

2.4.3. İnsanları Utandırmaktan Sakınması

Hız. Peygamberin insanları eğitirken veya onlara Kur'an öğretirken kırıcı davranışlar içine girmediğini, onlara kaba sözler sarf etmediğini görüyoruz. Kendisi muhataplarına kötü sözler söylemediği gibi, ashabına da bu tür davranışlardan uzak durmalarını emretmiştir.

Hız. Peygamber, etrafındaki insanlar beğenmediği bir hareket yapsa bile yine de onları mahcup etmek istemez, hatalarını yüzlerine vurarak onları utandırmazdı. Hele mahcup ve utangaç kimselerin hatalarını yüzlerine söylemez, onlara oldukça nazik davranırdı.¹⁶²

İnsanların hatalarını düzeltme konusunda Hız. Peygamberin ne kadar anlayışlı davrandığını, Muaviye b. Hakem şöyle nakletmektedir. Muaviye Hız. Peygamberin arkasında namaz kılarken, aksıran bir adama, "Yerhamukellah" diyerek karşılık vermişti. Çünkü namaz kılarken konuşulmayacağını bilmiyordu. Orada bulunanlar Muaviye'ye bakmaya başladılar. Muaviye onlara: "Size nu oluyor ki bana bakıp duruyorsunuz" deyince, bu defa yanındakiler onu uyarmak için ellerini dizlerine vurmaya başladılar. Muaviye onların kendisini susturmaya çalıştığını anlayınca sustu. Bundan sonrasını Muaviye b. Hakem şöyle anlatıyor: "Anam babam Allah Rasûlüne feda olsun. Onun kadar güzel öğreten bir öğretmen hiçbir zaman görmedim. Vallahi O namazı kılınca beni ne dövdü; ne de azarladı. Sadece namazda dünya kelamı konuşulmayacağını, ancak tesbih, tekbir getirerek, Kur'an okunabileceğini söyledi."¹⁶³

Görülüyor ki Hız. Peygamber, Muaviye b. Hakem'i namazda ki hatasından dolayı azarlamamış onu utandıracak ya da onurunu zedeleyecek bir davranış sergilememiştir. Onun bu hatayı bilmemesini normal karşılayarak ona öğretmenlik yapmıştır.

Kaynaklardan bize kadar ulaşan bir örnekte şöyle gelmiştir. Asrı Saadetin gençleri arasında yer alan Ebu Rifaa'nın, Allah Rasûlünden ilim talebinde bulunması ilginç bir sahneyi gözler önüne seriyor. Bu sahne Kur'an veya ilim öğrenmek isteyen birisinin bu isteğine nasıl yaklaşılması gerekmesi bakımından son derece önemlidir. Ebu Rifaa Hız. Peygamber minberde konuşurken geldi ve Allah Rasûlüne, "Dini hakkında hiçbir şey bilmeyen garip bir adam geldi, dinini sorup öğrenmek istiyor" dedi. Hız. Peygamber

¹⁶² Mehmet Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslam Ahlâkı*, İstanbul 1982, s.380.

¹⁶³ Ebu Davut, Süneni Ebi Davut, Beyrut ts.I, 144-245.

konuşmasını keserek minberden indi ve ona İslam dini hakkında bilgi verdi. Daha sonra minbere çıkarak konuşmasına devam etti.¹⁶⁴

2.4.4. Soru Sorarak İnsanların İlgisini Çekmesi

Hiz. Peygamber sallallahu aleyhi ve selemin hayatı incelendiğinde soruya, probleme, zamana, mekâne veya farklı durumlara göre çeşitli metotları takip ettiği bilinmektedir. Diğer metotlar yanında en çok kullandığı metotlardan birisi de şüphesiz soru sorma metodudur. Hiz. Peygamber soru-cevap metodundan birçok konunun öğretiminde yararlanmış olmakla birlikte Kur’ani eğitimde de yararlanmıştır.

Hiz. Peygamber’in insanlara karşı olan davranışları onun aynı zamanda iyi bir eğitimci olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü O muhataplarının seviyesi, durumu, tutumu ve davranışlarını göz önünde bulundurarak onlara hitap etmiştir. İnsanların psikolojik yapısını bilerek, onları incitmeden, utandırmadan bir takım tavsiyelerde bulunmuştur. Yapılması veya yapılmaması gereken hususları da aynı nezaketle tebliğ etmiştir. Hiz. Peygamber sallahu aleyhi ve sellem Kur’an’ın öğretiminde ve dinin tebliğinde farklı metotları kullandığı bilinmektedir. Bu noktada yeri gelmiş muhatapın durumu nazarı dikkate alınmış, yeri gelmiş kişiye özel cevaplar verilmiş, bazen de genellemeler yapılmıştır. Her ne şartta olursa olsun, Hiz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem tek bir metotta ısrarcı ve dayatma gibi bir zorlamayla insanlara bir şeyler anlatma ve öğretme gayreti içerisinde olmamıştır.¹⁶⁵

Hiz. Peygamber insanlara Kur’an’ı öğretirken veya onları eğitirken kullandığı metotlardan biri de, yukarıda da bahsettiğimiz gibi soru-cevap metodudur. Şimdibirkaç örnekle bunu görelim.

Yukarıda zikrettiğimiz üzere, zina etmek isteyen gence “Bir başkasının annenle, kızınla, teyzenle, halanla zina etmesini ister misin?” diyerek ayrı ayrı sorular sormak suretiyle, delikanlının dikkatinin tamamen çekilmesi ve zinanın ne kadar çirkin bir iş olduğu öğretilerek ikna edilmesi burada da zikredilebilir.

¹⁶⁴Müslim, *Sahihi Müslim*, Mısır 1955, II, 597.

¹⁶⁵ Saadettin Özdemir, *Din Eğitiminde Soru-Cevap Metoduyla Öğretimde Hiz. Peygamber Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:10, Bilimsel Toplantılar Yayın No:4İsparta 2001, s. 398.

Ebu Musa el-Eş'ari, Hz. Peygamber kendisini “La havle vele Kuvvete İlla Billahi'l-Aliyyi'l-Azim” derken işittiğini söyler ve şöyle devam eder: Allah Rasûlü bana “Ey Abdullah! Sana cennet hazinelerini kazandıracak bir kelimeyi haber vereyim mi? Diye sordu. Ben de “Evet haber ver Ey Allah’ın Rasûlü dedim. Bunun üzerine, Hz. Peygamber “La Havle vele Kuvvete İlla Billahi'l-Aliyyi'l-Azim de” buyurdu.¹⁶⁶

Hadise baktığımız da Allah Rasûlü zaten Ebu Musa’nın söylediği şeyi emretmektedir. Bu durumda O’nun vurguladığı şey, Ebu Musa’nın söylediği sözün faziletini ortaya koymaktır. Hz. Peygamber önce soruyu soruyor, Ebu Musa dikkat kesilince, az önce söylemiş olduğu kelimenin kendisine cennetin hazinelerini kazandıracak kadar önemli olduğunu haber veriyor. Bunu yaparak Hz. Peygamber, Ebu Musa’ya söylemiş olduğu kelimenin önemini kavratmaktadır.

Ebu Zerre’de “Namazı geciktiren bir toplumun içindeyken durumun nasıldır.” Diye sormuş böylece dikkati çekilen Ebu Zer, “Bu durumda siz ne buyurursunuz?” şeklinde karşılık vermiş, Hz Peygamber de asıl söylemek istediğini söylemiş, namazı vaktinde kılmanın gereğine işaret ederek “Namazı vaktinde kıl, sonra işine git, sen mescitte iken namaz kılınırsa sen de namaz kıl.”¹⁶⁷ Diye buyurmuştur. Allah Rasûlü bu örnekte de ilk önce soru sorarak dikkati çekmiş sonra asıl meseleyi vurgulamıştır.

Bir gün Hz. Peygamber Ebu Hureyre’ye ne diktiğini sormuş, Ebu Hureyre’de kendisine ait ağaç fidanı diktiğini söylemiş, bunun üzerine Allah Rasûlü, ona öğreteceği konuya dikkat çekmek için şöyle soru yöneltmiştir. “Senin için bundan daha hayırlı fidanı sana söyleyeyim mi?” Ebu Hureyre evet cevabını verince Hz. Peygamber “Subhanallahi Velhamdulillahi Vela İlahe İllallahu Vallahu Ekber de o zaman senin için cennette dünya ağacından daha hayırlı bir ağaç dikilmiş olur”¹⁶⁸ buyurdu.

Allah Rasûlü bu soruyu şüphesiz ağaç dikmenin önemini küçümsemek için değil, ancak öğreteceği zikrin çok faziletli olduğunu vurgulamak için sormuştur.

Hz Peygamber soru sormanın yanında kendisine soru sorulmasına da müsamaha gösteriyor, hatta buna teşvik ediyordu. Abdullah b. Ömer bir adamın mescitte ayağa

¹⁶⁶Ibn.Mace,c.II.S.1256.

¹⁶⁷Müslim,*sahihi Müslim*,Mısır 1955,I, 448-449.

¹⁶⁸IbnMace,II,1251.

kalkarak hac hakkında Allah Rasûlüne soru sorduğunu, Hz. Peygamberinde ona cevap verdiğini rivayet eder.¹⁶⁹

Ebu Hureyre’de şu olayı anlatmaktadır. “Biz mecliste Hz. Peygamber bize vaaz ederken bir bedevi sokulup “kıyamet ne zaman kopacak” diye sordu. Hz Peygamber sözünü bitirdikten sonra bedevinin sorusuna cevap verdi.¹⁷⁰

Soru-cevap metodu açısından ilginç bir örnek olacağını umduğumuz bir hadisi şerifte bizlere kadar şöyle gelmiştir:

“Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve selemin yanında otururken hurma ağacının iç tarafından bir parça getirildi. Hz. Peygamber onu yerken “Ağaçlar içinde yeşil bir ağaç vardır. Bunun bereketi müslümanın bereketi gibidir. Yaprığı düşmez, dökülüp yayılmaz. Rabbinin izniyle her mevsim meyve verir. Müslüman gibidir, şimdi bana söyleyin bu ağaç nedir?”

Abdullah şöyle diyor:Orada bulunanların akılları kırlarda ki ağaçlara takıldı. Bazıları şu ağaçtır, filan ağaçtır dedi. Benim içimden de o ağacın hurma ağacı olduğu geçti. Bunu tam söyleyecek oldum fakat baktım ki, karşımdakiler toplumun büyükleri. Genç bir çocuk olduğum için konuşmaktan çekindim. Sonra etrafa baktım ki, ben orada bulunanların onuncusu ve en genciyim. Baktım Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer de konuşmuyor. Bende sustum.

Onlar da konuşmayınca oradakiler: “Hangi ağaçtır Ya Rasûlallah bize söyleyiniz diye sordular. Hz. Peygamber de “ hurma ağacıdır” buyurdu.

Kalkınca babam Ömer’e: Babacığım! Vallahi benim içime o ağacın hurma ağacı olduğu doğmuştu. Babam: onu niye söylemedin seni ne alıkoydu ki? diye sordu. Bende sizin konuştuğunuzu görmedim. Ne senin ne de Hz. Ebu Bekir’in konuştuğunu gördüm. Genç bir çocuk olduğum içinde konuşmaya utandım. Konuşmaktan bir şey söylemekten çekindim. Bu yüzden sustum, dedim. Babam Hz Ömer bana dedi ki: o hurma ağacıdır deseydin benim için, filan şeyden daha makbul olurdu.¹⁷¹

¹⁶⁹Buhari, *İlim*, b.53.

¹⁷⁰ Buhari *sahihîm*, b.2.

¹⁷¹ Buhari, *Sahihu’l- Buhari* Çağrı Yayınları, Kitabu’l-Edep, İstanbul 1992, X, 435.

2.4.5. Tedricilik

Kur'an öğretiminde ve eğitimde tedricilik, öğretilecek bilgilerin insanlara zamana yayılarak azar azar ve hazmedildikçe verilmesidir. Hz. Peygamber eğitiminde bu ilkeyi gözetmiş ferdi ve içtimai gerçeklere uygun bir yöntem izlemiştir.

Allah Rasûlü her şeyi bir anda söylememiş gerekli bilgileri kısa ve özlü bir şekilde öğretmiştir. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Kur'an ayetleri zaman içerisinde azar azar hazmettirilerek insanlara öğretildiği için olumlu sonuçlar alınmıştır.

Hz. Peygamberin uyguladığı tedricilikte, bilgilerin genelde kolaydan zora, azdan çoğa ve hafiften ağıra doğru giden bir süreç dahilinde işlenmesi esastır. Allah Rasûlü bu konuda Kur'an'ın toptan değilde yirmi üç senede azar azar indirilmesini örnek almıştır. Zira Kur'an'ın konularını insanların anlayıp kavrama yeteneklerine göre zamana yayması, bir konuyu muhataplar anlayıp uygulayabilecek duruma geldikten sonra, diğer konuya geçilmesi insanların bu öğretilere uyum sağlamalarını kolaylaştırmıştır.

Çalışmamızın ilgili yerinde de bahsettiğimiz bir hadiste Allah Rasûlü Kur'an'ı ashaba azar azar öğretir insanlar ilim ile ameli birlikte öğrenmedikçe yeni bir ayet öğretmezdi. Bu da göstermektedir ki Hz. Peygamber Kur'an öğretiminde tedrici bir yol izliyordu.

Hz. Peygamber'in uyguladığı tertil metodunun yanı sıra ilgili rivayetten anlaşılıyor ki o devirde Kur'an öğrenim ve öğretimi günümüzde olduğu gibi Kur'an'ı Kerim'i sadece lafız olarak yüzünden okumaya ve ezberlemeye yönelik bir okuma şekli değil, bununla birlikte zarf durumundaki kelimelerin, Yüce Allah'tan taşıdığı manayı öğrenmek ve o manaya göre yaşamaktan ibaretti. Anlaşıldığına göre, Allah'tan gelen zarf değil, mazrufu okunuyordu. Hele hele, mana tamamen bir tarafa bırakılarak, Kur'an'ın sadece metninin ezberlenmesi teşvik görmüyordu. Çünkü sahabenin, yukarıda naklettiğimiz sözleri bunu ifade etmiyor. "Biz Kur'an'daki ilim ve ameli bir arada öğrenirdik" sözü de sadece lafızlarının okunup ezberlenmesi anlamını taşıyor. Sadece "Bakara Sûresi"ni öğrenmek için tam sekiz yıl bu sûre üzerinde durdum, derken Abdullah b. Ömer lafzını okumak ve ezberlemek için sekiz yıl çalıştığını da söylemiyordu. Çünkü Bakara Sûresi'nin ezberlenmesi, sekiz yıl değil, belki sekiz, bilemedin on sekiz günde mümkündür. Özellikle de Rasûlullah'ın Kur'an'ı şu dört kişiden öğrenin dediği kişilerden biri olan Abdullah b. Ömer'in Bakara Suresinin sırf

lafzını ezberlemek için sekiz yıl çalışması, Kur'an'ı okuma ve öğrenmenin ne demek olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir.¹⁷²

Bu da gösteriyor ki böyle bir uygulama Hz. Peygamber'in icra ile tatbiki birleştiren ve koruyan şaşmaz bir metodudur. Bununla birlikte sahabenin zikredilen metotla bir süre üzerinde uzunca durup, ezberleme, öğrenme ve düşünmedeki azim ve teamülleri, Ulûmu'l-Kur'an talibi olan bizler için klasik anlamda en güzel bir örnek teşkil etmelidir.

Yine bu rivayet sahabenin Kur'an'ı Kerim'e yaklaşımını açıkça ortaya koymakta ve onların Kur'an'ı anlamaya, anladıklarını da uygulamaya odaklandıklarını göstermektedir. Bu demektir ki Hz. Peygamber'in tedrisinden geçen sahabe, Kur'an öğrenimini, günümüzde olduğu gibi güzel ses ve makam ile tilavet etmeye indirgmeden okuyor ve örnek aldıkları Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem gibi "yaşayan Kur'an" olmak için uğraş sarfediyorlardı.¹⁷³

Ashabın yaptığı gibi okunanayetler mutlaka anlaşılmalıdır. Çünkü söz anlaşılmadan üzerinde düşünülemez. Bundan dolayı sahabe bazen anlamadıkları kelimeleri Hz. Peygamber'e sormuş, bazen de Peygamberimiz ayeti okuyarak herhangi bir suale muhatap olmaksızın onlara bazı kelimelerin, ne anlama geldiğini sormuş ve yine kendisi gerekli açıklamalarda bulunmuştur.¹⁷⁴

Hz. Peygamber işte bu şekilde tedriciliği uygulamış ve ashabı da onun bu metodunu alıp hayatlarına tatbik etmişlerdir. Rasûlullahın ashabı eğitmesinde ve Kur'an'ı Kerim'i öğretmesinde başvurduğu tedriciliğin, insanlara dini duygu ve uygulamaların kazandırılmasında ihmal edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

2.5. HZ. PEYGAMBER'İN KUR'AN OKUMA TARZI

Kur'an'ın ifadesine göre alemlere rahmet olarak gönderilmiş olan peygamberimiz, (Enbiya,21/107) sahip olduğu insan sevgisinin de etkisiyle insanların Kur'an'ı en iyi biçimde anlamaları ve öğrenmeleri için yukarıda da bahsettiğimiz gibi farklı metotlara

¹⁷² Duman, s. 205.

¹⁷³ Demir, s. 90.

¹⁷⁴ Mehmet Adıgüzel, "Kur'an'ı Anlama Olgusu", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, Erzurum 2005, s. 79.

başvurmuştur. Bu durum onların hem dünya hem de ahrette mutlu olmalarına yönelik dikkate değer bir çaba ve gayretin ürünüydü.

“İşaret etmek gerekir ki Kur’an’ı Kerim şiir değildir, ama tıpkı şiir gibi müzikâl bir ahenge, ritme ve hatta uyaklara sahiptir. O şiir değildir: O’nun satırları (ayetleri) bazen bir kelimeden, bazen birçok kelimeden meydana gelmektedir; hatta bazen bir tek ayeti tam bir sayfayı doldurmaktadır. Öyle bir türdür ki, ne şiirdir, ne de düzyazı; ama her ikisinin üstün özelliklerini kendisinde birleştirmektedir. Müslümanların en yeteneklileri Kur’an’ı okuma sanatını matematiksel bir kesinlikle gerçek bir ilim seviyesinde geliştirmişlerdir. Gerçekten Kur’an’ın içeriğine göre melodileride değişmek durumundadır. Bilginler bu mûsikinin kaynağını Necd’de (Orta Arabistan) bulmuşlardır. Dünya ile ilişkisi kesik bu çöl bölgesi metinleri Arap düzyazısı şeklinde okuma sanatını hâlâ koruyup sürdürmektedir. Hz. Peygamber’de bir hadisinde şu tavsiyede bulunmaktadır. Kur’an’ı Araplara has teğannilerle ve nağme ile okuyun, ve ne fâsıkların, ne de iki kitap ehli insanlarınkiyle değil.”¹⁷⁵ Muhammed Hamidullah’ın bu açıklamalarından da anlaşılacağı şekilde Kur’an’ı Kerim’in kendine has bir üslûbu ve okunuş biçimi vardı. Bunu en güzel şekilde uygulayanda şüphesiz Hz. Peygamber olacaktı.

Hız. Peygamber’e Allah’tan gelen ilk emir “Oku” olmuştur. Artık hem kendisi okuyacak hem de ashabından okumalarını isteyecektir. Allah Rasûlü’nün Kur’an’ı kendi okuması onun risalet vazifesine has bir üslup arzeder. Kur’an’ı Kerm’in anlaşılmasının tefekkür edilmesine bağılı olduğu düşünülürse, okuma esnasında anlaşılması için belli bir üslup takip edilmesi gerekmektedir. Hız. Peygamber Kur’an’ı okurken muhataplarının anlaması için bazı okuyuş tarzlarını uygulamıştır. Biz çalışmamızın burasında bu okuyuş tarzlarının bazılarına kısaca deyinacağız.

¹⁷⁵ Muhammed Hamidullah, *Kur’an’ı Kerim Tarihi*, s. 101; Taberanî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebu’l-Kâsım, *Mu’cemu’l-Evsad*, (Tahkik. Tarık b. Abdillâh b. Muhammed) Dârû’l-Harameyn, Kahire, 1415, VII, 183; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Huseyn, *Şüâbu’l-Îmân*, (Tahkik, Abdulalî, Abdulhamîd Hamîd) Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 2003, IV, 208.

2.5.1. Tertil

Tertil, bir şeyi güzel dizmek tertiplemek; kusursuz olarak, açık, anlaşılır şekilde, hakkını vererek beyan etmek; bir metni okurken yavaş yavaş, acele etmeden, tane tane her harfin tilavetinin nazım ve manasının hakkını vererek okumak demektir.¹⁷⁶

Kur'an'ı Kerim'i okumaktan asıl amaç O'nu anlamak ve hayata geçirebilmek olduğuna göre, her ayeti acele etmeden harf harf onu tanıyarak, manalarını düşünerek, siyak ve sibakı içerisindeki özgün manasını kavrayıp muradı ilahiyi idrak ederek okumak gerekir. Kur'an'ı Kerim'inde yaklaşık yirmi üç senede bölüm bölüm nazil olduğu düşünülürse asıl amacın onu anlayarak okuyabilmek olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“İnkâr edenler: Kuran ona bir defada topluca indirilmeli değil miydi? dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane okuduk.” (Furkan,25/32)

Bu açıklamayı yaptıktan sonra diyebiliriz ki, Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Kerim'i okuyuş tarzı işaret ettiğimiz hususlara bütünüyle bağlı kalarak gerçekleşmiştir.

Enes b. Malik, Allah Rasûlünün kıraatini soran birine Rasûlullahın kıraati med idi demişve şöyle devam etmiştir: Hz. Peygamber okurken lafızlara dikkat eder medleri mutlaka çekerdi.

Allah Nebisi الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ okurken بِسْمِ اللَّهِ der “Lam”ı meddeder الرَّحْمَنُ der “Mim”i meddeder الرَّحِيمُ der meddederdi demiştir.¹⁷⁷ Enes b. Malik'in bu rivayetinden anlaşılıyor ki Hz. Peygamber, Kur'an'ı Kerim'i tertil ile okumuştur.

Buna benzer bir rivayette müminlerin annesi Ümmü Seleme'den gelmektedir: bir soru üzerine Ümmü Seleme annemiz Fatiha sûresini örnek vermiştir.

Hiz. Peygamber (S.A.V) Kur'an'ı ayet ayet okurdu Yani: “بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” der vakfeder. “الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ” der vakfederdi. “الرَّحْمَنُ الرَّحِيمِ” der vakfederdi. “مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ” der vakfederdi.¹⁷⁸

¹⁷⁶İbn.Manzûr *Lisanu 'l-Arab*,RTL,Madd.

¹⁷⁷Buhari,*Sahih*,Fedailu'l-Kur'an,bab,29.

¹⁷⁸Ahmed b.Hanbel,*Müsned*, VI,288,302.

Bu ve benzeri rivayetlerden anlaşılan o ki Hz. Peygamber Kur'an'ı Kerim'i tertil ile okumanın yanında bu okuyuş tarzını sünneti gereği tavsiye de etmiştir.

İmam gazali “İhyau Ulumi'd-Din” adlı eserinde yukarıda ki verdiğimiz bilgileri verdikten sonra der ki: “Kur'an okumaktan maksat manasını kavramak verilmek istenilen manasını düşünüp yaşamaktır. Tertil ile okumak bu hususa yardımcı olur. Tertil sadece Kur'an'ın manasını düşünmek için müstehap değildir. Zira kur'an'ın manasını anlamayan ve arap olmayan bir kişi için de Kur'an okurken yavaş yavaş okumak ve tertile riayet etmek müstehaptır. Öyleyse tertil ile Kur'an okumak, Kur'an'ı Kerim'e hürmet etmeye ve tâzimde bulunmaya daha yakın bir harekettir. Aynı zamanda acele okumaktan da daha çok kalbe tesir eder.”¹⁷⁹

Fahreddin er-Razî'de tertil hakkında şunları söylemektedir: “Allah Kur'an'ı Kerim'i tertil üzere okumayı emretti. Öyle ki ayetlerde geçen hakikatler, ince maksatlar zihinde iyice yerleşsin. Allah'ın kelamı okunurken o anda, O'nun azameti hissedilir. Vaad ve vaid belirten ayetlere gelince, ümit ve korku hâsıl olur. O zaman da kalpler marifet nuruyla aydınlanır. Kıraatte acelecilik, manaları anlamaya engel olur. Tertilden maksat kalplerin huzurudur ve marifet bilgisine ulaşmaktır.”¹⁸⁰

Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, Kur'an'ı Kerim'i tertil ile okumaktan maksat, Kur'an'ın hem lafızlarına dikkat ederek yani aşırılığa kaçmaksızın, kıraat usul ve metotlarını icra ederek okumak, hem de okunan ayetlerin manasını anlayarak, gerektiği yerde ayet üzerinde durup tefekkür ederek okumak demektir. Yoksa ne okuyanın ne de dinleyenin anlayamayacağı derecede hızlı okumak değildir. Çünkü Kur'an'ı Kerim anlaşılacak ve yaşanmak için indirilmiştir. Bu da ancak onu Rasûlullahın yaptığı şekilde tertil ile okumakla sağlanır.

“Günümüzde Kur'an algısında ortaya çıkan temel problemlerden biri, teorik düzeyde olmasa bile pratikte toplumda yaygın olarak Kur'an'ı Kerim'in anlaşılması ve uygulanması gereken bir hayat rehberi olarak görülmemesi, daha çok anlamı bilinmeden de olsa okunarak sevap elde edilmesi gereken bir nesne olarak görülmesidir. Bu çerçevede Kur'an'ı Kerim, genellikle tören okunuşu ile, mûsiki ile veya hatim indirmek amacıyla okunmaktadır. Kur'an'ın anlamı bilinmeden en çok okunan aynı zamanda en

¹⁷⁹ İmam Gazali, *İhyau Ulumi'd-Din*, (trc. Mehmed A. Müftüoğlu) Vefa Yay. İstanbul 2007, I, 712.

¹⁸⁰ er-Razî Fahrettin, *Mefatihü'l-Ğayb*. Beyrut 1990, XXX, 153-154.

çok basılan kitap olduğu bilinen bir gerçektir. Bu kadar çok basılması ve okunması çok önemli bir avantaj olmakla birlikte, bu avantajın belirli bir yönleme kanallarıyla edilmesi de bir gerekliliktir. Zira bu avantajı kullanıp, anlayarak okumaya veya Arapçası ile birlikte Türkçesini de okumaya yönelik yeterli proje ve yönlendirmenin yapılmadığını ifade etmek gerekmektedir. Bu çerçevede Kur'an'ın anlamının öğrenilmesine yönelik yeterli yönlendirmelerin yapılmadığı ve yüzünden okumanın temel eğitim olarak kabul edilmiş olduğu yaygın olarak görülmektedir.”¹⁸¹

Kelâmullah'ı anlayarak okuyan, okuduğunu tam olarak hayatına geçiren müminlerin, onun karşısında etkilenmemeleri zaten mümkün değildir. Eğer Kur'an'ı Kerim'in etkileyici bir gücü olmasaydı, yaklaşık yirmi üç yıl gibi kısa bir zaman zarfında yepyeni bir dünya ve o dünyayı oluşturan ashap gibi güzide bir toplum oluşturmazdı. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır.

“Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını arttıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.” (Enfâl,8/2)

Demek ki Kur'an'ı Kerim okunduğu ve dinlendiği zaman kalpleri ürpertecek müminleri iman bakımından ziyadeleştirecek, Allah'a daha fazla güvendirip bağlanmalarını sağlayacak özelliklere sahip etkili bir kitaptır. Eğer Kur'an'ı okuyan ya da dinleyenlerde böylesi etkilenmeler görülüyorsa ya okuma kusurludur ya da o okuma, okuma değildir. Yüce Allah Kur'an'ın indirildiği dönemde ayetleriyle ilk defa karşılaşan kitap ehlinde müminleri överek tavsif ederken onların Kur'an karşısındaki tavırlarını şöyle ifade etmiştir.

“Ehli kitaptan bir kısmı var ki, Rasûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz! İman ettik bizi (Hakka) şahit olanlarla beraber yaz.”(Maide,5/83)

“İslam ilim adamları, bu ve benzeri ayetlerin haricinde, Allah Rasûlünün bu tarz okuyuşunu delil göstererek, Kur'an okurken böyle davranmanın sünnet olduğunu söylemektedirler. Çünkü bu bir etki-tepki meselesidir. Kur'an okuyan mutlaka bir tepki içerisinde bulunacaktır. Mesela bunlardan Zerkeşi diyor ki, dil Kur'an'ın lafızlarını okurken, kalp de manasını tefekkürle meşgul olmalı ve her ayetin manası bilinerek

¹⁸¹ Demir, s. 94-95.

okunmalıdır. Manası bilinmeden ve anlaşılmadan ayet terk edilip gidilmemelidir. Kur'an okunurken rahmet ayetine rastlayınca kalp sürûrla dolmalı, rahmetini daim etmesi için Allah'a dua edilmeli; azap ayetine rastlayınca, ayet kâfirler hakkında ise, imanı sebebiyle kul Rabbine hamd ve şükür etmeli ve cehennem ateşinden Allah'a sığınmalıdır. Okuyankendisinin muhatabı olduğu ayetlerde durup düşünmeli, şayet emredilen şeyler kendisinde var ise, yine Allah'a hamd etmeli ve Allah'ım seni zikretmem, sana şükretmem ve güzel güzel ibadet etmem için bana yardım et; Rabbim ilmimi ve anlayışımı artır, Müslüman olarak benim ruhumu al ve Salihler zümresine ilhak eyle; diye dua etmeli, ayette emredilen şey kendisinde yok ve bu konuda hatalı ise, suçunu bilip derhal büyük bir pişmanlıkla Allah'a tövbe edip affedilmesini niyaz ettikten sonra, okumasına devam etmelidir. Allah'ın yasaklarını ihtiva eden ayetlere gelince de tersini düşünmeli. Anlatılan kıssalardan, hikmet dolu öğüt ve nasihatlerden, onun yol gösteren kılavuzluğundan istifade edilmelidir.¹⁸²

Anlaşılan odur ki Allah Rasûlünün Kur'an'ı tertil ile okuması ve bu şekilde okunmasını tavsiye etmesi mühim bir sebebe dayanmaktadır. Bu da tilavet esnasında okunan ayetlerin tefekkürünü temin edebilmektir.

2.5.2.Tecvid

Sözlükte “bir şeyi güzel ve sağlam yapmak, onu süslemek” anlamındaki tecvid kelimesi için “ifrat ve tefrite kaçmadan sıfatlarına uygun şekilde harfleri, mahreçlerinden çıkarmak” Kur'an harflerinin mahreç ve sıfatlarının konu edildiği ilim, Kur'an'ı Kerim'i harflerin mahreç ve sıfatlarına riayet edip vakıf, vasıl, sekte. vb. tilavet kurallarına uyarak, güzel ve hatasız okumayı öğreten ilim, gibi tanımlar yapılmıştır.¹⁸³

Kur'an'ı Kerim'i tecvid ile okumanın gayesi, “Allah'ın kitabında, Rasûlüllah sallallahu aleyhi ve selemin hadislerinde Kur'an'ı Kerim'i tecvîd ile okumamız konusundaki emirlere uymaktır. Diğer bir görüşe göre, Kur'an'ı Kerim'in lafızlarını, Rasûlüllah (s.a.v.) den telakki edildiği şekliyle okumakta olanca gücümüzü kullanmaktır. Bazıları da “Allah'ın kitabında dili hatadan korumaktır” demişlerdir.

¹⁸²Duman,Nüzulünden GünümüzeKur'an ve Müslümanlar, s. 90-91.

¹⁸³ Abdurrahman Çetin, “Tecvid”*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV, Ankara 2011, XL, 253; Nihat Temel, *Kıraat ve Tecvidİstılahları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 130.

Daha açık bir ifadeyle şöyle demek mümkündür. Kur'an'ı Kerim'i okurken dilin hatadan korunması, okuyanların da dünya ve ahret sorumluluğundan kurtarılmalıdır.”¹⁸⁴

Şüphesiz Kur'an'ı Kerim, Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi, Müslümanların en büyük dayanağı ve dinin temel kitabıdır. Kur'an'ı Kerim anlamı ve içeriğiyle bütün insanların ihtiyaç duyduğu, iman, muamelat, ibadet ahlâk gibi konuları kapsar. Dış yapısıyla da, benzerinin meydana getirilmesi mümkün olmayan, çok veciz, insicamlı, intizamlı, ahenkli bir okuma metni oluşturur. Dolayısıyla Kur'an'ı Kerim mana ve lafızdan mürekkep olup bir bütündür.¹⁸⁵ Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: “Kur'an'ı ağır (ağır tertîl ile) oku.” (Müzzemmil, 73/4)¹⁸⁶ Aynı zaman da bu ayet “Kur'an'ı düşünün düşünün oku” manasına gelse de yukarıda da değindiğimiz gibi Kur'an'ı Kerim'in mana ve lafızdan oluşan bir bütün olduğu dikkatten kaçırılmaması gereken bir husustur. Bu nedenle ayetteki tertîl kelimesinin manası hususunda sorulan soruya; Hz. Ali şöyle cevap vermiştir: “Tertîl harflerin tecvidini ve vakıfları bilmektir.”¹⁸⁷ Bu rivayette “Tecvid” kelimesinin bu şekilde açıkça yer almış olması; Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem tarafından sahabeye tecvîd öğretildiğinin bir delili sayılabilir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, Kur'an'ı Kerim lafız ve manasıyla birlikte indirildiğine göre onun lafzının orijinal şekilde korunması için tecvidin öğrenilmesi farz'ı-kifaye, Kur'an okurken harflerin zat ve sıfat'ı lazımlerinin bozulmasıyla ortaya çıkan lahn'ı celiden sakınacak biçimde tecvid kurallarına uyulması farz'ı-ayn veya vacip kabul edilmiştir.¹⁸⁸ Yeri gelmişken burada Muhammed Hamidullah'ın görüşlerini de nakledelim. “Her ülkeden Müslümanlar Kur'an'ı Kerim'i tecvid ile okuma sanatı konusunda sayısız eserler vermişlerdir. Bu konuyu batıda Mercier adlı araştırmacı yazar tetkik etmiş bulunmaktadır. Mûsiki üzerinde herhangi bir uzmanlığa sahip olmayan ben, konu üzerinde bir hüküm verecek durumda değilim. Fakat Fransız müzisyeni Abdullah Gilles Gilbert'in konu üzerindeki araştırma ve görüşlerini burada sizlere özetlemekle

¹⁸⁴ İsmail Karaçam, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İfav Yayınları, İstanbul 2013, s. 166.

¹⁸⁵ Abdulmecit Okçu, *Dini Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos, 10(28), 2007, s. 243.

¹⁸⁶ Ayrıca bk. Furkân, 25/32.

¹⁸⁷ İbn Cezeri, ebu'l-Hayr Muhammed b. Cezeri, *en-Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr*, (Tahkik, Ali Muhammed), ed-Debba, Mısır Tarihîsiz, I, 209.

¹⁸⁸ Abdurrahman Çetin, “Tecvid” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV, Ankara 2011, XL, 253.

yetineceğim. Merhum Gilbert'i ilk defa İstanbul Üniversitesinde sürdürdüğüm vazifem sırasında tanımıştım. Kendisi bir turist olarak geldiği Türkiye'de Kur'an'ı Kerim'in tilavet edildiği bazı toplantılara katılmıştı. Ona bu okunan şeyin bir nazım parçası değil de nesir olduğu açıklandığında büsbütün heyecanlanıp tesiri altında kalmış ve kısa bir zaman sonra da İslam ile müşerref olmuştu. Merhumun bana sonradan bizzat açıkladığına göre "dünyanın bütün dillerinde nazım eserlerde ritim mevcut olmakla birlikte, bunlarının hiçbirinin nesir parçalarında ritim görülmemektedir ki Kur'an'ı Kerim bunun bir istisnasını teşkil etmektedir. Öyle ki Kur'an okunurken herhangi bir ayette geçen sadece tek bir kelime değil, tek bir harf bile atlanacak olsa bu dinleyenin kulağını tırmalamakta ve şiir okunurken mısralardaki duraklama ve aralıklara riâyet etmeme gibi benzer bir ses bozukluğu ortaya çıkmaktadır."¹⁸⁹

Kur'an'ı Kerim'in bu özelliğinin yanında şu hususunda unutulmaması gerekir ki; Kur'an'ı Kerim biz müminlere hidayet rehberi olarak yani, O'nu hayatımıza rehber edinmemiz için gönderilmiştir. Anlaşılması ve yaşanması için gönderilen Kur'an'ı Kerim'in bu amacını örten sis bulutları süreç içerisinde ortaya çıkmış ve onun güzel sesle okunması, bir süs eşyası olarak kullanılması ön planda olmuştur. Dolayısıyla bu durum, Kur'an'ı Kerim'in işlevinde bir değişimin meydana gelmesine neden olmuştur.

Herhangi bir metnin mümkün ve muhtemel işlevleri üzerinde değil de, yalnızca tek bir işlevi üzerinde yoğunlaşmak, bir sapma, amaçtan uzaklaşma göstergesidir. Bu çerçevede anlama, açıklama ve yorumlamanın konusu olması gereken Kur'an'ı Kerim'in, bir süs eşyası ya da bereket arayışı için kullanılan bir obje olarak da kullanıldığını görmekteyiz.¹⁹⁰

Kur'an'ı Kerim'in anlamı üzerinde durulmasının, anlaşılması için uğraş sarfedilmesinin ve onda sunulan verilerin rehberliği çerçevesinde hayata yön verilmesinin, Kur'an'ın gönderiliş amacına ve Hz. Peygamber'in bizlere gösterdiği okuyuş şekline uygun bir yaklaşım olacağı unutulmamalıdır.

Anlaşılan odur ki Kur'an'ı Kerim Hz. Peygamber'in okuduğu ve öğrettiği şekilde okunursa anlamlıdır ve asıl o zaman gönüllere tesir etmektedir. Rivayetlerden de

¹⁸⁹ Muhammed Hamidullah, *Kur'an'ı Kerim Tarihi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2013, s. 102.

¹⁹⁰ Şehmus Demir, s. 99.

anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber sallahu aleyhi ve sellem Kur'an'ı Kerim'i tecvid üzere okumuş ve o şekilde öğretmiştir.

2.5.3. VakfVe İbtidaya Önem Verme

Vakf ve ibtida Kur'an'ın icazının gösterilmesi ve kastedilen mananın doğru anlaşılması için dikkat edilmesi gereken bir husus olarak görülmüştür.

Muhatabına bir şeyler anlatmak isteyen kimsenin, sözünün başlangıç ve bitiş noktalarına dikkat etmesi gerekir. Nitekim noktalama işaretlerine dikkat etmeden okunan bir şiir veya düz yazının ne hâle geleceğini tahmin edebiliriz. Sözlerin en yücesi ve güzeli olan, Kur'an'ı Kerim'i okurken, vakf ve ibtidaya riayet etmemek de böyledir. Öyleyse Kur'an okuyan bir kimse, bu konuya gereken önemi vermek durumundadır.¹⁹¹

Vakf ve ibtida bir kavram olarak Kur'an'ı Kerim'de geçmemekle birlikte muhataplarından kendisinin anlaşılmasını, (Bakara, 2/221)¹⁹² tertil ve tecvid ile tane tane, dura dura okunmasını istemesi, (Furkan, 25/32) dikkate alınırsa bu hususa en başta Kur'an'ı Kerim'in kaynaklık ettiği söylenebilir.

Bu kısa açıklamamızdan sonra tertil konusunda da değindiğimiz Ümmü Seleme'den gelen rivayet üzerinde tekrar duracağız: Zikri geçen rivayette Allah Rasûlünün Besmelede ve Fatiha Sûresinin diğer ayetlerinde ayrı ayrı durduğunu görmüştük. Başka bir riveyette Adıyy b. Hâtim'in bildirdiğine göre, "Allah ve Peygamberine itaat eden doğru yolu bulmuştur ikisine isyan eden" deyip, bu kelimedede duran birisine Hz. Peygamber: "Sen iyi bir hatip değilsin"¹⁹³ demiş ve vakf ve ibtidanın ne derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

"RasûlullahKur'an tilavet ederken bazı yerlerde devamlı durmuş, bazı yerleri ise, devamlı olarak geçmiştir. Bir kısım yerlerde ise, bazen durmuş bazen geçmiştir. Devamlı vakfettiği yerler fasıla yerleri, devamlı vaslettiği yerler ise, fasılanın bulunmadığı yerlerdir. Bir seferinde vakfettiği yeri, diğer bir seferinde vasletmesi hususuna gelince, bunda iki ihtimal üzerinde durmak îcab eder: bunlardan ilki, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem vakfetmekle; vakfettiği yerde fasılanın yahut

¹⁹¹ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, s. 260.

¹⁹² Ayrıca bk, Bakara, 242; En'am, 6/65.

¹⁹³ Zerkeşi, *el-Bürhan fi Ulûmi'l-Kur'an*, (2. Baskı), Mısır 1972, I, 343.

vakf'ı-tâmmın bulunduğunu anlatmak istemiş veya istirahat (nefes almak) için durmuştur. Diğer husus ise Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir seferinde vakfettiği yeri, ikinci bir seferinde vasletmekle, herhangi bir fasılanın bulunmadığını anlatmak istemiş veya önce fasılanın bulunduğunu bildirmiş, sonra vaslederek her iki şekilde de okumanın câiz olduğunu göstermiştir. Hz. Peygamber'in burada ki maksadı fasl ve vasl yerlerini tayin etmektir.¹⁹⁴

Vakf ve ibtidânın öneminin daha iyi anlaşılması için bunu bir örnekle açıklayalım:“vakf ve ibtidâ yerlerinde ki ihtilaf, İslam mezhepleri arasındaki ihtilafları doğuran en belli başlı sebeplerden biridir. Mutezile ve ehl-i sünnet arasında önemli bir ihtilaf konusu olan irade ve ihtiyar meselesi, aslında وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ (Kasas, 28/68) ayetindeki vakf yerinin değişmesi sebebiyle meydana gelmektedir. Çünkü mutezile مَا يَشَاءُ üzerinde durur ve وَيَخْتَارُ

Diye ibtidâ yaparlar. Böylece yaratmak Allah'a, ihtiyar ise kullara râci olmuş olur. Halbuki ehl-i sünnet وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ diye vakf yapar ki o zaman yaratmak da ihtiyar da Allah'a ait olur. İhtiyarın da ancak Allah'a ait olduğunu bildiren başka ayetler bulunmaktadır. (İnsan, 76/30) İşte bu gibi ayetler muvâcehesinde böyle bir manayı gözetmeyi ve وَيَخْتَارُ üzerinde durmayı gerektiren bir mecburiyet vardır. Çünkü Kur'an'ın hükümleri sadece bir ayetin değil o manayı içeren ayetlerin bütününden çıkar.”¹⁹⁵

Hz. Peygamber'in okuyuş tarzı olan Vakf ve ibtidânın öneminin bu örnekte daha iyi anlaşıldığı kanaatindeyiz.

Rivayetlerden ve açıklamalardan da anlaşılaacağı gibi Hz. Peygamber'in Kur'an tilaveti vahyin kendisine işaret ettiği şekilde olmuştur. Yani tefekküre imkân verecek derecede yavaş yavaş gönüllere işleyerek gerçekleşmiştir. Çünkü Kur'an'ı Kerim kulağa, akla ve kalbe hitap etmektedir. Bu durum Kur'an'ı Kerim okurken bu üç merkezin de nasiplenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla muhatap alınan bu üç merkezin nasiplenmemesi veya bunlardan sadece birisinin nasiplenmesi durumunda

¹⁹⁴ Necati Tetik, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, s.28.

¹⁹⁵ Nihat Temel, *Kur'an Kıraatında Vakf Ve İbtidâ*, İfav, Yayınları, İstanbul 2001, s. 48-49.

Kur'an'ın gereği üzere okunduğu, anlaşıldığı ve hayata yansıtıldığından söz etmek mümkün olmayacaktır.¹⁹⁶

2.5.4. Terci'

Terci' nağme ve elhan ile sesi boğazda döndürerek nağme yaparak okumaktır.¹⁹⁷ Kur'an'ı Kerim'i güzel sesle okumak, O'nu dinlemeğe sevkeden amillerden biridir. Kur'an'ı Kerim'in güzelliğini artırır. Teğanni' de, netice itibariyle bir kelimenin, bir kelamın manasını ruha duyurmağa hizmet etmesi bakımından rûhanı bir kıymet taşır.¹⁹⁸

Buhari'nin Abdullah b. Muğaffel'den naklettiği bir haberde “Hz. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem dişi veya erkek devesi üzerinde yol alırken; “Fetih Sûresi” ni veya bu sûrenin bir kısmını güzel bir okumayla okuyor ve terci' yapıyordu.”¹⁹⁹

Bu bazılarının iddia ettiği gibi, devenin yürüyüşünden ileri gelen bir avaz değil, özellikle Hz. Peygamber'in okuyuş şeklidir. Terci', tertil üzerine biraz daha ziyadeliktir. Çoğunluğun görüşü bu yöndedir. Hz. Peygamber o gün “Fetih Sûresi” ni muhtemelen bir coşku bir zafer veya bir kutlama vesilesiyle güzel bir eda ve ahenkle okumuştur. Terci' de insanların dikkatini çeken bir niteliğin olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu, seste var olan bir sanat, ahenk ve terennümden başka bir şey değildir.²⁰⁰

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bizzat kendisi Kur'an'ı Kerim'i güzel bir seda ile okuduğu gibi bu şekilde okuma tarzını teşvik de etmiştir. Konuyla alakalı birkaç rivayeti burada zikretmeyi uygun bulduk.

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Yüce Allah Peygamberine, Kur'an'ı Kerim'i teğanni ile okumasına müsaade ettiği kadar, hiçbir kimseye müsaade etmedi.”²⁰¹

Ebu Hureyre'den gelen diğer bir rivayette şöyledir: “Rasûlullah mescide girdiğinde, bir adamın Kur'an'ı Kerim okuduğunu duydu. Bunun üzerine bu kimdir? Diye sordu. Hz. Peygamber'e bu Abdullah b. Kays'tır denildi. Allah Rasûlü, bu adama

¹⁹⁶ Şehmus Demir, *Kur'an'ın Temel Hedefi*, s. 96.

¹⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, r.c'e maddesi, VIII, 114.

¹⁹⁸ Tetik, s. 25.

¹⁹⁹ Buhari, *sahih*, Fedail 29, VI, 112.

²⁰⁰ Abdulmecit Okçu, “Kur'an Tilâvetinde Ezgi”, *Dini Araştırmalar*, 10(28), Mayıs-Ağustos 2007, s. 234.

²⁰¹ Buhari, *Fedâilu'l-Kur'an*, 19.

Davûd (a.s) ailesinin nağmelerinden bir nağme güzel bir ses verilmiştir, diye buyurdu.²⁰²

Hiz. Peygamber'imizin eşı Hiz. Aişe vâlidemiz şöyle anlatmıştır: “Bir gece yatsıdan sonra Allah Rasûlünün yanına gelmekte geciktim. Sonra geldim. Rasûlullah:

Nerede idin? diye sordu.

Ashâbından bir adamın Kur'an'ı Kerim okuyuşunu dinliyordum; onun okuyuşu ve sesi gibisini hiç kimseden işitmemiştim, dedim. Bunun üzerine Allah Rasûlüyle beraber gidip onu dinledik. Bana dönüp şöyle buyurdu:

Bu Ebu Huzeyfe'nin âzadlısı Sâlimdir. Benim ümmetinden bunun gibisini yaratan Allah'a hamdolsun.”²⁰³

Kur'an'ı Kerim kavramlarının ahenk ve düzeni gönül ferahlatıcı ve okşayıcı bir nağme oluşturup, insanı duygulandırır. Bundan dolayı Kur'an'ı Kerim'in güzel bir ses ile okunması gönüllere ayrı bir huzur katmaktadır. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de de Yüce Allah güzel sestten bahsetmektedir.

“Sâd Sûresinde Hiz. Davûd'dan bahseden ayetlerden ve bunların tefsirinden, Hiz. Davûd'un güzel bir sese sahip olduğu, Zebûr'u okurken kuşların ve diğer hayvanların etrafında toplanıp onu dinledikler; ayrıca dağların onun sesiyle çınladığı anlaşılmaktadır. İlgili ayetlerin anlamı şöyledir:

“Onların dediklerine sabret. (Gün aşırı oruç tutan, gecelerin büyük bölümünü ibadet etmekle geçiren, ibadette sabırlı) güçlü kulumuz Dâvûd'u hatırla. O hep Allah'a yönelirdi. Biz dağları ona râm etmiştik; akşam sabah onunla tesbih ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da (ona râm etmiştik) hepsi onun nağmesine katılır beraber tesbih ederlerdi. Onun hükümranlığını kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik. (Sâd, 38/17-20) Bu hususla ilgili diğer bir ayet meali de şöyledir:

“Andolsun Dâvûd'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. Ey dağlar ve kuşlar, onunla beraber tesbih edin.” (Sebe, 34/10) Bundan dolayıdır ki yukarıda da zikrettiğimiz hadiste Hiz. Peygamber Kur'an okuyuşunu beğendiği bir kişiye sana Dâvûd'un

²⁰² Buhari, *Fedâilu'l-Kur'an*, 31; Müslim, *Salatu'l-Müsâfirin*, 34.

²⁰³ Beyhâki, Ebu Bekr Ahmed b. Huseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Haydarabad, 1346, II, 388.

nağmelerinden bir nağme verilmiştir buyurarak Hz. Dâvûd'un ses güzelliğine vurgu yapmıştır.”²⁰⁴

Kur'an okurken, güzel sesle okumaya, sesle kıraati süslemeye çalışmalıdır. Sahabe, tâbiin, diğer selef ve halef alimlerinin ittifakı, Kur'an'ı Kerim'i güzel sesle okumanın müstehap olduğu üzerinedir. Kur'an'ı Kerim'in nezâhat ve ciddiyeti ile te'lifi mümkün olmayan ifrat ve tefritler, tabiatıyla sözümüzün dışında kalmaktadır.²⁰⁵

Netice olarak Hz. Peygamber Kur'an'ı güzel bir ses ile okumuş ve bizlere de bu şekilde okumayı tavsiye etmiştir. Bizler de Kur'an'ı Kerim'i okurken Hz. Peygamber'in tavsiyeleri doğrultusunda okumalıyız şunu da unutmamalıyız ki, aslolan tedebbür, tefekkür ve samimiyettir.

“Kur'an'ı Kerim'in yedi harf üzere indirildiğini belirten rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, vahyin nazil olduğu dönemde Müslümanlar, harflerin mahreçlerinden çok Kur'an'ı Kerim'i Peygamber'in rehberliğinde anlamayı ve anladıklarını hayata yansıtmayı merkeze almışlardı. Kur'an'ı Kerim'in düzgün okunması elbette ki olması gereken bir durumdur. Ancak bu konuda aşırılığa gidip; mahreçlerle, ihfa, ğunne, işmam, ra'nın ince veya kalın okumasıyla ilgili kurallar ve benzeri tecvid kaideleriyle olması gerekenden fazla meşgul olmak, Kur'an okumayı tecvid kurallarıyla okumaktan ibaret saymak veya Kur'an'ın bu yönüne daha fazla ağırlık vermek, Kur'an'ı Kerim'in anlamının ihmal edilmesi ve Kur'an'ın indiriliş gayesinin dışına çıkılması anlamına gelecektir.”²⁰⁶

²⁰⁴ Abdurrahman Çetin, “Kur'an Kıraatinde Mûsikînin Yeri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, 1998, s. 120.

²⁰⁵ İsmail Karaçam, *En Büyük Mucize Kur'an'ı Kerim'in İlmi ve Edebi Sırları*, İmaj Yayınevi, İstanbul 2005, s. 222.

²⁰⁶ Demir, s. 94.

SONUÇ

Kur'an'ı Kerim etrafında oluşan ilimler, gerek onun anlaşılmasına yardımcı olması ve gerekse ondan neşet ettiği kabul edilmesi itibariyle çeşitli yönlerden araştırma ve incelemelere konu olmuştur. Âlimler bunlardan mesleklerine uygun olan, kendilerini ilgilendiren tarafları ele alarak bu konulardan, başta tefsir ilmi olmak üzere özellikle Kur'an'ı Kerim'in anlaşılmasına ve savunulmasına yardımcı olan ilimleri ortaya çıkarmışlardır. Bu ilimler klasik manada Kur'an ilimleri olarak adlandırılmıştır. Kur'an konusunda yapılan bu çalışmaların bazıları zaman içerisinde, disiplin haline gelip yerleşmiş, bazıları da ilim dalı özelliğini kazanamayıp münferit araştırma konuları olarak kalmıştır.

Biz bu çalışmamızda, Hz. Peygamber'in Kur'an ta'lim ve tedrisine taalluk eden usûllerle, bunu yakından ilgilendiren hususların izâhını yapmağa gayret ettik. Hz. Peygamber'in Kur'an öğretme metodunu gözden geçirdiğimizde, şu neticelere varabiliriz:

Hz. Peygamber (s.a.) Kur'an'ı Kerim'i Cebrâil'den (a.s.) semâ yoluyla almış, sonra müteaddit defalar ona arz etmiştir. Kendisine inzâl olan her vahyi de vakit geçirmeksizin ashabına duyurmuştur. Hz. Peygamber Kur'an öğretme metodunda, müşafehe, semâ, arz, edâ, kitâbet ve hıfz usûllerini uygulamıştır. Kur'an ta'limini teşvik etmiş bu vesileyle de, çeşitli İslâm beldelerine Kur'an muallimleri göndermiştir.

Hz. Peygamber devrinde Kur'an ta'limi büyük bir iştiyakla sürdürülmüş, kıraat alış-verişinde Allah Rasûlü'nden gelen usûllere aynen uyulmuştur. Bu ilk devrin özelliği, hocanın talebesine kıraati okuması şeklinde bir mahiyet arz etmiş, bununla beraber arz usûlü de ihmal edilmemiş ve hatta semâ usûlüne nazaran daha çok uygulanır bir hale gelmiştir. Gerek semâ ve gerekse arz usûlünde, dinleme durumunda olan iki taraftan biri, sükûneti ihlâl etmeden dersi takip etmiştir. Arz ve semâ usûllerinin bir arada uygulanışı, tedrisatta edâ usûlünü doğurmuştur. Bu usûl kısa fasılalarla, hocanın okuduğunu talebenin tekrar etmesidir.

Hz. Peygamber'in uygulamış olduğu bu metotlar sayesinde ki; okuma yazma bilmeyen, ömürleri çölde geçen sahabiler, Kur'an'ı Kerim'i en iyi şekilde öğrenmiş ve öğretmişlerdir. Hz. Peygamber'in bu pedagoji harikası, eşsiz metodu, modern

dönemdeki eğitime ışık tutmuş ve günümüze kadar Kur'an eğitimi ve öğretimi verenler için bir rehber özelliği taşımıştır.

Ashab, Kur'an'ı Kerim'i Hz. Peygamber rehberliğinde okuyor, O'nun rehberliğinde anlıyordu. Sadece Kur'an'ı Kerim'i değil elbette; Allah'ı, îmanı, takvâyı hâsılı bütün dini Hz. Peygamber merkezinde anlamaya çalışıyorlardı. Allah Rasûlü, sahabe için dini bilginin merkezindeydi.

Günümüzde Kur'an eğitim ve öğretiminin önündeki en büyük engel Kur'an'ı Kerim ta'limindeki metot hatalarıdır. Yakın çevremizde, çeşitli Kur'an kurslarında ve diğer mekanlarda bu vahim hataları üzümlere müşahade etmekteyiz. Tıpkı bir kelimayı kibarda belirtildiği gibi vusulsüzlüğümüz usûlsüzlüğümüzdür. Yani Hz. Peygamber'in Kur'an'ı öğretme metodunu terk edip farklı çabalar içinde olmamızdan ve tutarsız sistemlerimizden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmamızda "Doğruyu göster eğri düzelir" prensibince bu tür vahim hataları uzun uzadıya eleştirmek yerine yalnızca doğruyu göstermeyi ilke edindik.

Dolayısıyla Kur'an eğitim ve öğretiminde teknolojik imkânları kullanmanın yanında, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) usûlleriyle eğitim öğretim yapmanın önemini böylece açıklamaya çalıştık.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Mehmet, “Kur’an’ı Anlama Olgusu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 24, Erzurum 2005.
- Beğavi, Muhammed b. Huseyn b. Mes’ud el-Ferrâ, *Meâlimu’t-Tenzil*, Beyrut 1987.
- Belâzuri, Ebu’l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Ca’bir, *Futuhu’l-Buldan*, (Trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987.
- Birişik, Abdulhamit, *Kur’an’ı Kerim’i Bilmek, İslama Giriş Gençliğin İslam Bilgisi*, DİB Yayınları, İstanbul 2007.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhim, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Buyrukçu, Ramazan, “Kur’an’a Göre İnsanın Özellikleri ve Hz. Peygamber’in Eğitim Uygulamaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991.
- Çetin, Abdurrahman, *Kur’an Okuma Esasları*, Emin Yayınları, Bursa 2011.
- Dağ, Mehmet, *Tenzilden Tezyine Mushaf’ı Şerif*, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
- Dârimi, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Demir, Şehmus, *Kur’an’ın Temel Hedefi*, Fecr Yayınları, Ankara 2009.
- Demirci, Muhsin, *Tefsir Usulü*, İfav Yayınları, İstanbul 2011.
- , *Kur’an Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul 2010.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1947.
- Duman, Zeki, *Nüzulünden Günümüze Kur’an ve Müslümanlar*, Fecr Yayınları, Ankara 2013.
- Ebu Ğudde, Abdulfettah, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metotları*, (Trc. Enbiya Yıldırım) Yasin Yayınevi, İstanbul 2012.
- Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehani, *Hilyetü’l-Evliya ve Tabakatu’l-Asfiya*, Beyrut 1967.
- Ebu Şuhbe, Muhammed, *el Medhal li Diraseti’l-Kur’ani’l-Kerim*, Kahire 1972.
- Ebyârî, İbrahim, *Tarihu’l-Kur’an*, Kahire 1402/1982.
- El-Aclunî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu’l-Hafa ve Muzilu’l-İlbas Ammeştehera Mine’l-ehâdisi alâ Elsineti’n-Nâs*, Beyrut 1988.
- el-Kettani, Abdu’l-Hayy, *et-Teratibu’l İdariyye, Daru ihyau’t-Türasül Arabi*, Beyrut.

- er-Razî, Fahrettin, *Mefatihü'l-Ğayb*, Beyrut 1990.
- Ez-Zerkânî, Muhammed Abdu'l-Azîm, *Menahilu'l-İrfan fî Ulûmi'l Kur'an*, Mısır.
- Gazali, İmam, *İhyau Ulumi'd-Din*, (trc. Mehmed A. Müftüoğlu) Vefa Yay., İstanbul 2007.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Müesseselerine Giriş*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- , *İslâm Peygamberi*, (Çev.: Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul 2004.
- , *Kur'an'ı Kerim Tarihi*, (Çev. Abdülaziz Hatip) Beyan Yayınları, İstanbul 2013.
- Hanbel, Ahmed bin, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Huseyn Âcurri, Ebu Bekir Muhammed bin, *Ahlaku Hameleti'l-Kur'an*, Beyrut 1987.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (Terc. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neş. İstanbul.
- İbn Hişam, Cemâluddîn Ebû Muhammed, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut 1971.
- İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut 1968.
- İbn Cezeri, ebu'l-Hayr Muhammed b. Cezeri, *en-Neşr Fî'l-Kıraati'l-Aşr*, (Tahkik, Ali Muhammed), ed-Debba, Mısır tsz.
- İbn Manzûr Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1374/1955.
- İbni Mâce, *Süneni İbni Mâce*, Daru Ahyai'l Kütübi'l-Arabiyye İsa el-Babi el-Halebiy ve Şürakehü, 1372/1952.
- Kandemir, Mehmet Yaşar, *Örneklerle İslam Ahlâkı*, İstanbul 1982.
- Karaçam, İsmail, *Kur'an'ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, İfav Yayınları, İstanbul 2013.
- Kastalani, *İrşâdu's-Sari li Şerhi Sahihi'l-Buhari*, el-Matbaatu'l-Kübra, el-Emiriyye, Bulak, Mısır.
- Kılıç, Sadık, *Mitoloji Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'ı Kerim*, Nil Yayınları, İzmir 1993.
- Kurtubi, Ebû abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Cami'u li Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut tsz.
- Mevdudî, *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*, (Çev.: Bayram Kolsuz), Furkan Yayınları, İstanbul.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. El-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- Okçu, Abdulmecit, *Kur'an Tilâvetinde Ezgi*, Dini Araştırmalar, 10(28), Mayıs-Ağustos, 2007,

- Parladır, Selahaddin, *Bütün Yönleriyle Asrı Saadette İslam* (Editör, Vecdi Akyüz) Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Riyazu's-Salihin, (Trc. Hasan Hüsnü Erdem-Kıvamüddin Burslan), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yıldız Matbaası, Ankara 1954.
- Sabuni, Muhammed Ali, *et-Tibyan fi Ulumi'l-Kuran*, (Trc.: Zeynel Abidin Tatlılıoğlu) Hanifiyye Kitabevi, İstanbul 2006.
- Said Şimşek, "Asr'ı Saadet ve Hulefa'i Raşidin Döneminde Kur'an Eğitim ve Öğretimi", *I. Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı, Ankara 1994.
- Subhi es-Salih, *Mebahis fi Ulûmi'l Kur'an*, Dârü'l-İlmli'l-Melayin, Beyrut.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebu Bekr Muhammed b. Osman Celâlettin, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut 1973.
- Şen Ziya, *Kur'an'ın Metinleşme Sürecinde Ortaya Çıkan Problemler*, (Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2006, s. 10-11.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiu'l Beyân an-Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Beyrut 1988.
- Temel, Nihat, *Kıraat ve Tecvid Istılahları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- Tetik, Necati, *Başlangıçtan IX. Hicri Asra Kadar Kıraat İlminin Talimi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1990.
- Yıldız, İlhan, "Hz. Peygamber'in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları", *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998.
- Zehrâ, Muhammed Ebû, *Kur'an Nizamı*, (Çev.: Ali Arslan) Kazdal Yayınevi, İstanbul 1969.
- Zerkeş-i Bedruddin, *el Burhan fi Ulûmi-l Kur'an*, Mısır 1391.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Abdulsamet ŞEN
Doğum Yeri ve Tarihi	Oltu, 1985
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet
İletişim	
E-Posta Adresi	samet880@hotmail.com
Tarih	